

KUSTBON

EESTI
AR
KUNTA RAAMATUKOGU

FÖRBINDELSLÄNK
FÖR
ESTLANDSSVENS-
KAR

NR 1 ÅRGÅNG 46
MARS 1989

*Detta nummer tillägnas
Svenska Odlingens Vänner*

Riddargatan 3, Reval, centrum för svenskhetsarbetet i Estland. Den mindre porten till höger var ingången till Svenska skolan i Reval men också till Svenska Odlingens Vänner och Svenska Folkförbundets expedition. Kustbon och den estlandssvenska almanackan hade också denna adress. Det gamla huset var egentligen svenska församlingens prästgård men hade sedan mycket länge inte bebotts av präster. Huset lades i ruiner genom bombanfall i mars 1944.

Foto Parikas.

Förbindelselänk för Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Ansvarig utgivare: Thomas Lorentz

Detta nummer har redigerats av
Elmar Nyman

Redaktionskommitté:

Tomas Dreijer, Hugo Mickelin
Sven Salin, Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
11342 Stockholm

Tel. 324878

Kustbons & SOV postgiro
351311-6

1989 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 140 kr

Dödsannonser 170 kronor

Övrig annonsering:

1/1 775:- 1/2 450:-

1/4 275:- 1/8 170:-

ISSN 0345-6706

**ÖPPETTIDER i SOV:s och
KUSTBONS expedition
måndag – torsdag 09.00–14.00**

Tryck: STURE ROOS REKLAM & TRYCK AB 1989

INNEHÅLL

Rätten till ett språk och en kultur av <i>Sven Salin</i>	2
För svenskhet och kultur av <i>Elmar Nyman</i>	4
Svenska Odlingens Vänner i Sverige 1945-1958 av <i>Edvin Lagman</i>	16
Svenska Odlingens Vänner i Sverige 1959-1989 av <i>Edvin Lagman</i>	21
Edvin Lagman 70 år	24
Ajn långa sjarajs (Nuckömål) av <i>Edvin Lagman</i> (med översättning på högsvenska)	25
Minnesord över Per Wieselgren av <i>Edvin Lagman</i>	26
Att se sig själv som i en spegel. <i>Sven Salin samtalar med Elisabeth Hedborg</i>	27
Tankar äro tullfria av <i>Per Skans</i>	30
Tre timmar på Runö av <i>Joel Luhamets</i>	31
Jorden runt på 34 dagar av <i>Brigitta och Thomas Lorentz</i>	33
Resan till Rickul av <i>Inger Nemeth</i>	35
Kärslätt byträff av <i>Hans Selin</i>	37
Meddelanden och notiser	39
Familjenytt	40
Bemärkelsedagar	43

Sven Salin Rätten till ett språk och en kultur

Vi har under det senaste året fått bevittna hur Estland kämpat för ökad självständighet från den stora grannen i öster. Det gäller såväl på det politiska området som på det ekonomiska och kulturella. Med stor frenesi och imponerande uppslutning har man i Estland demonstrerat sitt nationella och kulturella oberoende. Det har knappast gått en dag utan att Estland har förekommit i tidningsrubrikerna. Parlamentet har antagit en lag som gör estniskan till det officiella språket. Man vill göra Estland till en oberoende ekonomisk zon med en egen valuta.

De viktigaste manifestationerna har kanske skett på det kulturella området. Det har ordnats utställningar, sångfestivaler, teaterföreställningar mm. Det har inte gått att ta miste på den nationella medvetenheten och stoltheten över ett språk och en kultur. Uppslutningen har varit enorm. Även svenska massmedia, tidningar, radio och TV, har ägnat dessa manifestationer en förhållandevis stor uppmärksamhet. Radion har ägnat en helkväll åt Estland och den stora sångfestivalen sändes i svensk TV.

Den nya öppenheten i Sovjetunionen har också manifesterats på så sätt att ett stort antal politiker och journalister har kunnat resa till Estland och rapportera förhållandevis fritt därifrån. Man har därvid upptäckt att det faktiskt finns en svensk minoritet kvar i Estland. Både TVs Elisabeth Hedborg, Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter, Expressen och Andres Küng i Dagen har haft utförliga reportage från svenskbygderna i Estland. Man har också noterat att det bildats ett samfund för estlandssvensk kultur i Estland med Ain Sarv som ordförande. Detta samfund är en ideell organisation som enligt sina stadgar förenar estlandssvenskar, svenskättlingar och alla andra personer eller organisationer som är intresserade av estlandssvensk

kultur och dess bevarande. Samfundet sätter som mål att lära känna, forska i, samla, bevara och sprida kunskap om estlandssvensk kultur.

Samfundet har redan under sitt första år fått en mycket stor anslutning. Samfundet ger också ut en egen tidskrift "Ronor" som har fått en ganska stor spridning.

Detta samfund har ådagalagt en imponerande stor aktivitet. Det arrangerade förra sommaren de sk Nuckö-dagarna till återinvigningen av Nuckö kyrka. Liknande evenemang planeras på Ormsö och Runö. Samfundet har också ett imponerande stort restaureringsprogram framför sig. Det gäller bla Ormsö kyrka, Birkas folkhögskola, Nuckö prästgård mfl byggnadsverk. Man samlar böcker och kulturföremål från samtliga svenskbygder.

Vi ser naturligtvis denna utveckling i Estland med stor tillfredsställelse. Vi vill önska Samfundet för estlandssvensk kultur all framgång i dess värdefulla arbete. Vi har etablerat en nära kontakt med samfundet och vill på olika sätt bidra till dess arbete. Det tycks vara så att ett språk och en kultur som känner sig hotade på ett helt annat sätt mobiliserar krafter till sitt försvar. Den entusiasm och den uppslutning som manifesterats för Estlands självständighet och den estlandssvenska kulturen i Estland kan knappast förklaras på något annat sätt.

Det verkar som om massmedia och den svenska allmänheten nästan med förvåning upptäckt att det även i Sverige finns en estlandssvensk minoritet. Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner firar i år sitt 80-årsjubileum. I nära 50 år har den arbetat i Sverige. Den har gett ut tidskriften Kustbon, arrangerat hembygdsgårdar och utställningar och ordnat byträffar för olika grupper. De svenska massmedia har knappast visat något intresse för dessa

arrangemang. Den svenska allmänheten har i stort sett varit ovetande om kulturföreningens existens. Även en så vaken journalist som Elisabeth Hedborg med intresse för internationella frågor säger sig ha varit helt ovetande om den estlandssvenska kulturen. Hon har ändå vuxit upp, gått i skola och fått sin journalistutbildning under denna period. Det verkar vara nästan i förbigående som massmedia och allmänhet har fått upp ögonen för estlandssvenskarnas existens i Sverige och den estlandssvenska kulturen. Det är tack vare utvecklingen i Estland som dessa frågor kommit i fokus.

Det är mot den bakgrunden som vi som räknar oss som estlandssvenskar i Sverige måste ställa oss några frågor. Hur kan vi utnyttja det intresse som nu skapats för Estland och estlandssvensk kultur för att sprida information om den estlandssvenska kulturen i Sverige? Finns det något intresse av att bevara den estlandssvenska kulturen och hur skall det i så fall ske?

Så länge som det fortfarande finns en generation kvar som har personliga minnen från tiden i Estland går det möjligen att hålla intresset för kulturen och dialekterna vid liv, men vad händer sedan?

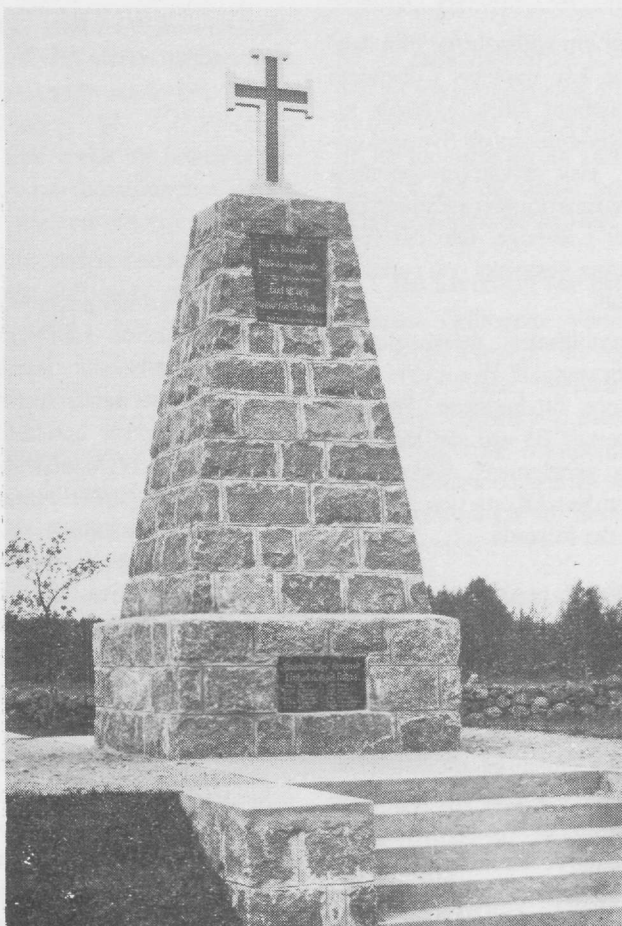
Vi har i hög grad känt oss som svenskar. Vi har upplevt att vi "kommit hem" till Sverige. Vi har haft svenska som modersmål och har därför inte känt samma behov av att bevara våra dialekter. Vi har inte känt vår kultur hotad och har därför inte heller behövt kämpa för att bevara den. Det är kanske därför som det bland estlandssvenskar i allmänhet finns ett relativt ljust intresse för kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner och dess arbete.

Utvecklingen i och bildandet av Samfundet för estlandssvensk kultur borde emellertid väcka oss till nytt medvetande. Om den estlandssvenska kulturen skall kunna överleva i Sverige måste även den unga generationen som är uppfödd i Sverige engageras för detta arbete. Vi med personliga erfarenheter och minnen från Estland har därför ett stort ansvar att föra kulturarvet vidare.

Så såg Birkas folkhögskolas huvudbyggnad ut hösten 1988. En renovering av byggnaden är av nöden - och tycks också ingå i arbetsprogrammet för Samfundet för estlandssvensk kultur.

Foto: Inger Nemeth

Eesti Muinsuskaitse Selts (ungefär: Sällskapet för fornminnesvård i Estland) har börjat restaurera och rekonstruera minnesvårdar över i estniska frihetskriget stupade soldater. Bilden visar minnesstenen på Nuckö kyrkogård (invigd 10 juni 1935). Kommer den att återuppbas?

Foto: J. Grünthal

Elmar Nyman

För svenskhet och kultur

Aspekter på Svenska Odlingens Vänners verksamhet i Estland

Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner har verkat under två från varandra vitt skilda perioder: tiden i Estland 1909–40 och tiden i Sverige från och med 1945. Naturligtvis finns det en viss kontinuitet i verksamheten under de 80 år som gått sedan föreningen höll sitt konstituerande sammanträde på Nuckö 1909 (den 6 februari enligt den gamla tideräkningen), men målsättning och yttre betingelser är efter 1945 så helt annorlunda att man rent av kan tala om en *ny* förening i Sverige. De uppgifter som det nya SOV funnit angelägna presenteras i Edvin Lagmans framställning. Denna översikt gäller SOV:s tillvaro i Estland.

Det är ont om källmaterial från denna tid. Fakta kan uppletas i disparata källor – Kustbons äldre årgångar, almanackor, Riksföreningen Sverigekontakts arkiv, viss privatkorrespondens mellan SOV-funktionärer i Estland och sympatisörer i Sverige. Om det finns något att hämta i estniska och ryska arkiv är obekant.

Vilka ambitioner återspeglas i SOV:s första stadgar? Hur nådde föreningen ut med sitt budskap? Hur var den organiserad? På vad sätt löstes de ekonomiska problemen? Verkställdes de uppsatta målen? Korta svar på dessa frågor ges i det följande.

Ett decennium av försöksverksamhet

Tillkomsten av Svenska Odlingens Vänner i Estland var självfallet en stor händelse i estlandssvenskarnas kulturella liv, men tanken på en estlandssvensk samling var inte ny. De båda nuckölärarna Johan Nymann och Hans Pöhl hade redan före sekelskiftet kommit till insikt om att svenskheten i en del bygder höll på att trängas ut av det estniska. Svårast var läget i gränsbyggena på Dagö, i Vippal och Korkis. Där hade det under årtionden saknats svenska skolor och svenska präster och detta hade satt sina spår. Med gods-

Nuckölärarna Hans Pöhl (t.v) och Johan Nymann - förgrundsgestalter i den svenska nationalitetsrörelsen i Estland.

ägares och en del prästers goda minne hade svenskarna bibringats en stark mindervärdeskänsla. Deras dialekter jämfördes av herrarna med estniskan och lettiskan, var underklassspråk och "undeutsch". Nymann/Pöhl insåg att omedelbara åtgärder måste vidtas för att förbättra landsmännens andliga och materiella status och för att få dem att känna stolthet över sitt svenska modersmål och sin nationalitet. De mötte ett starkt gensvar hos kolleger och framåtsträvande hemmansägare och präster.

Som ett första försök att höja folkbildningen öppnades ett bibliotek på Nuckö 1902. De ljusrädda myndigheterna förbjöd all utlåning av svenska böcker, vilket inte hindrade att de lästes i smyg.

1903 utgav Nymann/Pöhl första årgången av Kalender eller Almanack för svenskarne i Estland – en periodisk skrift som överlevde ända till 1940. Den nådde inte bara svenskar i Est-

land–Livland utan också landsmän i Gammalsvenskby nere i Ukraina och fränder i Finland och Sverige. Denna lilla trycksak kom att få en överraskande stor psykologisk och praktisk betydelse för den nationella väckelsen.

1903 bildades också Nuckö nykterhetsförening, som fick betydelse för svenskhetens arbetet även utanför Nucköområdet. Föreningen sökte genom föredrag och diskussionsaftnar skapa samhörighetskänsla såväl mellan skilda orter i svenskbygden som med moderlandet Sverige. Uppläsning av brev och postkort från medlemmar i rikssvenska nykterhetsföreningar utgjorde höjdpunkten vid samkvämen.

Slavofilerna och tsarens polis såg emellertid till att toleransgränserna inte överskreds – böckerna på svenska måste hållas inlåsta i magasin, kalendern undergå censur, nykterhetsföreningens alla åtgöranden övervakas.

När det såg som dystrast ut för de

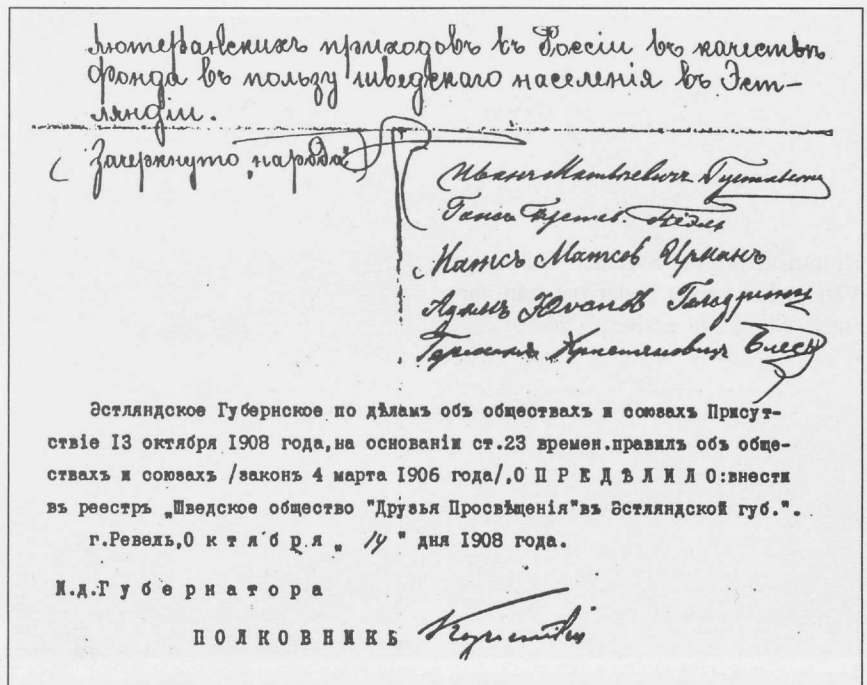
estlandssvenska bildningsivrarna började stora saker hända i det ryska riket. Kejsaren nödgades 1905 utfärda det sk oktobermanifestet, vari Rysslands folk utlovades ej endast samvetsfrihet och en utvidgad rösträtt, utan också yttrande-, tryck- och föreningsfrihet.

Tyskar och ester var snabba att utnyttja den proklamerade föreningsfriheten. De grundade bildningsföreningar och privata skolor, och från Nuckö bibliotek kunde äntligen svenska böcker utlånas helt öppet.

Men tanken på en bildningsförening växte sig stark även bland svenskarna. Den 1 februari 1907 samlades ett antal entusiaster på Nuckö prästgård. Efter mycket diskuterande enades konferensen om att en upplysningsförening skulle bildas med uppgift att "understödja och befrämja på kristlig-sedlig grundval bildning och kultur bland svenskarna samt att vidmakthålla bland dem språket och den svenska egenarten". En arbetsgrupp tillsattes med uppdraget att utarbeta stadgar.

Våren 1907 var dess arbete slutfört och en ansökan om tillstånd att starta en förening vars namn föreslogs bli Svenska Odlingens Vänner i Ryssland (SOV) kunde äntligen inlämnas till guvernören i Reval. Men svenskarna hade varit för sena i starten, det politiska klimatet hade hunnit försämrats, reaktionen var åter på väg. Guvernören var kinkig, flera paragrafer måste omarbetas och det länge efterlängtrade tillståndet meddelades först i oktober 1908.

I den inledande paragrafen stod det att föreningen skulle "verka för bildning och kultur bland den svenska befolkningen i Estland". Runöbor och gammalsvenskbybor tilläts sålunda inte att ansluta sig till SOV. Men hur skulle föreningen "verka" konkret? Därom ges ett rätt detaljerat besked i den andra portalparagrafen. SOV vill "öppna och underhålla skolor, läsestugor och bibliotek, utgiva och utsprida bland den svenska befolkningen böcker, tidskrifter och broschyrer, anordna diskussionsmöten, folkliga föredrag, lantbruks- och hushållskurser och bidra till förbättrande av denna befolknings förvärvskällor och hygienis-

De fem undertecknarna av SOV:s första grundläggande stadgar är uppifrån räknat: J.W. Gustafsson, Hans Pöhl, Mats Ihrman, Adam Heldring och Herman Blees - samtliga bosatta i Reval.

ka levnadsvillkor". SOV skall vidare enligt de godkända stadgarna "bygga sina strävanden på kristlig-sedlig grund och inte verka för politiska ändamål". (Denna bestämmelse utgick vid 1919 år stadgerevision.)

SOV:s tillskyndare hade alltså lyckats inmuta ett vidsträckt arbetsfält för föreningen. 1908 års stadgar blev normgivande för SOV under hela dess tid i Estland. I vilken mån programmet kunde omsättas i praktisk handling diskuteras längre fram.

Det långa förspelet hade haft det goda med sig att tanken på en svensk samling i Estland hunnit förankras i en relativt vid krets av estlandssvenskar. Många som tidigare varit likgiltiga för det svenska hade dragits med och det skrevs i rikssvensk press att något höll på att hända bland de baltiska svenskarna.

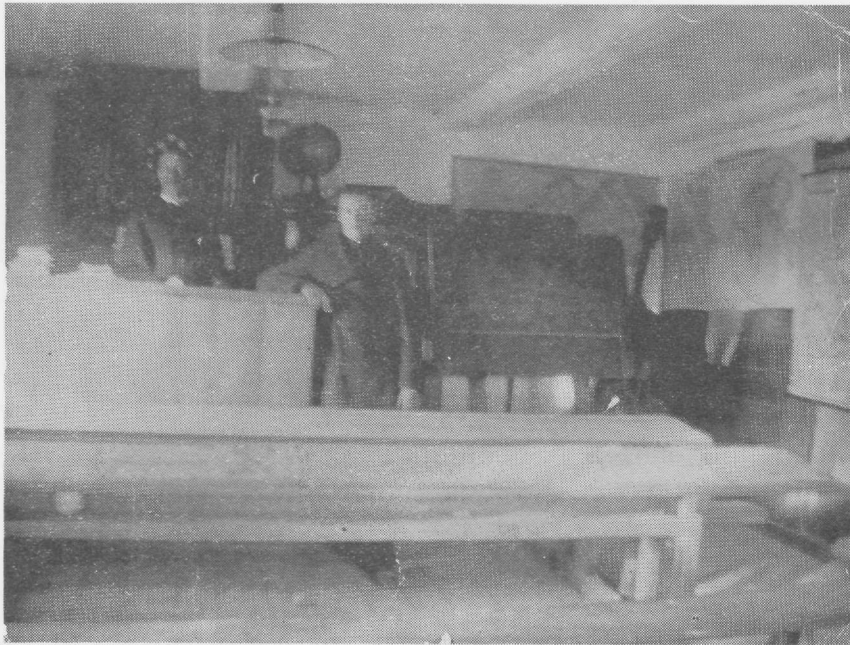
Det fick en enorm betydelse för de estlandssvenska strävandena att Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet började sin verksamhet i Sverige samtidigt som SOV fick sina stadgar godkända. Denna synkronisering i tiden ser ut som en tanke. Riksföreningen och Svenska Odlingens Vänner etablerade ett samarbete som fortsatt till denna dag. Med rörelse er-

for de estlandssvenska föregångsmännen att Riksföreningens grundare, professor Vilhelm Lundström, fått idén till en förening för all världens svenskar just vid ett besök hos estlandssvenskarna sommaren 1892.

En förening för bildning

Svenska Odlingens Vänner försökte efter bästa förmåga "att verka för bildning och kultur" – med varierande framgång. Tsartiden med åtföljande världskrig, tysk ockupation och Estlands självständighetstid skapade skilda förutsättningar för dessa bildningssträvanden.

Vad folkskolorna beträffar startade SOV redan under sitt första verksamhetsår en privatskola i Korkis, där svenskheten allvarligt hotades. 1917 lyckades föreningen öppna en folkskola för svenskarna i Reval – likaledes privat. Viss svenskundervisning hade bedrivits där i SOV:s regi flera år tidigare. SOV såg också till att Odensholms folkskola åter kunde öppnas och hjälpte skolan till nya lokaler. 1920 var det Vipalls tur att få hjälp med svenskundervisning och tidvis var Hosby skola på Ormsö helt beroende av SOV:s understöd för sin existens.

Österby folkskola. Läraren bakom pulpeten är Han Pöhl. Fotot togs i slutet av 1890-talet.

Men det var inte bara de privata folkskolorna som krävde stora insatser från SOV:s sida. Hela den estlandssvenska folkskolan måste rustas upp, det var särskilt påfallande efter Estlands frigörande från Ryssland. Kunde inte folkskolorna moderniseras bleve talet om högre utbildning för estlandssvenskarna tämligen meningslöst. Att av en 3-årig, nästan helt ryskspråkig folkskola, göra en obligatorisk 6-årig svensk, var en uppgift som inte helt kunde överlåtas till lokala estniska skolmyndigheter. Allt måste förnyas och förbättras: fortbildning av lärare, skolböcker, undervisningsmateriel, skolor. Till detta behövdes en särskild organisation. Det blev Svenska Lärarförbundet i Estland, som konstituerades i Nuckö klockargård i slutet av 1918. Detta förbund var helt beroende av samarbetet med "moderföreningen" SOV.

Medan det estlandssvenska folkskoleväsendet ännu var i stöpsleven kunde SOV i november 1920 öppna den efterlängttade "högre skolan" – Birkas folkhög- och lanbruksskola på Nuckö. Så länge inte folkskolan blivit 6-årig hade de allmänbildande ämnena

oerhört stor betydelse för Birkas elever. Men Birkas bedrev också "kringsaktiviteter" på bildningens område: fortbildningskurser för de estlandssvenska folkskollärarna, föredragsaftnar av allmänbildande karaktär för bygdens vuxna, hushållskurser, allmänna samskväm etc. Folkhögskolan blev i allt större utsträckning en naturlig anhalt för besökande finlandssvenska och rikssvenska turister. Birkas var med andra ord på väg att bli svenskhetens högborg i Estland – något som glädde svenskarna men irriterade majoritetsbefolkningen.

Hösten 1931 kom så den sista etappen i det av SOV sedan länge planerade skolsystemet – Svenska privatgymnasiet i Hapsal kunde invigas. "En stor dag i estlandssvenskarnas historia" hette det i den rikssvenska pressen. Konung Gustaf sände lyckönskningstelegram, svenska, estniska och balttyska tidningar skrev långa reportage om evenemanget – den lilla svenska minoriteten i Estland stod plötsligt i fokus. Nu hade estlandssvenskarna en skola som öppnade vägen till universitet och andra högre skolor.

Insatser för den materiella odlingens främjande

SOV:s stiftare var från första stund angelägna betona att en kulturell höjning av estlandssvenskarnas standard förutsatte en förbättring av deras materiella situation, framförallt böndernas. Så länge estlandssvenskarna saknade en jordbruksskola tillgodosågs jordbrukets intressen genom föredrag i jordbruksfackliga ämnen, spridande av jordbrukslitteratur bland lanbrukarna, försöksjordbruk etc. SOV anställde också tidigt en jordbruksinstruktör och duktiga jordbrukare fick bli ett slags handledare inom sina distrikt.

1912 kunde föreningen inköpa fastigheten Rannasauna på Nuckö som var avsedd att bli ett experimentjordbruk och dessutom hemvist för den lokala avdelningen med dess olika aktiviteter. Där startades nästan omgående ett försöksmejeri – Nuckö mejerianförelseförening – vars existens blev ganska kort. På Rannasauna hölls föredrag för ortens jordbrukare. Nuckö kunde också bilda en tjuvförening sedan en avelstjur skänkts till SOV av den rikssvenske godsägaren Oscar Ekman i Bjärka-Säby i Östergötland. Inte heller tjuvföreningen blev långlivad, men SOV:s initiativ på jordbrukets område hade dock det goda med sig att många bönder fick upp ögonen för hur oändligt efterblivet jordbruket i svenskbygden var. Hela Rannasaunaprojektet blev för övrigt ett misslyckande och en svår belastning för SOV:s ekonomi. Det tog ett par decennier innan man lyckades avveckla det.

Med tillkomsten av Birkas folkhög- och lanbruksskola öppnade sig helt nya möjligheter att sprida kunskap om odlingsmetoder, om betydelsen av rätt kreatursbesättning, djurstallars konstruktion osv. Birkas bedrev ett eget jordbruk, som var avsett att utgöra ett föredöme för svenskbygden. Det dröjde emellertid till senare hälften av 1930-talet innan skoljordbruket fick de personella och materiella resurser som gjorde att det kunde fylla denna uppgift.

SOV hade ambitionen att försöka åstadkomma en standardhöjning även inom andra näringsgrenar, men ofta

stannade det vid blotta ansatsen. Orsaken var den vanliga: brist på resurser. Dock kunde föreningen göra en del för sjöfarten genom att anordna skepparkurser som ledde till skepparexamen. SOV var även intresserat av kooperativ verksamhet, vilket bla resulterade i bildandet av Ormsö kooperativa handelsförening (1922). Planer fanns bla också på att organisera bondesjöfarten, men dessa uppslag fick skrinläggas – av ekonomiska skäl.

Olika former av kontaktagande

”Bildande samkväm med föredrag”, diskussionsmöten, utseende av ombud för SOV på skilda orter bidrog verkamt till att sprida föreningens budskap. Kalendern fick samma effekt. Dess valspråk ”Varer svenske!” fick god genomslagskraft. Föredragen och kalendern i all ära men behovet av en regelbundet utkommande tidning som kommunikationsmedel blev allt större. Under den stränga tsarregimen kunde emellertid inget göras.

Marsrevolutionen 1917 öppnade nya perspektiv för minoriteterna i Ryssland. Nu kunde även svenskarna börja tänka i politiska banor. Samlingsrörelsen behövde en politisk plattform. En ny organisation kallad Svenska Folkförbundet i Östersjöprovinserna (senare ’i Estland’) bildades sommaren 1917 av i stort sett samma män som varit faddrar för SOV ett decennium tidigare.

Arrangemanget med två föreningar var närmast av formell art. Än så länge stod det inskrivet i SOV:s stadgar att föreningen inte skulle bedriva politik. Men ledningen för den kulturella respektive politiska delen av nationalitetsrörelsen var praktiskt taget identisk. De båda sammanslutningarna delade kansli, styrelsemöten hölls ofta gemensamt, de gick ut med gemensamma upprop.

Den nya utökade verksamheten aktualiserade på allvar behovet av ett informationsblad. Riktlinjer för en tidskrift med arbetsnamnet ”Svenskvännen” drogs upp sommaren 1917. I januari 1918 kunde det första numret av estlandssvenskarnas egen tidskrift distribueras. Kustbon, så blev det slutliga

Deltagarna i estlandsvensk lärardag på Birkas folkhögskola 1929. Foto: J.Grünthal.

namnet, började sin ofta mödosamma vandring ut till bygderna och till intresserade vänner i Sverige och Finland.

I sin programförklaring sade sig Kustbon vilja vara ”en budbärare” för svenskarna, påminna dem om deras plikter, befrämja deras politiska och medborgerliga rättigheter. Den tyska ockupationen av Estland under 1918 medförde ett uppehåll i Kustbons utgivning, men from 1919 utkom den relativt regelbundet. Gamla problem tas nu upp till allmän diskussion: modersmålets ställning i skola och hem, jordbrukets rationalisering, hälsovården, den kulturella självstyrelsen, riks- och kommunalpolitiken, kyrkan, den viktiga agrarfrågan.

Så länge Svenska Folkförbundet tilläts existera stod det som utgivare av Kustbon. Denna bindning till ett politiskt parti blev ödesdiger för tidningen när alla politiska partier förbjöds 1935. Kustbon drogs in. En nystartad tidskrift, Nya Kustbon, till vilken folksekreteraren Nikolaus Blees lyckades få utgivningstillstånd, kompenserade i viss mån bortfallet. Nya Kustbon var alltså privatägd och fick inte syssla med politik. 1936 dök emellertid gamla Kustbon ånyo upp, utgiven av SOV, som nu alltså för första gången även formellt var tidskriftens ägare. En orimlig situation hade därmed uppstått

– två små tidskrifter vände sig till samma lilla läsekrets och kämpade båda med stora ekonomiska svårigheter. Utgivaren av Nya Kustbon tog konsekvenserna och lade ner sin tidning i slutet av 1936. Tureorna kring de estlandssvenska tidningsföretagen väckte stor uppmärksamhet och var till men för arbetet inom den estlandssvenska kultursektorn.

Kustbon efter 1936 gör ett blekt intryck. Utgivaren ville inte förlora sitt utgivningsbevis. Tidskriften fyllde en viss funktion som informationsblad, men borta är fräschören från 20-talet, uppriktigheten mot makthavare och de frispråkiga inläggen i olika samhällsfrågor.

Kustbons sista nummer i Estland är daterat den 20 juli 1940. 1935 likviderades Kustbon tillsammans med sin dåvarande utgivare Svenska Folkförbundet, 1940 tillsammans med SOV.

Det är angeläget att betona att den tidning på svenska som from hösten 1940 började utges under namnet Sovjet-Estland inte på något sätt kan betraktas som en fortsättning av Kustbon. Sovjet-Estland, som utkom med sitt sista nummer i augusti 1941 strax innan de tyska styrkorna intog Estlands huvudstad, var organ för det estniska kommunistiska partiet. Ingen estlandssvensk sammanslutning hade

Pris 50 kop.

KUSTBON

== Tidning för svenskarne i Östersjöprovinserna ==

Årg. I.

1 Januari 1918

№ 1.

Utgivare: **Hans Pöhl**. Ansvarig redaktör: **M. Westerblom**.
 □ □ □ Redaktionen adress: Reval, Riddaregatan 9 (Ревель, Рыцарская 9) □ □ □

„Kustbon.“

„Vi äro svenskar vi odja,
 fastän vi äro sa“.

Den svenska folkstammen här i Östersjöprovinserna har ihärdighet nu, under denna nydanings tid, många intressen att iakttaga, och försvara. I kampen för sin tillvaro är sammanhållningen av största behov.

För att befrämja detta systemål utkommer denna lilla tidning „Kustbon“. Den vill vara en budbärare för svenskarne härute,

Sehman, Nuckö-Nickholz, läroaren Johannes Pöhl, Rågöarne och Anders Lindqvist, Dransö. Redaktionen.

Till landsmännen!

Vi leva i en tid, som är full av ofrid, strid, överraskande omvälvningar och förändringar av alla möjliga slag.

Svenskarne i försörjningen härute ha fått lida mycket i många avseenden, men vi kunna dock säga att Gud hitintills bewarat oss för

någon som helst möjlighet att påverka Sovjet-Estlands målsättning eller innehåll.

Information om estlandssvenskarna gavs också i rikssvensk och finlandssvensk press. Då och då medarbetade även estlandssvenskar i denna press. Flitigast var folkskolläraren Joel Nymän, en av den svenska rörelsens aktivaste medlemmar. Redan under 1890-talet publicerade Vilhelm Lundström en fyllig skildring av sina resor i Estlands svenskbygder, och Gideon Danells namn är likaså för alltid knutet till estlandssvenskarnas historia. I olika sammanhang, i facktidsskrifter och dagspress, informerade han om Baltikums svenskar. Riksföreningens årsbok liksom dess medlemsblad Allsvensk Samling var något av budbärare för estlandssvenskarna. Från 1920 skickades Allsvensk Samling till så gott som samtliga medlemmar i SOV.

Den rikssvenska dagspressen visade under mellankrigstiden ett stort intresse för Estlands svenskar. Den blev en pådrivande kraft när Riksföreningen under 30-talet startade hjälpkationer för Birkas folkhögskola och svenska gymnasiet i Hapsal, för hälsovården och biblioteken. I den rikssvenska pressen belystes vilka konsekvenser

den estniska minoritetspolitiken fick för estlandssvenskarna. Det som Kustbons prenumeranter förgäves letade efter i sitt eget blad, fann de i tidningarna från Sverige.

Lånebiblioteken

– ingen lätthanterlig fråga

Den estlandssvenska samlingsrörelsens första större insats bestod i öppnandet av lånebiblioteket på Nuckö. Initiativtagarna hoppades att välförsedda bibliotek skulle effektivt bidra till att höja folkbildningen. Blev det så?

De tsarryska myndigheterna var ju ytterst kritiskt inställda till import och utlåning av svensk litteratur. Även om motståndet mildrades något efter 1905 års händelser var det ändå inte fritt fram för biblioteken under de följande åren. Censuren tog orimligt lång tid på sig för kontroll av boksändningar, böcker beslagtogs. Visserligen kompletterades bibliotekens bokförråd successivt med svensk och finlandssvensk litteratur, men den var oftast facklig och fick en begränsad läsekrets.

De yttre betingelserna för biblioteken ändrades radikalt under den estniska självständighetstiden, men det dröjde förvånansvärt länge – ända till långt in på 30-talet – innan det gamla, omo-

derna bokbeståndet förnyats.

Det som nu sagts gäller framförallt de sk fria biblioteken, sockenbiblioteken, till antalet ca ett dussin, utspridda över hela svenskbygden. Men även i skolorna rådde missnöje, deras bokförråd var omodernt och torftigt och böckerna sönderlästa. Härtill kom att bibliotekslokalerna var trånga, klassificeringssystemet primitivt.

Bristande resurser försinkade utvecklingen, men det gjorde också de utdragna diskussionerna om bibliotekens huvudmannaskap. Att SOV skulle ha ansvaret för biblioteken i de privata folkskolorna var givet. Däremot var kommunerna ansvariga för de offentliga skolornas bibliotek. Men böcker som skänkts från Sverige och förmedlats av SOV till dessa skolor, var de inte SOV:s egendom? Det tyckte man i Sverige.

Nödopen från den estlandssvenska biblioteksfronten nådde så småningom Riksföreningens Estlandsutskott. Utskottet verkställde en utredning och lovade stå för en ordentlig upprustning av såväl de estlandssvenska skolbiblioteken, oavsett huvudman, som de allmänna biblioteken (till vilken kategori även Birkas bibliotek räknades). Men villkoret var att vården av samtliga

bibliotek skulle handhas av SOV. På grund av världshändelserna kunde projektet inte slutföras.

Biblioteksfrågan var alltså ännu i slutet av 30-talet olöst. Till en viss del berodde detta på att biblioteken från 1937 måste konkurrera om de knappa resurserna med de sk läsestugorna. Genom Riksföreningens förmedling kunde SOV öppna ett 20-tal sådana, utspridda på samtliga svenska orter i Estland. Varje läsestuga försågs med minst två dagliga rikssvenska tidningar.

Arrangemanget med läsestugor gjorde succé. De besöktes flitigt, framförallt av ungdomar, som därigenom också fann vägen till angränsande bibliotek (läsestugorna var i allmänhet inrymda i skolhusen). Estlandssvenskarna kunde nu följa händelseutvecklingen i Sverige och i den övriga omvärlden. Naturligtvis hoppades initiativtagarna att läsning av svenska tidningar skulle ge estlandssvenskarna bättre kunskaper i högsvenska och om svenska samhällsförhållanden.

”Förbättra de hygieniska villkoren”

Denna passus i SOV:s stadgar hade inte kommit med av en slump. Spädbarnsdödligheten i svenskbygden var hög och olika smittosamma sjukdomar härjade. I estlandssvenskarnas egen

Torpedbåt till Wormsö med sjukvårdsutrustning.

Estlandssvenskarna på Wormsö få snart sin nya sjukstuga helt och hållet i ordning. En av de närmaste dagarna skickas nämligen utrustningen till sjukstugan i väg med svenska torpedbåten Widar. Det är riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet som står bakom, och de olika sjukvårdsartiklarna och andra förnödheter ha skänkts av ett antal svenska firmor. De firmor som bidragit till gåvan äro följande: Boström & Boström, Gustavsbergs porslinsfabrik, Strömme bomullsspinneri A.-B., Stille-Werner, Österlund & Andersson A.-B., Hults vaddfabrik, fru Signe Hafström, Axel Hinderssons Eftr., A.-B. Hector & C:o, A.-B. B. A. Hjort & C:o, Kockum Jernverks A.-B:s förs.kontor, Lindéns rörlednings A.-B., A.-B. Harald Löfberg och Olofströms kommissionslager.

Ur N.D.A. 7.7.35

Bysholms gamla herrgårdsbyggnad inrymde från 1920-talet Nuckö blandspråkiga folkskola. I förgrunden skolföreståndaren Alexander Samberg. I denna byggnad höll SOV sitt konstituerade sammanträde 6.2.1909.

kalender finns en stående rubrik – Hälsovård. SOV engagerade också föredragshållare som sökte sprida upplysningar om sambandet mellan hygien och hälsa, men ämnet var känsligt och föredragshållaren måste gå varsamt fram för att inte stöta sig med sin publik.

Tillkomsten av Birkas folkhögskola gjorde det lättare för SOV att propagera för bättre hygien. Hälsolära upptogs på elevernas schema och Birkas lärare vann åhörarnas förtroende. I samråd med SOV utarbetade Birkas rektor Per Söderbäck skriften ”En liten hälsolära”, avsedd för Estlands svenskar. Även Kustbon drog sitt strå till stacken liksom lärarna i den obligatoriska skolan.

Med ökade insikter om hälsovårdens betydelse följde krav på en god sjukvård. Redan före utbrottet av första världskriget lyckades SOV skaffa en utbildad barnmorska till Ormsö. Så småningom fick Ormsö sjuksköterska och en sjukstuga utrustad med moderna sjukvårdsartiklar. Ön hade dessutom under 30-talet en läkare som arbetade oberoende av Riksföreningen och SOV.

Även Runö fick såväl barnmorska som sjuksköterska. Sjukstugor planerades lite varstans i svenskbygden.

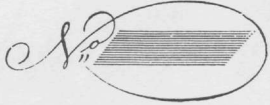
Estlandssvenskarna gjorde framsteg på hälso- och sjukvårdens område, men också inom idrott och fysisk fostran. Under 30-talet växte det fram en estlandssvensk idrotts- och gymnastikrörelse som snart omfattade de flesta orter i Svensk-Estland. De estlandssvenska ungdomarnas framgångar på idrottsarenan, ofta i kamp med de estniska grannarna, stärkte i hög grad deras självkänsla – och bygdens.

Idrottsrörelsen skapade nya problem för SOV, sin huvudman. Det saknades erfarna idrottsledare, tränare, träningslokaler, idrottsredskap, idrottsplatser, idrottslitteratur. Och varifrån skulle hjälpen komma, om inte från Sverige.

Omfattande verksamhet på smal bas

I det föregående har redogjorts för de viktigaste av SOV:s verksamhetsfält. Föreningen stod som huvudman för två högre skolor och några folkskolor och ingrep på en mängd andra områden av vital betydelse för den svenska befolkningen i Estland. Den fäkunnige kan få uppfattningen att SOV hade en massa medlemmar, många funktionärer och goda ekonomiska tillgångar. Låt oss granska medlemstal, organisation och ekonomi.

Шведское Общество
„Друзья Просвѣщения“
въ Эстляндской губ.
ooo

Адр.: Ревель, Морской бульваръ № 7

Dorpatavdelningen av „Svenska Odlingens Vänner“
anordnar

svensk afton
i Karskusliit-s lokaler, Jakobi t. 8.
~~Stadenhuset~~ lördagen den 17 nov. 1928
kl. 8.30 e. m. Programmet omfattar föredrag, sång,
musik och tédrickning

Styrelsen

Inträdesavgift 60 sent

Alla hjärtligt välkomna

Rootsi Haridusselts Eestis
—
Svenska Odlingens Vänner i Estland
—
Adr.: Rütli 3, Tallinn

„Freunde der schwedischen
Bildung in Estland“

Blankettens vinjett säger oss vem som bestämde i landet!

SOV var en mycket liten organisation. Antalet betalande medlemmar tycks aldrig ha överskridit 600, i genomsnitt var de 400–500 (siffran inkluderar inte medlemmar i ungdomsföreningar och sk sportklubbar). Det kan inte alltid ha varit lätt för SOV:s ledning att göra anspråk på att representera alla estlandssvenskar när medlemstalet var så litet. Å andra sidan fanns det ingen konkurrerande sammanslutning som kunde företräda folkgruppen. Anledningarna till att SOV inte lyckades dra till sig medlemmar var flera. Medlemsavgiften var låg (50–100 cent), men många hade ändå inte råd med den i självhushållningens Estland. Andra avstod från att gå med i SOV därför att dess verksamhet bedömdes som ”syndig” – på föreningens fester förekom bla ringlekar. I tvåspråkiga kommuner fanns det estniska föreningar som attraherade även svenskar. Men framförallt berodde den kläna anslutningen på att huvudparten av estlandssvenskarna inte tyckte att vad SOV gjorde angick dem. Man kan säga att det rådde ett vi- och de-förhållande.

För att SOV:s verksamhet skulle bli allmänt känd ute i bygden och lokala intressen få fritt spelrum, uppdelades föreningen i ett antal lokalavdelningar.

Deras status och arbetsuppgifter fixerades dock inte i stadgarna utan i allmänt hållna anvisningar – vilket kunde leda till att irritation uppstod mellan avdelningarna ute på fältet och centralstyrelsen i Reval. Denna förbehöll sig rätten att ”rikta den samfälliga verksamheten”.

De största lokalavdelningarna fanns i Nuckö-Rickul (med omkring hälften av medlemsantalet), på Ormsö och i Reval (drygt 100 medlemmar vardera). Enheterna i Vipall, Korkis, på Rågöarna, Nargö och i Dorpat omfattade endast något tiotal medlemmar vardera (Vipall ca 40). På ännu mindre orter med ett minimalt antal svenskar utsågs ibland en föreningens ombudsman.

Verksamheten inom lokalavdelningarna kunde ha olika inriktningar. Så hade Nuckö exempelvis ansvaret för föreningens fastighet Rannasauna och därmed också för mejeriet och tjuvföreningen, så länge de bestod. I och med tillkomsten av folkhögskolan på Birkas fick Nuckö lokalavdelnings styrelse också det direkta överinseendet över dess verksamhet. Ormsö lokalavdelning ordnade skepparkurser och hushållskurser och var aktiv inom nykterhetsrörelsen. Via sina många svenska sommargäster fick Ormsöavdelningen goda kontakter med Sverige.

I Reval fanns verksamhetens centrum och den avdelning som genom sina samkväm, konserter och andra tillställningar samlade in mest pengar till SOV. Dorpatavdelningen, den sist tillkomna, hade nästan bara akademiker som medlemmar, vilket satte sin prägel på dess verksamhetsprogram.

Alla lokalavdelningar, var och en på sin ort, firade den 6 november – Den allsvenska dagen – fö lördag i de estlandssvenska skolorna. Även firandet av Estlands frihetsdag den 24 februari var ofta en angelägenhet för lokalavdelningarna. Årligen ordnades några sk folkfester och givetvis föredrag i den mån intressanta föredragshållare dök upp. Svenska språkkurser var vanliga i Reval- och Dorpatavdelningarna.

Lokalavdelningarnas aktivitet övervakades av polismyndigheterna. Inför varje samling måste anmälan inlämnas. Under tsartiden var det inte ovanligt att avdelningarna nekades tillstånd att hålla ett samkväm. Utländska föredragshållare måste ha tillstånd från guvernören själv och han kunde vägra sådant även om ämnet för föredraget var något så oskyldigt som jordbrukets rationalisering. Det hände tom att den tsaristiska polisen satte stopp för samarbetet mellan Ormsö och Nuckö lokalavdelningar.

J.W. Gustafsson, ordf. 1909-1914

Oscar Ingman, ordf. 1915-1919

Hans Pöhl, ordf. 1920-1930

Nikolaus Blee, ordf. 1930-1934

Anders Lindquist, ordf. 1934-1935

Mattias Westerblom, ordf. 1936-1940

SOV hade tidvis också ungdomsföreningar, i Reval "Framåt" och "Enighet". Under 30-talet grundades Nuckö ungdomsförening (NUF), som var synnerligen aktiv och samlade bygdens ungdom till olika aktiviteter, samt ungdomsföreningarna i Roslep och Höbring i Rickul kommun.

Tidigare har nämnts att idrottsklubbarna sorterades under SOV. Ungdomen organiserades även i sk jordbrukarungdomsföreningar som också åtog sig att arbeta för nykterhet. Även elevsammanslutningen "Birkasvännerna" inrymdes under det gemensamma SOV-paraplyet liksom en del sångkörer.

Det kan tyckas vara alltför heterogena grupper som samlades inom SOV-sfären; att ha SOV:s stöd var emellertid nödvändigt bli vid kontakter med myndigheter – tsarregimens såväl som den estniska fristatens.

Dessutom fann bidragsgivarna i Sverige det vara rationellt att ta kontakt med estlandssvenskarna via SOV.

SOV:s verksamhet var splittrad. Lokalavdelningarna hade olika uppgifter och arbetade på skilda orter. Därför var föreningens årsmöten viktiga händelser. Under första världskriget förlades årsmötena till guvernementshuvudstaden Reval, senare oftast till Nuckö och Hapsal. Här fick avdelningarnas representanter tillfälle att tala ut och lägga fram sina problem. Vid årsmötet fattades de viktiga principiella besluten. I januari 1920 samlades SOV till det första årsmötet sedan 1913 som hölls under fredliga förhållanden, och kunde samtidigt fira 10-årsjubileum. Två viktiga beslut fattades: planerna på en folkhög- och lantbruksskola skulle nu äntligen realiseras och dessutom skulle föreningen med hela sitt medlemsantal anslutas till Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet. Vid

1929 års årsmöte markerade SOV sin 20-åriga tillvaro med ytterligare ett viktigt beslut, som föregåtts av mångårig planering: det svenska läroverket skulle inom den närmaste framtiden starta sin verksamhet.

Enligt föreningsstadgarna skulle den av det allmänna årsmötet utsedda centralstyrelsen ha sitt säte i Reval. I centralstyrelsen ingick även representanter för de flesta lokalavdelningarna. Dåliga kommunikationer, formella hinder, resekostnader etc gjorde att dessa representanter sällan kunde infinna sig till sammanträdena med centralstyrelsen. Föreningens löpande verksamhet sköttes av arbetsutskottet bestående av föreningens ordförande, sekreterare och kassör. Denna trio utgjorde det egentliga SOV.

Ställdes statliga resurser till dessa tre funktionärs förfogande? Hade de ett eget kansli och kanslipersonal? Fick de någon form av ersättning?

Hjalmar Pöhl, ordf. 1944

Svaret på dessa frågor är nej. Kansliet delade de med svenska folkskolan i Reval, svenska församlingen, Svenska Folkförbundet och Kustbon. Det lilla rummet på Riddargatan 3 måste dessutom inrymma ett bibliotek, låt vara litet, och stå öppet för besökande. Någon avlönad anställd hade föreningen aldrig. En sk resesekreterarbefattning inrättades dock i slutet av 1938.

Det är otroligt att under dessa förhållanden så mycket blev uträttat. De ledande funktionärerna var vid sidan av SOV engagerade i annan föreningsverksamhet och hade dessutom kvalificerade yrken att sköta. Att föreningens korrespondens inte alltid handlades med fermitet, att en del frågor blev mindre väl utredda etc, var följderna av de exceptionellt svåra arbetsförhållandena.

Med all respekt för vad som uträttades i lokalföreningarna och av centralstyrelsens medlemmar bör en särskild eloge ges till dem som åtog sig ordförandeskapet för SOV. Ordföranden bar huvudansvaret för verksamheten, han drog alltid det tyngsta lasset. Följande män innehade ordförandeposten under perioden 1909–40: Kyrkoherden i Revals svensk-finska församling J.W. Gustafsson (1909–14), direktören Oscar Ingman (1914–19), lektorn och riksdagsmannen Hans Pöhl (1920–30), folksekreteraren Nikolaus Blees (1930–34), majoren Anders Lindquist (1934–35) och direktören och riksdagsmannen Mattias Westerblom (1936–40). Prosten Hjalmar Pöhl utsågs under alldeles speciella förhållanden till SOV:s ordförande 1944.

Dessa män har var och en på sitt sätt inskrivit sitt namn i SOV:s och estlandssvenskarnas historia. Tyngst väger namnet Hans Pöhl. Han var, som vi alla vet, en av initiativtagarna till SOV. Han var 1909–19 föreningens sekreterare och från 1920 till sin död i början av 1930 dess ordförande. Samtidigt var han ordförande i Svenska Folkförbundet 1917–30, svensk folkminister i Estlands temporära regering december 1918 – april 1919, svenskarnas representant i landets folkrepresentation. Under ett antal år var Hans Pöhl också ordförande i Svenska Lärarförbundet, medutgivare av kalendern, den som startade Kustbon, centralgestalt i nykterhetsrörelsen. Hans Pöhls insatser för svenskhetsarbetet i Estland var utomordentliga.

Hans Pöhls efterträdare som svenskarnas representant i riksdagen blev Mattias Westerblom – SOV:s ordförande från 1936. Även han hade alltid troget tjänat SOV. Redan 1914 var han dess kassör och därefter Kustbons redaktör i flera omgångar. Han fick bära det tunga ansvaret för SOV de dynamiska åren under andra hälften av 30-talet och måste också bevittna den dramatiska upplösningen, då allt som SOV strävat för och byggt upp, raserades. Hans utomordentliga kontakter med Sverige under dessa händelseladdade tider fick avgörande betydelse för estlandssvenskarna och deras framtid.

Verksamhet i knapphetens tecken

Varifrån togs då pengar till alla de projekt som verkställdes i SOV:s regi? Hur långt räckte föreningens egna resurser?

Även vad SOV:s ekonomi beträffar gick en skiljelinje mellan tsartid och mellankrigstid. Under den senare perioden blev bidragen från Sverige av en annan storleksordning och möjliggjorde större företag.

Vad SOV:s egna resurser beträffar var de under de tre decennierna i Estland oförändrat minimala. Medlemsavgifterna räckte på sin höjd till portoutlägg. Mer gav då inkomsterna från fester, konserter, auktioner. SOV:s ledning måste helt enkelt basera sin verksamhet på förväntade donationer från

enskilda personer i Estland, Sverige och Finland.

Lyckligtvis fanns det bland SOV:s sympatisörer i Reval förmögna privatpersoner som var villiga att dela med sig. Direktörerna Oscar Ingman, finlandssvensk, föreningens ordförande under världskriget, och baron Georg von Francken, rikssvensk och under många år verksam i Baltikum, tillhörde donatorerna liksom förre svenske vicekonsuln direktör Erik Gahlnbäck, kassör i SOV:s första styrelseuppsättning. Utan dessa mäns offervilja och energi hade SOV måst avstå från många projekt under tsartiden.

Hur skulle tex barnmorskan på Ormsö kunna avlönas? SOV lyckades få det baltiska ridderskapet att utlova ett årligt bidrag på 100 rubel till detta ändamål (from 1914), och när skolan i Korkis stod utan lokaler ställde godsägaren von Ramm kostnadsfritt sådana till förfogande – i avvaktan på att SOV skulle kunna bygga ett eget skolhus.

Redan under sina första verksamhetsår fick SOV ekonomisk hjälp från Sverige. Godsägaren Oscar Ekman donerade 600 rubel till SOV:s Rannasauuna med andelsmejeriet. Ekman donerade också en av sina avelstjuror till SOV, översände utsäde mm. Han erbjöd dessutom estlandssvenskar jordbruksutbildning i Sverige.

Läraren i Korkis kunde få lönetillägg tack vare bidrag från prins Eugen. Många andra rikssvenska givare skulle kunna nämnas. Bok- och tidskriftsförsändelserna från Sverige och Finland utgjorde också välkomna bidrag och var en förutsättning för SOV:s verksamhet. SOV kunde otroligt nog under de första åren presentera en årsomsättning på ca 1500 rubel (en lärares årslön var 100–150 rubel).

Trots världskrig, ockupation och vrånga myndigheter och tack vare ekonomisk hjälp utifrån blev åtskilligt uträttat under SOV:s första årtionde. Mellankrigstidens projekt krävde ekonomiska insatser av en helt annan storleksordning. Låt oss se hur några av dessa projekt finansierades.

Som tidigare antytts var vidareutbildning av den äldre lärarkåren och utbildning av nya lärare en angelägen-

het av första ordningen. En fortbildningskurs ordnades sommaren 1920 i Uppsala och några estlandssvenska ynglingar kom till Nykarleby seminarium i Finland. Dessa projekt kunde genomföras med ärkebiskop Nathan Söderbloms hjälp. Han kom även att i andra avseenden bistå Estlands svenskar. Till seminaristerna i Finland utbetalades dessutom ett bidrag från den estniska staten.

Redan under 1920-talet fick Birkas folkhög- och lantbruksskola ett årligt svenskt statsbidrag på 5000 kronor – det höjdes 1935 till 7000. Genom Sveriges regering fick Birkas dessutom vid flera tillfällen anslag av lotterimedel (sammanlagt ca 20000 kronor). Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet skickade av egna insamlingar i genomsnitt över 5000 kronor årligen till Birkas. Även privata stiftelser och enskilda personer understödde Birkas. Skolan kunde genomgå en total upprustning och jordbruket moderniseras i slutet av 30-talet. Av estniska staten fick Birkas bidrag till lärarlöner (1937 var detta anslag 2800 kronor, tidigare betydligt lägre).

Svenska gymnasiet i Hapsal kunde startas med de 25000 kronor som generalkonsul Folke Bökman donerade och som utbetalades med 5000 kronor per år. Beloppet räckte långt ifrån till skolans utgifter. Riksföreningen skrapade ihop ytterligare ca 5000 kronor årligen för att skolan skulle kunna existera – åtminstone så länge att en kull abiturienter hann utexamineras. Det estniska statsanslaget till gymnasiet utgjorde ca 1000 kronor årligen. År 1936 löstes med ett slag skolans ekonomiska problem. Då beviljades gymnasiet ett svenskt statsanslag: första året utgick 6000 kronor, året därpå 7000 kronor och från 1938 årligen 12000 kronor. Även gymnasiet fick motta anslag ur lotterimedelsfonden. Skolans elevhem erhöll vid upprepade tillfällen bidrag från greve Folke Bernadotte.

Det innebar en oerhörd lättnad för Riksföreningen och SOV att den svenska staten övertog det ekonomiska ansvaret för Birkas och Hapsalgymnasiet. De kunde i fortsättningen använ-

Svenska gymnasiets folkdanslag 1933. Längst fram folkdanslagets ledare Helga Blees.

Foto: J. Grünthal.

da krafter och resurser för nya angelägnade uppgifter. Bli hjälptes de som utexaminerats från svenska gymnasiet till fortsatta studier. Från 1936 fick SOV ca 5000 kronor årligen från Riksföreningen (egentligen medel hop-samlade av de svenska Rotaryklubbarna) att utbetalas som stipendier eller lån till estlandssvenska studenter.

Även under 1920- och 30-talet var de privata folkskolorna för sin existens helt beroende av bidrag från moderlandet Sverige. Skolan i Vippal (Alliklepp) fick en ny skolbyggnad (färdig 1935), Klottorps skola fick pengar till en extra lärartjänst, den svenska skolan i Reval måste ha årliga anslag för att kunna överleva (från 1936 fick även denna skola ett årligt svenskt statsanslag på ca 2500 kronor). Övriga skolor fick böcker och då och då undervisningsmateriel från rikssvenska givare.

Läsestugeverksamheten byggde helt på insatser från Riksföreningen, Svenska Tidningsutgivareföreningen, tidningsredaktioner, Sjömansvårdsstyrelsen, mfl rikssvenska sammanslutningar.

Grundplåten till Ormsö sjukstuga hade förmedlats av Nathan Söderblom. Hans efterträdare Erling Eidem engagerade sig också aktivt för estlandssvenskarna. Att sjukvård kunde inrättas på Runö var resultatet av ett samarbete mellan Riksföreningen, Svenska Röda Korset och Sveriges ärkebiskop.

I denna summariska översikt av SOV:s finansiärer bör också Kustbon figurera. Den drogs med permanent dålig ekonomi och saknade dessutom goda medarbetare. Då och då löstes dess akuta problem med hjälp av svenska pengar. Annonsörerna i Kustbon – Gefle Manufaktur AB, AB Lyckseles Söner, Otto Janssons Skofabrik i Jönköping mfl, mfl – hade värvat av Riksföreningen, som ansträngde sig för att hålla Kustbon vid liv. SOV:s enda betalda arbetskraft, den ovan nämnde resesekreteraren fick också sin lön från Sverige, ur den sk Gammalsvenskbyfonden.

Denna uppräknade av svenska bidrag – i allmänhet slussade till SOV genom Riksföreningen och dess Estlandsutskott – är naturligtvis inte fullständig. Den ger oss dock en klar föreställning om hur beroende estlandssvenskarna var av hjälp från Sverige. Formellt är det SOV som upprätthåller skolor på olika nivåer, utbildar lärare och andra befattningshavare, öppnar sjukstugor, förser folk med tidningar och böcker etc, reellt är föreningen initiatör av projekt och ansvarig för att de svenska anslagen destinerar till avsett ändamål.

I realiteten avgjordes ett projekts öde inte vid centralstyrelsens sammanträde i Reval utan vid Riksföreningens styrelsesammanträden i Stockholm och Göteborg. Estlandsutskottet av

Vilhelm Lundström

Sigurd Curman

Gerhard Hafström

Riksföreningens Stockholmsförening tillkom i mitten av 1930-talet med uppgiften att koordinera de svenska hjälpinsatserna till estlandssvenskarna och tjänstgöra som remissinstans när det gällde att bevilja statsbidrag till det estlandssvenska skolväsendet. Utskottets förste ordförande blev Stockholms högskolas rektor, professor Sven Tunberg, som tillika var ordförande i Stockholms lokalförening av Riksföreningen och ledamot av dess överstyrelse i Göteborg. Tunberg efterträddes på ordförandeposten i Estlandsutskottet av riksantikvariern professor Sigurd Curman. Sekreterare i utskottet blev dåvarande hovrättsnotarien, sedermera professorn Gerhard Hafström. Epoken Curman/Hafström blev lång och händelserik och för estlandssvenskarna synnerligen givande.

Självfallet ville de rikssvenskar som finansierade SOV:s verksamhet utöva kontroll över hur medlen användes. Alltsedan 20-talet fanns det rikssvenska representanter i SOV:s styrelse – de kunde vara präster, lärare på Birkas eller i Dorpat. En pålitlig rapportör hade Sverige också i sitt sändebud i Riga (senare även i Reval). Sändebuden hade sedan 1920-talet varit inspektörer för Birkas folkhögskola och flitigt rapporterat hem till uppdragsgivarna. Även svenska gymnasiet fick formellt en rikssvensk inspektör i riksantikvariern Curman. Under studieresor till Estland skaffade sig också andra ledamöter av Riksföreningen imponerande kunskaper om de estlandssvenska problemen och kunde sålunda avgöra var den svenska hjälpinsatsen bäst behövdes. Men de grundläggande informa-

tionerna fick Sverige givetvis från SOV:s ledning i Reval.

Facit

Svenska Odlingens Vänners instiftare hade uppsatt höga mål. Infriades deras förväntningar? Kanske inte i alla avseenden, men dock i många. Utomstående iakttagare, till exempel Vilhelm Lundström och Gideon Danell, som kontinuerligt kunde följa utvecklingen i Estland, konstaterade att skillnaden mellan 10-talets svenskbygd och 30-talets var himmelsvid. Inställningen till modersmålet, såväl dialekterna som högsvenskan, hade radikalt ändrats – så hade ju också alla svenska byar fått svenskspråkiga skolor. De högre skolorna arbetade ävenledes framgångsrikt. Överklassens språk, tyskan, hade degraderats till ett språk bland andra, estniskan var statsspråk.

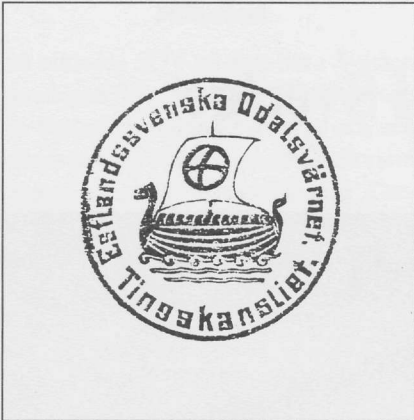
Förändringens vindar blåste på alla områden: inom jordbruket och fiskerinäringen, bostadsbyggandet, sjöfarten. Nyttan av hygien och fysisk aktivitet var allmänt känd. Svenskarna hade tidvis en egen representant i Estlands parlament och en centralorganisation, som visserligen var liten till medlemstalet men som trots detta var accepterad och respekterad som samarbetspartner av rikssvenska organisationer. Genom anslutningen till Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet hade estlandssvenskarna organisatoriskt inlemmats i "den allsvenska familjen".

Men, allt var inte positivt. Estnikans framfart hade inte kunnat hejdas i alla gränsbygder, dess inflytande hade

tvärtom förstärkts i tidigare icke hotade områden. På det ekonomiska området var framstegen inte särskilt markanta – med få undantag var estlandssvenskarna även under mellankrigstiden mycket fattiga. Fattig var även deras centralorganisation. För alla kostnadskrävande projekt måste SOV lita till hjälp utifrån. Detta beroendeförhållande minskade den egna handlingsfriheten. Reval och Stockholm var inte alltid på samma linje vad gällde prioriteringar.

SOV var oändligt tacksamt för det rikssvenska biståndet men skulle gärna ha sett att man i Sverige insett hur värdefullt det skulle ha varit för estlandssvenskarna att i likhet med tyskar och judar kunna inrätta en egen kulturförvaltning. Härtill skulle inte ha behövts några större ekonomiska satsningar. Och drömmen om en estlandssvensk jordbruksfond, som skulle ha hjälpt de fattigaste jordbrukarna till en nödortförlig bärgning, förblev en dröm. Birkas kunde visserligen tala om hur jordbrukets avkastning kunde höjas, men vad hjälpte det när bonden inte hade råd att skaffa sig effektiva redskap, konstgödsel och bättre utsäde. Estlandssvenskarna fick heller aldrig råd med en riktig tidning – Kustbon var endast ett surrogat för ett regelbundet utkommande veckoblad. Det kändes också bittert för SOV att inte ha råd att realisera planerna på ett utbyggt sjukstagesystem.

Emigrationen av ungdomar till Sverige vållade ett svårt avbräck i det estlandssvenska uppbyggnadsarbetet. Under senare hälften av 1930-talet uppgick antalet utvandrare vissa år till fle-

„Svenska Odlingens Vänner“
MEDLEMSKORT Nr. _____
Lokalavdelning _____

Till medlemmen

Namn _____ (sven flickasmet)

Förnamn _____

Födelsedatum och ort _____

Yrke _____

Adress och kommun _____
_____, den „____“ _____ 1944

„Svenska Odlingens Vänner“
förtroendeman

Ostland Foto AB, B. H. Druckerei, Reval. 10000. 375. 01-2-44

(t.v.) Estlandssvenska Odalsvärnet misslyckades att bli ett substitut för SOV.

Medlemskort i det av ockupationsmakten nykonstruerade SOV öppnade vägen västerut.

ra hundra. Enbart under 1939 fick ca 250 estlandssvenskar arbetstillstånd i Sverige. SOV:s ledning i Reval och dess ombud ute i bygderna greps av pessimism. Det nyss så framgångsrika ungdomsarbetet fungerade inte längre. Var det politiska klimatet orsaken till flykten? Den dåliga ekonomin? Hade kanske SOV varit för passivt?

Innan dessa frågor hunnit analyseras grep världspolitiken in i estlandssvenskarnas vardag: i oktober 1939 marscherade ryska trupper in i Estland och stationerades bla på flera orter i svenskbygden. De tyska grannarna evakuerades. Borde inte Sverige ha följt Tysklands exempel? Emigrationen av ungdomar till Sverige var inte längre det akuta problemet. Borde inte de äldre ha följt efter medan tid ännu var?

Månaderna gick och under 1940 kom dräpplaget. Nargö-, Rågö- och Odensholmsborna tvingades lämna sina öar. SOV och dess språkrör Kustbon förbjöds av den nya regimen. Folkhögskolan och svenska gymnasiet liksom de av SOV upprättade privata folkskolorna förställdes. Alla utländska beskickningar stängdes. Estlandssvenskarna förlorade därmed en för dem livsviktig kommunikationskanal. Mer än någonsin var de i behov av en centralorganisation – och en sådan fanns inte längre.

Mattias Westerblom och hans kolleger i SOV gav inte helt tappt. Viss kontakt med Sverige etablerades på omvägar via svenska ambassaden i Moskva. Det var i det formellt icke-existerande SOV:s namn som Mattias Westerblom i oktober 1940 riktade en bön till Sveriges regering att ”ta hem”

hela den estlandssvenska folkgruppen – den var beredd att bryta upp. Det ”underjordiska” SOV visade ytterligare några livstecken, sedan inträdde tystnad.

Mattias Westerblom, SOV:s siste ordförande i Estland, och två av hans föregångare på ordförandeposten, folksekreterare Nikolaus Blees och major Anders Lindquist, blev våren 1941 deporterade till Sibirien. Många andra i SOV aktiva drabbades av samma öde. Vi har anledning att känna djup tacksamhet mot dessa män för deras livslånga ideella arbete för vår lilla folksam.

Epilog

Inte heller den tyska ockupationsmakten i Estland (1941–44) ville veta av estlandssvenskarnas av kommunisterna förbjudna kulturorganisation. I stället bildade tyskarna en ny sammanslutning för Estlands svenskar – Odalvärnet. Anslutningen till denna

organisation blev minimal, vilket kanske var anledningen till att tyskarna from hösten 1943 tillät det förpupade SOV att ta upp en viss verksamhet, dock utan att bli registrerat som förening och självfallet helt på ockupationsmaktens villkor. Under våren 1944 gavs SOV en något bättre status. ”Föreningen” ålades att verkställa folkräkning bland de sina. Det måste finnas ett statistiskt underlag inför en eventuell evakuering av den svenska befolkningen. Prosten Hjalmar Pöhl (det legala SOV:s siste vice ordförande) utsågs av ockupationsmakten till föreningens nye ordförande.

Medlemskap i denna halvofficiella förening med det traditionsrika namnet Svenska Odlingens Vänner utgjorde beviset för att man tillhörde den svenska folkgruppen i Estland. För den som ville resa (eller bli evakuerad) till Sverige var ett sådant medlemsbevis ovärderligt. I ett slag mångdubblades SOV:s medlemstal!

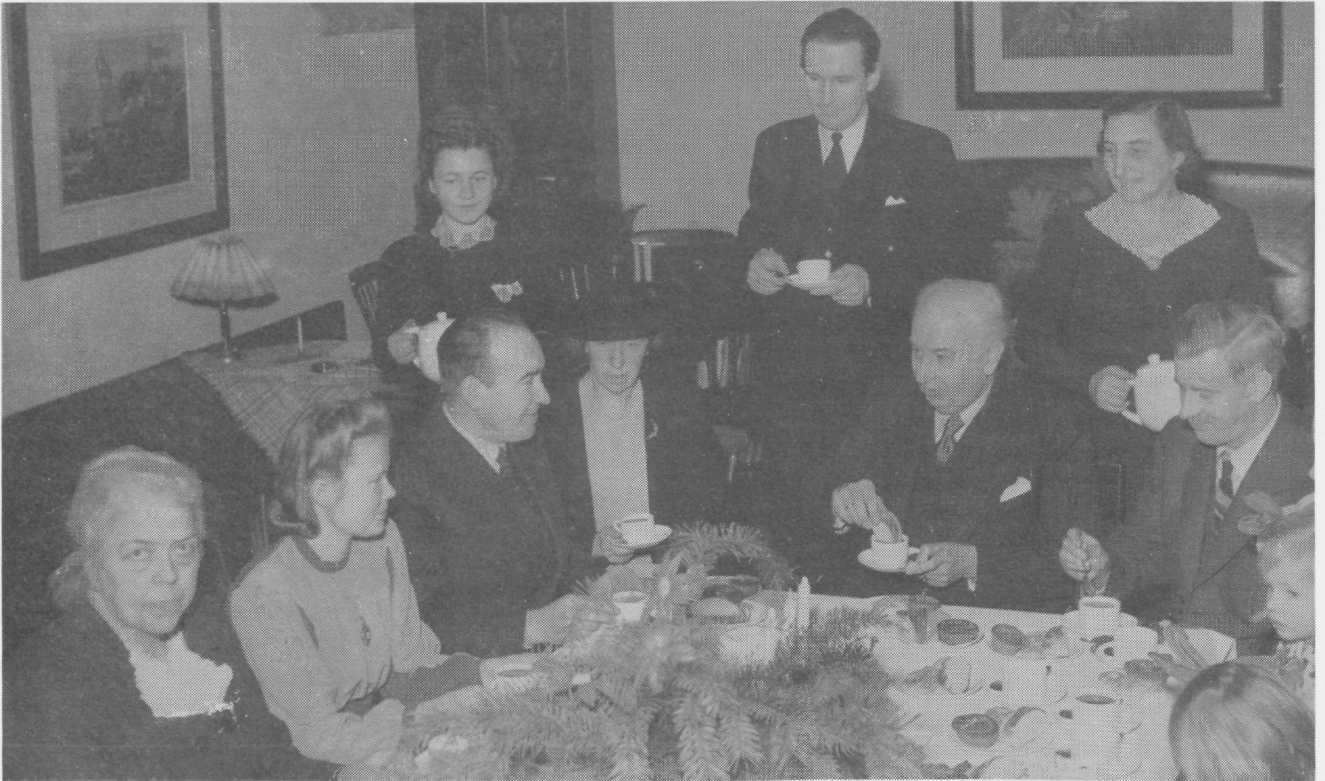

Det stora uppbrottet 1944.

Edvin Lagman

Svenska Odlingens Vänner i Sverige

1945 – 1958

Den s.k. estlandssvenska hemgården (Junotäppan) i Stockholm var en uppskattad och livligt frekventerad samlingsplats för estlandssvenskar i Stockholm. I hemgårdens lokaler återupplivades SOV vid konstituerande sammanträde den 29 mars 1945. Bilden är tagen vid hemgårdens öppnande juldagen 1944. Sittande från vänster: Dagmar Pettersson, Maria Broman, Lars Broman, Sigurd Curman (Kustbons dåvarande ansvarige utgivare), Folke Lindström (Kustbons dåvarande redaktör). Stående: Ingrid Sjöblom, Sigge Bruce (båda kuratorer för estlandssvenskarna) och hemgårdens dåvarande föreståndarinna fröken Wigholm. Hemgården stängdes den sista april 1946. Estlandssvenskar i Stockholm erbjöds i stället att samlas på Mäster-Olofsgården.

Bakgrund

Man har alltid betecknat estlandssvenskarna som en enhetlig folkgrupp. Även om individuella egenheter, ålder, uppväxtmiljö osv skapade vissa skillnader i fråga om livsinställning och anpassningsförmåga, så får man ändå säga, att omdömet i stort sett äger giltighet. Det var vissa drag i samlevnaden som skar igenom alla miljöer och åldersskikt, främst känslan av samhörighet. Vid omflyttningen till rikssvensk botten möttes estlandssvenskarna av mycket nytt och främmande, inte bara i materiellt utan även i andligt avseende. De påfallande uttryck, som individualitet och gruppge-

menskap hade tagit sig i Estlands svensksbygder, fann man inte här, ett förhållande som i det tysta säkerligen verkade hämmande på den annars förhållandevis friktionsfria anpassningen till det rikssvenska samhället.

I känslan av det värde, som behovet av gemenskap representerade, sökte ledande krafter så långt möjligt skapa förutsättningar för en samlevnad för estlandssvenskarna, likartade dem som funnits i Estland. Slutna bostadsområden var en tanke som omhulldes. Detta framgår såväl av Kustbons tidigare årgångar i Sverige som av SOV:s protokoll från fyrtioalet.

Redan dessa överväganden torde ha inneburit fullgoda skäl för att i Sverige återuppliva estlandssvenskarnas gamla kulturförening Svenska Odlingens Vänner. Den skulle bidra till att bevara estlandssvenskarna som en etnografiskt avgränsad grupp med sin speciella särart. Om möjligheterna att framtida behålla denna särart rådde dock från början olika uppfattningar. Vad som däremot inte kunde ge upphov till delade meningar var estlandssvenskarnas behov av en intresseorganisation och en organisation som skulle tillvarata den upplösta estlandssvenska bebyggelsens kulturella kvarlätenhet.

Tillkomst

Så bildades SOV på nytt här i Sverige torsdagen den 29 mars 1945 i närvaro av trettiofem estlandssvenskar och sex rikssvenskar, bland dem riksantikvarie Sigurd Curman. Riksantikvarie Curman gav härvid uttryck åt sin förhoppning att SOV skulle bli en mötesplats för de bästa strävandena bland estlandssvenskarna i Sverige. Vidare sade han, att kommittén för estlandssvenskarna hade utgjort den landningsbrygga som möjliggjort estlandssvenskarnas fotfäste på svensk mark, men att SOV:s stora uppgift låg i höjandet av estlandssvenskarnas kultur och andliga odling.

Syfte

Det var givetvis svårt att förutse, vilken inriktning föreningens verksamhet i det långa loppet främst skulle få. Stadgarna upptog flera syften med arbetet, och vilket som så småningom skulle visa sig vara det viktigaste, kunde rimligen inte förutses, när man inte kunde veta, hur estlandssvenskarnas inlemmande i det svenska samhället skulle komma att fortlöpa och hur resultatet av denna process skulle bli. Föreningens målsättning måste anpassas till de rätt hastiga förändringar, som folkgruppen socialt, materiellt och andligt kom att undergå i samband med anpassningen. Stadgarna utformades emellertid så, att verksamhetsfält av skilda slag erbjöd sig. Erfarenheterna från Estland utnyttjades och syftena anslöt sig så nära som möjligt till dem i Estland, ehuru förutsättningarna för föreningens verksamhet förändrats betydligt, särskilt på en av de allra viktigaste punkterna, nämligen den estlandssvenska folkgruppens ställning i förhållande till landets huvudbefolkning. I Estland hade svenskarna varit en minoritet, här var de en integrerad del av nationen.

Med utgångspunkt i dessa förhållanden skall vi nu se, hur föreningen organiserade sitt arbete och hur verksamheten kom att förlöpa.

Enligt stadgarna har Svenska Odlingens Vänner bland estlandssvenskar i Sverige, som föreningen kallades, till ändamål

att verka som förbindelselänk mellan estlandssvenskar;

att ge dem nödigt stöd med råd och upplysningar i deras strävan att finna rätt plats i det svenska samhället;

att understödja deras bildningssträvanden;

att befrämja förståelsen för allsvensk samhörighet;

att vid behov representera den estlandssvenska stammen och företräda deras intressen;

att samla och vårda minnen av den estlandssvenska kulturen.

Som synes var det väsentliga, krävande och intressanta uppgifter, som föreningen genom stadgarna åtog sig.

Organisation

Arten av föreningens verksamhet i Sverige gav redan i början upphov till två viktiga utskott, nämligen kolonisationsutskottet och runöutskottet. I Eskilstuna bildades en lokalförening. Inom styrelsen utsågs ett arbetsutskott.

Kolonisationsutskottet hade en praktisk inriktning, betingad av estlandssvenskarnas bosättningsproblem. Ett ledmotiv för dess arbete var att här skapa bosättningsorter med de estlandssvenska orterna som förebild. Innet som helst tvång skulle givetvis utövas vid placeringen av estlandssvenskarna. Ett frågeformulär om deras egna önskemål utsändes. Flerstädes uppkom också estlandssvenska bosättningsgrupper, om än inte i någon större omfattning.

En representant för SOV:s styrelse höll dessutom styrelsen underrättad om estlandssvenskarnas arbetsförhållanden och arbetsgivarnas inställning till den nya arbetskraften. Detta var av stor vikt, ty kontakten med folkgruppens enskilda medlemmar i det dagliga livet var naturligtvis en av förutsättningarna för att föreningen skulle kunna finna sina rätta arbetsuppgifter. Som en parentes kan här nämnas, att arbetsförhållandena för mången i början var synnerligen otillfredsställande, vilket bidrog till ofta påtalade täta platsbyten.

Runöutskottet kom från början att intaga en ur såväl organisatorisk som praktisk synpunkt ganska självständig

ställning. Dess uppgift var att förmedla arbete åt runöbor, att söka anskaffa ett lämpligt båtvarv, att ägna omsorg åt runöbornas bostadsförhållanden, att vårda och förkovra Runö-hemslöjden osv. Utskottet hade skyldighet att informera SOV:s styrelse om sin verksamhet.

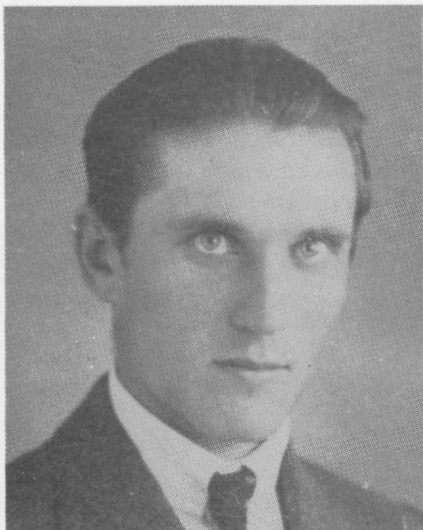
Lokalföreningen i Eskilstuna bildades i september 1946, protokollfördes i centralstyrelsen i Stockholm den 16 december 1946 och ägde bestånd till den 16 juli 1950, då den på grund av begränsningen i arbetsmöjligheterna och bristen på medlemmar måste upphöra.

Styrelse och medlemmar

Enligt de ursprungliga stadgarna skulle styrelsen för SOV i Sverige bestå av ordförande vald av årsmötet för ett år, sju andra ledamöter valda för tre år samt fyra suppleanter. På årsmötet 1955 ändrades stadgarna så, att styrelsen kom att bestå av ordförande jämte elva andra ledamöter och inga suppleanter. Denna ändring framgick ur de praktiska förhållandena. Det hade nämligen i verkligheten blivit så, att ingen åtskillnad gjorts mellan styrelseledamöter och suppleanter.

Från föreningens konstituerande och fram till årsmötet 1950 fungerade Anton Vesterberg som ordförande. Han efterträddes av Elmar Nyman, som i sin tur på årsmötet 1957 undanbad sig återval och då efterträddes av Edvin Lagman. Styrelsens sammansättning har endast obetydligt förändrats under årens lopp. Detta förhållande har möjliggjort konsekvens i arbetet och givit verksamheten stabilitet.

I detta sammanhang bör kanske föreningens medlemsantal ägnas ett par ord. De första medlemmarna här i Sverige blev de 35 estlandssvenskar och sex rikssvenskar, som deltog i det konstituerande sammanträdet. Sedan ökade medlemsantalet rätt snabbt, men ökningen blev oerhört varierande: den 13 juli 1945 tillkom 72 medlemmar, den 24 augusti 86, den 26 januari 1946 39, den 6 juni samma år 98, den 29 juni 17, den 23 april 1947 2, den 17 juni samma år 6, den 29 september 29, den 22 mars 1948 101, den 11 maj samma år 1, den 28 september 11, den 28 april 1949 58 osv. Variationerna i

Anton Vesterberg, ordf. 1945-1950

Elmar Nyman, ordf. 1950-1957 och 1967-1970

Edvin Lagman, ordf. 1957-1967

anslutningssiffrorna har givetvis sin bakgrund i föreningens aktivitet för att värva medlemmar liksom i andra förhållanden, som är svårare att påvisa. Det nuvarande medlemsantalet ca 400 personer kan anses vara ganska litet i förhållande till den folkgrupp på 6000–7000 personer, som föreningen representerar, i all synnerhet om man tänker på dess syften för hela denna folkgrupp. Att anslutningen är så pass ringa beror dock inte på att föreningens arbete inte skulle vinna gehör utan på att estlandssvensken i gemen är ganska ligkiltig för deltagande i organisationsliv.

Föreningens verksamhet

Riksantikvarie Curmans anförande på SOV:s konstituerande sammanträde bör kunna tolkas så, att kommittén för estlandssvenskarna skulle ge nykomlingarna en första start i det svenska samhällslivet och dra upp linjerna för den praktiska gestaltningen av deras fortsatta tillvaro här i landet, medan SOV skulle åtaga sig främjandet av bildning och andlig odling bland estlandssvenskarna. Att understödja estlandssvenskarnas bildningssträvanden blev också enligt stadgarna ett av föreningens syften, men givetvis icke det enda. I Estland hade denna uppgift så småningom kommit att bli sammanlutningens främsta. Här i Sverige kom den av naturliga skäl inte att höra till de viktigaste. Överallt öppnade sig ju

vägar för dem som ville skaffa sig utbildning och insupa därtill hörande bildning.

Vid en blick på föreningens stadgar ställer man sig frågan, om ordningsföljden inom uppräknningen av verksamhetens syften innebär en gradering av den vikt man tillmätte dem. Åtminstone förefaller det, som om föreningens verksamhetsgrenar med hänsyn till sin betydelse vid den tidpunkt då SOV återuppstod här skulle ha kunnat grupperas så, som skett i stadgarna. Kontakten mellan dem som förlorat sin hembygd var säkerligen bland det väsentligaste då – som nu. Inlemmandet i det svenska samhället var ur det praktiska livets synpunkt den angelägnaste uppgiften, men här utförde ju kommittén för estlandssvenskarna det stora arbetet. Så kom bildningssträvandena och deras främjande. Förståelsen för svensk samhörighet fanns sedan gammalt, och det låg i föreningens natur, att denna förståelse skulle vidmakthållas och ytterligare fördjupas, men tills vidare var väl denna punkt av underordnad betydelse jämfört med de stora problem som omflyttningen av folkgruppen framkallat; SOV som representant för den estlandssvenska stammen kunde knappast få någon uppgift att fylla, så länge kommittén existerade; värden om minnena av den estlandssvenska kulturen hade omhändertagits av Kungl. Gustav Adolfs Akademien.

Funktionen som förbindelselänk och intresset för omplanteringsprocessen kom att i rätt stor utsträckning sätta sin prägel på den tidigaste verksamheten. Samkvämen blev från början det viktigaste medlet för att skapa kontakt. Söndagen den 16 juni 1946 samlade SOV estlandssvenskarna till den första hembygdsdagen på godtemplargården Tollare utanför Stockholm. Anslutningen blev betydande och arrangemangen rönt uppskattning. Nu har hembygdsdagen, som återkommit varje sommar, för länge sedan blivit en institution. Varje höst har ett samkväm ordnats i samband med svenska dagen, och ett flertal gånger har föreningen kallat till festlig samvaro även på våren. Birkagården i Stockholm hade redan tidigare sökt förbindelse med estlandssvenska ungdomar, ett initiativ som SOV noterade med tacksamhet. Vår förening sökte å sin sida hos ungdomen väcka och stimulera intresset för SOV:s syften. I dessa sammanhang anordnades några gånger samvaro under lättare former med underhållning och dans. Det förefaller som om en god del av den estlandssvenska ungdomen under årens lopp alltmer fått upp ögonen för betydelsen av den gamla gemenskapen och för de intressanta särdragen i den nu upplösta estlandssvenska kulturen.

Ett viktigt medel för att knyta förbindelsen mellan den estlandssvenska folkgruppens medlemmar fastare är

"Tollaredagen" 1952. Det vackra vädret tillät att en del programpunkter avverkades ute i det gröna. SOV hade fortfarande en blandad kör. Andre man från vänster är körledaren, Viktor Aman.

tidskriften Kustbon. Kustbon startades på nytt här i Sverige av Riksföreningens Estlandsutskott men övertogs den 1 juli 1945 av SOV, vars organ den sedan dess har varit. Här skall denna tidskrift inte behandlas närmare – dess historia återfinnes i dess fjärde nummer 1958. Här må endast dess betydelse ytterligare understrykas. Bli ger de samlade årgångarna en ganska allsidigt belysande skildring av estlandssvenskarnas anpassningsprocess inom det svenska samhället.

Sången var i Estland en av de främsta bland de krafter, som band samman de svenskspråkiga bygderna. Körverksamheten återupptogs i Stockholm hösten 1944 under Manfred Nymans ledning. Efter ett par år tystnade sången och återupplivades först i september 1951, nu av Viktor Aman. Till följd av tidsbrist och långa resvägar krympte emellertid deltagarantalet, tills kören slutligen i början av år 1953 var tvungen att inställa övningarna.

Redan 1949 framkastades inom styrelsen tanken på en sångbok för estlandssvenskarna. Den skulle avse att bevara den skatt av sånger, som hade

sjungits därborta och hållit på att bli en folkets egendom; men "du sköna sång, vårt bästa arv" skulle också förkovras, ökas och tillföras ny stimulans, och därför skulle nya sånger tagas med. Boken "Du sköna sång" utkom 1957. Man kan med visshet säga, att den har fyllt ett behov.

Den hjälp som SOV har kunnat lämna estlandssvenskarna i deras strävan att finna rätt plats i det svenska samhället är ringa. Det är ett faktum som måste konstateras. Men estlandssvenskarnas utplacering i arbetslivet följdes uppmärksamt av föreningens styrelse. Likaså hölls kontakt med de gamla, som fick en fristad på vårdanstalter och ålderdomshem. 1946 utsåg styrelsen en delegat vid stiftelsen Kustbohemmet. En nära kontakt med kommittén för estlandssvenskarna och rågstiftelsen upprätthölls ända från början av SOV:s verksamhet.

I juni 1945 beslöt föreningens styrelse att söka träda i förbindelse med folkhögskolor för att bereda estlandssvenska ungdomar möjligheter att genom dessa få viss utbildning. Denna aktion satte inga märkbara spår. De

ungdomar som eftersträvade grundläggande utbildning eller vidareutbildning sökte i största utsträckning individuellt råd och upplysningar från kompetent håll. Kommittén för estlandssvenskarna och riksföreningens estlandsutskott förmedlade ett stort antal studielån till estlandssvenskar för såväl akademiska som andra studier. I dessa sammanhang kunde SOV inte göra någon insats, ty föreningen saknade förutsättningar för en verksamhet av denna art. Andra aktioner gjordes emellertid för att stimulera bildningsintresset. Så framlades tex 1952 i styrelsen ett studiebesöksprogram i avsikt att samla åtminstone i Stockholm boende estlandssvenskar att bekanta sig med huvudstadens kulturinstitutioner. I det första studiebesöket, som gällde statens historiska museum, deltog emellertid endast sju personer. Resten av programmet inställdes. En ur bildningssynpunkt viktigare faktor är de föredrag om olika ämnen och de filmer från skilda områden, som stått på programmet för SOV:s samkväm.

Så småningom har även den allsvenska samhörigheten tillmätts större

betydelse. Kontakt har upprättats med svenskbyborna, som 1954 bildade en hembygdsförening och därvid sökte förbindelse med SOV. Ända från början av sin verksamhet har vår förening nära samarbetat med Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet, främst dess stockholmsavdelning. Då estlandssvenskar vartefter spritts över hela jorden, har föreningens intressen i viss mån blivit världsomspännande. Sammanslutningens namn ändrades också 1951 till Svenska Odlingens Vänner, som det hade lytt i Estland. "Bland estlandssvenskar i Sverige" var en obefogad inskränkning.

I olika sammanhang har SOV presenterat den estlandssvenska folkgruppen och på viktiga punkter företätt dess intressen. Sålunda har utrikesdepartementet och statsministern uppvaktats beträffande de i Estland kvarvarande svenskarna. 1946 hänvände sig styrelsen enligt protokollfört beslut till kommittén för estlandssvenskarna angående folkpension och invalidpension för estlandssvenskar. En framställning om folkskolläraernas löneklassplacering har gjorts – ett krävande arbete, som utfördes av Elmar Nyman ensam. Framställningen innehöll synpunkter, som vann myndigheternas beaktande och ledde till resultat av i varje fall betydande principiellt värde.

År 1948 beslöts en stort upplagd inventering av folkgruppens fastigheter i Estland. Arbetet startades 1950. Ett detaljerat frågeformulär utsändes. Tyvärr inkom endast ett mindre antal formulär ifyllda. Alla ansträngningar till trots kunde inventeringen inte genomföras så som den var tänkt. Man får dock inte betrakta arbetet som resultatöst. Rätt tolkade lämnar de ingångna svaren uppgifter av värde om de estlandssvenska hemmanen, deras djurbestånd, bohag m.m.

Redan 1945 kom de första besluten rörande minnena av estlandssvenskarnas kultur. Genom Kustbon uppmanades estlandssvenskarna att sända tillgängliga fotografier från de svenska bygderna i Estland till föreningen för att kopior skulle kunna tagas och ett bildarkiv upprättas. Filmer från bosättningsorterna och överflyttningen in-

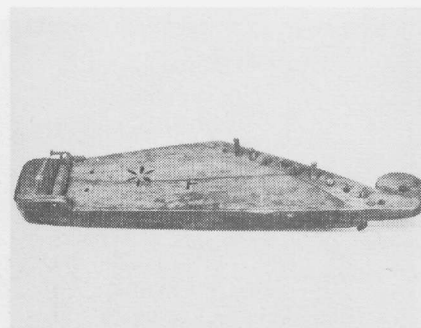
köptes. 1954 utsågs inom styrelsen en arkivarie. Styrelsen var från början av föreningens verksamhet inriktad på att hemslöjden skulle organiseras. SOV beslöt dock att inte engagera sig i en affärsmässigt driven hemslöjdsrörelse. I stället skulle möjligheterna att upprätta ett museum tillvaratagas. Det visade sig dock svårt att fullfölja strävandena i samband härmed, främst på grund av att SOV saknade lämpliga lokaler. Fö har ju Nordiska museet beaktansvärda samlingar från det estlandssvenska kulturområdet.

Estlandssvenskarnas öden under de senaste nittio åren har tilldragit sig styrelsens intresse i särskilt hög grad. Ett icke obetydligt material har insamlats genom Viktor Aman. Detta avsnitt i folkgruppens historia har nu fogats in i större sammanhang, varom mera strax nedan.

Bland övriga detaljer i föreningens verksamhet som har samband med kulturminnesvården må nämnas ett flertal artiklar i Kustbon, belysande olika sidor av livet i Estlands svenskbygder, vissamlingen "Du sköna sång", den ovan omtalade ekonomiska undersökningen och den utställning, som med anledning av föreningens 50-årsjubileum anordnades i Nordiska museets regi. Slutligen skall här anföras det största tryckalster som SOV planerat. I september 1950 diskuterades för första gången på ett styrelsesammanträde möjligheten att utge ett samlingsverk om svenskbygderna i Estland. Gustav Adolfs Akademien var visserligen redan i färd med att insamla och vetenskapligt bearbeta material från dessa områden, men här skulle nu eftersträvas ett sammanfattande verk av vetenskaplig vederhäftighet i lättillgänglig form om bosättningsområden, historia, geografi, språk, ortnamn, etnografi, näringar, skolor och bildningssträvanden m.m. Ett flertal vetenskapsmän har engagerats som författare. Det tidskrävande arbetet har nu fortskridit så långt att materialet till en första del föreligger i det närmaste komplett.

Förskjutning av verksamhetens tyngdpunkt

Av det föregående torde framgå, att föreningens uppgifter växlat och att

"Simmol", gåva till Nordiska museet 1905 av Simon Stahl, Rickul.

verksamhetens tyngdpunkt under årens lopp förskjutits. Redan 1945 framkastades inom styrelsen den tanken att de främsta uppgifterna så småningom skulle komma att ligga i vården om kulturarvet och samhörighetskänslan. Under tiden fram till början av 1953 framfördes nya uppslag och fattades nya beslut, men från den 3 februari detta år skulle styrelsen icke ålägga sig själv nya uppdrag utan söka förverkliga vad som redan beslutats. Vårfesten inställdes, höstsamkvämen och sommandagen bibehölls. Sommandagen blev den viktigaste samlingsdagen. Kustbon fortsatte att utkomma, krafterna koncentrerades på den ekonomiska undersökningen, sångboken och samlingsverket. Arbetet på de två förstnämnda ligger nu bakom oss i tiden. Styrelsen har i detta nu främst inriktat sig på fullbordandet av det vetenskapliga arbetet, som skall bilda ett bestående minnesmärke över den estlandssvenska materiella och andliga kulturen.

Den 16 augusti 1955 fastslog styrelsen själv, att föreningens mål förskjutits och att dess uppgifter blivit:

- att samla material från vår folkstam;
- att förmedla kunskap om vår stam till våra ättlingar i senare led;
- att bereda möjligheter att träffas på större sammankomster under dagens förhållanden.

Styrelsen har försökt att följa skendet inom den estlandssvenska folkgruppen och har successivt anpassat sig efter utvecklingen. Det ovan anförda konstaterandet innesluter med säkerhet riktiga och väsentliga synpunkter.

(Kustbon nr 3, 1959)

Edvin Lagman

Svenska Odlingens Vänner i Sverige

1959 – 1989

Fyra veteraner och hedersledamöter firar SOV:s 50-årsjubileum 1959 i Saltsjöbaden. Fr.v. Alfred Hamnerman, Adam Heldring, Anton Vesterberg, Dagmar Pettersson. Hamnerman och Heldring var med bland grundarna 1909.

Syfte och organisation. Lokal

Föreningens stadgar antogs på dess konstituerande sammanträde den 29 mars 1945, justerades den 21 augusti 1955 och 11 maj 1968 samt fick sin nuvarande utformning den 1 mars 1975.

Syftet med SOV:s verksamhet anges nu vara

- att* förmedla kunskap om Estlands svenskar och deras historia, om deras kulturella och ekonomisk-historiska förhållanden;
- att* vara en förbindelselänk mellan Estlands svenskar och deras ättlingar;
- att* medverka till att kunskaperna om och intresset för de gamla dialekterna och bygdekulturen bibehålles och främjas;
- att* tillvarata deras intressen och vid

behov föra deras talan.

För att fylla dessa uppgifter har föreningen

- att* samla material kring nämnda intresseområden och
 - att* främja forskning rörande den svenska bosättningen i Estland och folkstammens senare öden;
 - att* utge olika skrifter, anordna samkväm, föredrag och utflykter samt
 - att* i övrigt ta vara på de tillfällen som bjuds för att främja föreningens ändamål.
- För att främja och effektivisera föreningens verksamhet har organ
- skapats:
 - arkivstyrelse
 - bygderåd
 - organisationsgrupp (uppgift: medlemsvård, ungdomsvård, festkommitté, allmänna frågor)

tidskriften KUSTBON.

Instruktion för de olika organen har utarbetats.

Som synes har SOV blivit en re-nodlad kulturförening med siktet inställt på bevarande och utforskande av såväl den andliga som den materiella estlandssvenska kulturens yttringar i Estlands svenskbygder.

I nära anslutning till SOV har av yngre estlandssvenskar grundats Svenska Odlingen Nya Generation (SONG) och av äldre aktiva personer Estlandssvenska Seniorgruppen (ESG).

Sedan 1972 hyr föreningen lokaler på Vikingagatan 25 i Stockholm, där arkivalier förvaras och där smärre sammankomster kan äga rum. Där inryms också SOV:s och Kustbons expeditioner.

I SOV:s lokaler på Vikingagatan i Stockholm har föreningen kunnat samla gamla föremål och textilier som på ett överskådligt och pedagogiskt sätt placerats i glasmontrar.

Verksamhet

I föreningens verksamhet ingår alltför ordnandet av sammankomster som ett av de viktigaste inslagen. Varje sommar har en hembygdsgård firats, de första åren på Tollare folkhögskola, sedan i Björknäspaviljongen, vidare i Baggenssalen (Saltsjöbaden), i restaurang Lantis (Frescati) och de senaste åren i Spårvägsrestaurangen (Blåsut). I samband med en utställning av kyrkominnen från Estlands svenskbygder på Statens Historiska Museum juni-oktober 1976 hölls hembygdsgården där. Andra lokaler som har utnyttjats är Solliden (Skansen) och mässhallens restaurang i Älvsjö.

I hembygdsgårdarnas program har alltid ingått ett centralt anförande, antingen i form av högtidstal eller som föredrag över ämnen rörande estlandssvenskarna: Birkas folkhögskola, Svenska gymnasiet i Hapsal, Svenska Odlingens Vänner, estlandssvensk historia, estlandssvenska ortnamn, de estlandssvenska folkskolorna osv. Föredrag-

hållare har varit såväl estlandssvenskar som rikssvenskar. Programmet har även upptagit sång och musik av egna förmågor, folkdanser av Rågöbornas kända och uppskattade danslag samt utställningar av fotografier och föremål.

Under tidigare år anordnades även höstsamkväm och vårsamkväm, sedan ett flertal år har emellertid vårsamkväm inte mera arrangerats.

Ett väsentligt inslag är de sk kyrkodagarna.

De senaste åren har det blivit mycket vanligt med by- och bygdeträffar, varav dock ett flertal inte tillkommit på föreningens initiativ.

Arkivets (arkivstyrelsen) verksamhet har i främsta rummet inriktats på insamling och reproduktion av fotografier och filmer, och nu föreligger en imponerande samling på tusentals bilder samt ett antal filmer. Även en boksamling håller på att byggas upp. Här till kommer insamling och tillverkning

av dräkter, bruksföremål, modeller m m från de olika bygderna.

En ekonomisk undersökning av fastigheter i de forna byarna gav inte helt tillfredsställande resultat.

De viktigaste utställningarna i SOV:s regi eller på föreningens tillskyndan har ägt rum i Nordiska museet (1959), där estlandssvensk materiell kultur belystes, och i Statens historiska museum (1976), där estlandssvenska kyrkominnen presenterades. Numera finns estlandssvenska bruksföremål, dräkter m m utställda i föreningens lokaler Vikingagatan 25, Stockholm.

Skrifter

Samlingsverket "En bok om Estlands svenskar" är fortfarande under arbete. Hittills har banden 1-3A utkommit. Dialekttexter - stommen i band 3B - med tillhörande tonband finns samlade och håller på att bearbetas. Band 4 - om skolor och annan kulturell verksamhet - är under utarbetande.

Årsberättelse

över verksamheten inom Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (SOV) under år 1988.

Per den 31 december 1988 hade föreningen 899 medlemmar, som erlagt sin medlemsavgift. Därtill kommer följande hedersmedlemmar:

<i>Andreas Stahl</i>	(1949)
<i>Viktor Aman</i>	(1982)
<i>Maria Broman</i>	(1982)
<i>Edvin Lagman</i>	(1982)
<i>Hugo Mickelin</i>	(1982)
<i>Elmar Nyman</i>	(1982)
<i>Inga Bergholtz</i>	(1985)

Styrelsen

Ordförande	<i>Thomas Lorentz</i>
Vice ordförande	<i>Sven Salin</i>
Kassör	<i>Bertil Westerman</i>
Sekreterare	<i>Elin Ahlberg-Storholm</i>
Sammanställande i arkivgruppen	<i>Hans Selin</i>
Sammanställande i bygderrådet	<i>Tomas Dreijer</i>
Sammanställande i org. gruppen (tillika adjung. i SONGs styrelse)	<i>Benita Beckman</i>

Dessutom har styrelsen till sig adjungerat Kjell-Åke Johansson (från SONGs styrelse), Jörgen Hedman och Alexander Zeisig.

Styrelsen har under året hållit nio protokollförda sammanträden jämte en sedvanlig funktionärsträff i december. Föreningens övriga grupper - Arkiv, Bygderåd och Redaktion - har dessutom haft egna sammanträden.

Revisorer

Föreningens revisorer har varit John Engdahl och Ingrid Hellman med Lars Sarberg som suppleant.

Valberedning

Valberedningen har bestått av Johannes Hammerman (sammanställande), Ingrid Karlsson och Einar Vesterby.

Arkivgruppen

Ledamöter i Arkivgruppen har varit t o m 1:a halvåret Ingeborg Andersen och Maria Broman, hela året Ingeborg Opstad och Maria Wallin samt fr o m 2:a halvåret Elvine Smedberg och Sven Svärd. Beträffande gruppens arbete hänvisas till efterföljande verksamhetsberättelse.

Bygderåd

Bygderådets representanter för de olika orterna har varit:

Korkis och Vippal	<i>Alfred Nordström</i>
Nargö och Reval	<i>Edith Svensson</i>
Nuckö	<i>Linda Aman och Johannes Bombas</i>
Ormsö	<i>Johan Engdahl och Johan Landman</i>
Rickul	<i>Manfred Hamberg och Hjalmar Stenberg</i>
Runö	<i>Tomas Dreijer</i>
Rågöarna	<i>Ingeborg Andersen och Sigrid Öström</i>
För estl.sv. i Eskilstuna	<i>Voldemar Söderlund</i>

I övrigt hänvisas till separat verksamhetsrapport.

Föreningens tidskrift Kustbon

Tidskriften utkom under året med sedvanliga fyra nummer och fullbordade därmed sin 45:e årgång i Sverige. Edvin Lagman har varit redaktör och Hugo Mickelin redaktionssekreterare. Antalet prenumeranter per den 31 december 1988 var 1.420.

SOV:s och Kustbons expedition

Under 1:a halvåret har Eugenie Silberberg arbetat på expeditionen med 16 timmar per vecka. Den 1 augusti nyanställdes rågöätlingen Marie-Louise Melin med en arbetstid om 20 timmar per vecka. På expeditionen har därjämte hela året Anneli Jonasson arbetat. Föreningen har i bidrag från AMSerhållit 90 % av hennes lön och sociala kostnader.

Föreningens ekonomi

Den ekonomiska ställningen framgår av följande utdrag ur räkenskaperna:

Vinst- och förlusträkning 1988:

Löner (egen andel)	41.656:-	Medlemsavgifter	236.949:-
Övr. omkostnader	205.040:-	Finansiella intäkter	46.628:-
Avsättning till reserv för samlingsverk	30.000:-		
Årets resultat	6.881:-		
Summa	283.577:-	Summa	283.577:-

Sammandrag av arkivgruppens verksamhet år 1988

Arkivgruppen har under vinterhalvåret - som regel - arbetat en dag i veckan och haft sex protokollförda sammanträden. Under sommarmånaderna har verksamheten bestått i enstaka ströddagar, allt efter behov.

- Bygdeföremålen är nu registrerade, främst i en förteckningslista där givarens namn, inlämningsdag och hemort anges och varje föremål benämns på ortens dialekt och på rikssvenska. Som komplement till förteckningslistan finns också upprättat ett särskilt kartotek där varje föremål beskrivs mer detaljerat till form, material och användningsområde. Några "nya" saker har under året kommit in.

- Textilierna är liksom bygdeföremålen registrerade i en förteckningslista och i ett kartotek. Under året har ytterligare olika klädesplagg kommit in. Mycken omtanke, tid och möda ägnas åt registrering/beskrivning och förvaring/skötsel av dessa unika saker från en svunnen tid.

- Biblioteket är öppet för utlåning i likhet med andra bibliotek. Vi har fått värdefulla tillskott genom donationer. Svio-Estonica-serien har sålunda kunnat bli komplett med 20 band, utgivna under åren 1934 - 1971. Så även med 23 årgångar gamla Kustbon utgivna i Estland åren 1918 - 1940. Komplettering/kopiering pågår.

- Arkivaliepärmar: efter pågående inventering av innehållet förses varje pärm med innehållsförteckning.

- Film(kopia) "Österblomsdöttrarnas Ormsöresa sommaren 1936", som fanns i 4 st kortare filmrullar, har vi nu sammanfogat till ett band med ca 35 minuters speltid. En 5:e mindre filmrulle benämnd "Prolog" som belyser L.J. Österbloms barndomshem och hembygd, är inte med på det stora bandet.

- Färgdianegativ 17 st. (Schlichting) estlandssvenska och estniska folkdräkter har SOV emottagit från Ain Sarv som gåva. Dialekt- och Folkminnesarkivet i Uppsala har kontaktats beträffande kopiering av Nils Tibergerds ordbok. Arbetet med kopieringen "mikrofiche" är planerat att påbörjas under 1989 och sker genom ULMA.s försorg.

Sammanställandet av materialet till "Birkasboken" pågår.

Bygderådet skall fortsätta med att samla material och uppgifter, samt medverka till videofilmning, för att den estlandssvenska kulturen skall bevaras.

Thomas Dreijer

Bygderådets verksamhet under 1988

Bygderådet har varit samlat en gång under året. Medlemmarna har ofta haft tel.kontakt med varandra angående verksamheten, samt träffats och arbetat på SOV med olika uppdrag.

Negativ - diabilder och kontaktkopior, som finns i arkivet har kontrollerats och avprickats mot varandra. Det gäller orterna Korkis - Vippal, Nargö - Reval, Runö och Rågöarna.

Inventering av böckerna som finns hos SOV har utförts.

Videofilmning har utförts, med Mina och Henrik Berensson på Singö, samt med f.d. prästen Lars Sundin. Denne har tjänstgjort många år på ön, och lärt känna runöbor väl.

Videofilmer inspelade under år 1988

1. *Johan Landmans resa till Ormsö aug. 1987* Inspelad av H. Selin (från foton)
2. *Öppet hus i SOV-lokalen 19 april (SONG + Arkivgr.)* H.Selin
3. *Vid Singö kyrka pastor Lars Sundin, Thomas Lorentz, Tomas Dreijer och hemma hos Henrik o Mina Berensson i maj månad.* H. Selin
4. *Erik Schmidt överlämnar sin tavla "Flykten från Estland" till SOV 22 okt.* H. Selin
5. *Nuckö-dagen den 29/30 juli i Estland.* Samf. f. Estl. sv. Kultur.
6. *Sven Nyberg besöker sin far Johan Nyberg på Ormsö i nov. månad.* Anneli Jonasson (från TV-sändning)

Vi har...

- deltagit i uppmonteringen av Erik Schmidts tavla "Flykten från Estland" på vägen i SOV - lokalen (Vikingagatan 25 i Stockholm.)

- i samma lokal satt upp en förminskad kopia av hans stora berömda konstverk: altartavlan i kyrkan på Mallorca.

- byggt ett väggfast väggalbum med 40 blad innehållande 240 fotografiförstoringer 30 x 40 cm, tagna i Estland före avflytningen till Sverige. Flertalet är från svenskbygderna.

- snickrat en pall med två stegplan, för att underlätta arbetet - åtkomligheten - i brandsäkra förvaringsskåpet.

- installerat en TV-apparat - i ett "speci-alskåp" - främst för visning av videofilmer. Här ingår även el-installation.

- samlat in/skaffat böcker, både svenska och estniska till "Samfundet för Estlandssvensk Kultur" i Estland. En första sändning har redan gått till bestämmelseorten. Bokinsamlingen fortsätter för samma ändamål.

- deltagit i registreringsarbetet med intresseanmälningarna för resor till Estlands svenskbygder sommaren 1989.

Hans Selin

Balansräkning den 31 december 1988:

Tillgångar Skulder

Kassa	1.000:-	Fond f. Tibergs Ordbok	26.342:-
Bank	432.996:-	Kortfrist skulder	129.492:-
Obligationer	80.000:-	<i>Fonder och eget kapital</i>	An-
delar i obl.fond	100.000:-	H. o L. Pöhls Minnesfond	80.000:-
Kortfr. tillgångar	31.942:-	Insamlade medel	251.832:-
Inventarier	1:-	Reserv för samlingsverk	151.392:-
	Årets resultat	6.881:-	
Summa	645.939:-	Summa	645.939:-

Arrangemang under året

• Föreningens årsmöte hölls den 23 april i Eesti Maja, Stockholm. Som inledning spelade Junne Öman låtar efter den legendariske Runö-spelmannen Elias Schönberg, vars bild också prydde omslaget av Kustbon nr 3-88. Därefter kåserade Emil Hoas om svenskbyborna förr och nu.

• Årets hembygdsgård firades i SL-restaurangen, Stockholm, den 27 augusti. Det estlandssvenska kulturstipendiet för året hade tilldelats professor Per Wieselgren, som dock inte hade möjlighet närvara vid utdelningsceremonien. Han harangerades av Edvin Lagman, som också höll ett föredrag om estlandssvenska ortnamn och bebyggelsehistoria. Alexander Zeisig berättade om sitt deltagande i de av det nybildade Samfundet för Estlandssvensk Kultur i Estland (se nedan) arrangerade Nuckö-dagarna den 30 och 31 juli och vi hade även nöjet hälsa välkommen samfundets ordförande Ain Sarv, som kommit på Sverige-besök. På välklingande svenska informerade han oss om samfundets tillblivelse och hitillsvarande och kommande verksamhet.

• Föreningens sedvanliga höstfest arrangerades i SL-restaurangen den 26 november. Festen hade samlat osedvanligt många deltagare.

• Estlandssvensk kyrkodag firades i Adolf Fredriks kyrka, Stockholm, den 23 oktober. Medverkande var kyrkoherdarna Sven Arne Flodell och Harry Wahlsberg, båda aktuella från de ovan nämnda Nuckö-dagarna, sångerskan Ellen Pelmas och kyrkans organist Per-Ove Larsson. Som textläsare medverkade Elin Ahlberg-Storholm och Tomas Dreijer. Vid det efterföljande samkvämet berättade de båda prästerna om sitt Nuckö-besök och visade bilder. Johan Landman visade också bilder från sitt besök på Ormsö 1987.

• Damernas hemslojdsträffar på Vikingagatan har fortsatt under vår- och höstterminen.

Hans och Lydia Pöhls Minnesfond

Fondens kapital, som förvaltas av SOV, framgår av balansräkningen. Årets kulturstipendium uppgick till 6.000 kronor, fördelat på 2.000 kronor från vardera H & L Pöhls Minnesfond, Estlandsutskottet av Riksföreningen Sverigekontakt och SOV. Därutöver har från fonden utdelats sammanlagt 4.500 kronor i arbetsstipendier.

Övrigt

Den av Estlandssvenska Seniorgruppen initierade monumentalmålningen "Flykten från Estland" har med bidrag från SOV, Hans och Lydia Pöhls Minnesfond och Katarina Hammermans fond kunnat färdigställas och har av konstnären Erik Schmidt vid en ceremoni överlämnats till SOV.

Under året har SOV:s verksamhet mycket dominerats av kontakterna med det ovan nämnda, i februari i Hapsal bildade, Samfundet för Estlandssvensk Kultur. Det konkreta samarbetet har bl a gällt hjälp med inrättande av ett estlandssvenskt centralbibliotek i Birkas, en intresseundersökning för semesterresor till de gamla hembygderna under år 1989 och stöd i planeringsverksamheten för restaurering av gamla byggnader m.m.

Det övriga arbetet har till stor del varit koncentrerat till Arkivgruppen, vilket närmare framgår av gruppens egen verksamhetsberättelse.

Styrelsen vill till sist rikta ett varmt tack till alla som velat gynna föreningen och dess huvuduppgift att samlas och vårda material om estlandssvenskarna samt till alla som visat intresse för vår gemenskap, beviljat våra sammankomster och prenumererat på Kustbon. Vi vill särskilt tacka alla dem som stött föreningens verksamhet med penningbelopp, andra gåvor och praktiskt arbete.

Stockholm den 3 februari 1989

Thomas Lorentz
Elin Ahlberg-Storholm
Sven Salin
Benita Beckman
Hans Selin
Tomas Dreijer Bertil
Westerman

Som specialnummer av Kustbon har två volymer, "Estlands svenskar 25 år i Sverige" och "Birkas", utgivits. Som bilaga till Kustbon 1965-1968 har tryckts "Bygdens ansikte", en rad uppsatser om de estlandssvenska boplättningssorterna, som även tillhandahållits inbundna i ett band.

I samband med redogörelsen för SOV:s publikationer kan även nämnas att Svenska Odlingens Nya Generation (SONG) med ekonomiskt stöd av SOV givit ut en intervjusamling i bokform, "Estlandssvenskar berättar", som blivit en stor framgång.

Föreningen har också beslutat att kopiera Nils Tibergs kortordbok över de estlandssvenska dialekterna, stationerad i Dialektarkivet i Uppsala.

A. O. Freudenthal och H. A. Vendell, Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna (utgiven av Svenska Litteratursällskapet i Finland 1886) och H. A. Vendell, Runömålet (i Svenska Landsmål, 1882-1887) har av SOV utgivits i faksimil inbundna i ett band med en inledande kommentar till Runömålet av Tomas Dreijer.

Föreningens ur många synpunkter främsta trycksak är tidskriften Kustbon. Dess innehåll har i möjligaste mån anpassats efter den vidsträckta och väl också heterogena läsekretsens skiftande intressen. De senaste åren har flera nya, yngre medarbetare framträtt. Kustbon har blivit eftersökt som publiceringsmöjlighet. Därmed har den tidigare stundom kännbara bristen på bidrag försvunnit. Kustbon har ökat i omfång och vunnit i kvalitet. Alljämt har tidskriften också en utomordentligt stor uppgift som förbindelselänk och informationsorgan.

Samverkan och representation

SOV har haft nära förbindelse och samarbete med andra organisationer och organ: Kommittén för estlandssvenskarna, Rågöstiftelsen, Stiftelsen Kustbohemmet, Estlandsutskottet av Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet (numera Riksföreningen Sverige-Kontakt), Föreningen Svenskbyborna samt det senaste året Samfundet för estlandssvensk kultur (i Estland).

Hugo Mickelin, ordf 1970-1981

Thomas Lorentz, ordf. 1981-

Katarina Hammerman och Per Söderbäck på hembygdsgången 1971. Båda har med stor energi deltagit i det estlandssvenska kulturarbetet och gjort SOV stora tjänster.

Avslutning

I och med att föreningens organisation utvidgats och differentierats har ett alltmer omfattande och mångsidigt arbete börjat utföras, främst i fråga om insamling och katalogisering, men även i fråga om forskning och undersökning. En hel del aktiviteter med anknytning till SOV:s verksamhet har ägt rum, såsom bygdeträffar m.m.

Av särskilt intresse torde vara att en representation för SOV sommaren

1988 besökte de sk Nuckö-dagarna i Estland, som anordnats av Samfundet för estlandssvensk kultur.

Slutligen kan konstateras, att föreningen alltjämt fyller sin uppgift som ett samlande organ, som folkgruppens intresseorganisation. Härom vittnar bla det stora antalet besökande på sammankomsterna och de yngres allt större intresse för SOV och de bygder som det växte fram ur.

EDVIN LAGMAN-

Kulturföreningen Svenska Odlingens Vänners hedersledamot, 1984 års estlandssvenska kulturstipendiat, Kustbons "meste" redaktör, specialisten på Aibolands dialekter - fyllde 70 år den 3 mars.

Även om Kustbons gamla läsekrets kanske inte behöver någon ny presentation av Edvin Lagmans person och hans insatser kan det, trots att jubilarer uttryckt önskemål om ringa publicitet kring jubileet, vara befogat att åtminstone med några ord kommentera hans vetenskapliga insatser för kännedomen om våra dialekter och våra ortnamn.

I sin doktorsavhandling behandlar han Nuckömålets nominala ordbildning och dess uppkomsthistoria men även vilken påverkan grannspråken, närmast estniskan, har haft på nuckömålet. Hans mycket lärrika och över-skådliga arbete "Estlandssvenskarnas språkförhållanden" (i En bok om Estlands svenskar III A) är nog mera känd för läsekretsen. I jubileumsskriften "Estlands svenskar 25 år i Sverige" visar Edvin Lagman hur våra dialekter påverkats i rikssvensk omgivning. Han har skrivit flera andra språkuppsatser och har som sakkunnig och samvetsgrann granskare (och även som sagesman) förtjänsten av att Gideon Danells "Ordbok över Nuckömålet" och Fridolf Isbergs mycket omfattande "Supplement till G. Danells Ordbok över Nuckömålet" fått en så hög standard.

Edvin Lagman har även nått fram-

ajn lögga siorajs.

man farfar brukar mila iut om sin rajsar te finlond. toto han var oggan man, æn ayla os poike, bigdn rame matnsy æn tufoibot. ve to in last ute kosdan o naxv-(v)ike, iutan, o segla tærbaket te baldinska opa klarer ut. sja sted ve raft opa hægge. to ve komd in ute finsk skargedn træfa ve opa æn anan bot som had sja vegen. vor mæner tæykt æn_e var bæst te fælte bakæt, bora anan botn segla muke fiksa o snaft van tapastor mila azzana. ve segla via o trod æn ve no skuld rok vegen, bora he var ænt so let som_e so iut. snaft keð ve te lons o sot fastor opa æn holm. tar arbete ve o klæmd, bora he hæft iuggetyug. ætoft kam æn oggbot. tæ kasta strike of os o hala lausor os. sos spent ve segona iut of boq siana ius som tæktlygen. o tærbaket vor ve snaft ute hælsigg man tar figgo ve ænt tuflana solt o fære he tæykt ve segol via te petorborg. bora opa han tien had ve ygga kompos æy. note var mote o stormat. mæ moren roka ve os utafære narva. som ve figgo reda opa hægk ve vor gik_e leta. snaft vor ve fram ver kronstan o tærfrom segla ve in te petorborg. har gik_e let fære os te sekte tuflana bot. bora har skuld matnsy iust ha brue fastor fære polisy. ja o andosn vor ner ute kazudn o holt tet te vask os to matnsy kam renandor mæ n klere opa. han had tæykt go te lons mæ koilde, bora opa tækja hadn træfa bokañ som had keft tuflana o_os. matnsy had roka sja noat fotet of otu — tæ dæraken hældor hola_e nø var. sos rænd bokañ bakæt o anan unda ner ute kazudn. tar sja sja ja o andosn otu æn man ænt for gæra tokemod. bokañ var argor o ropa polisy tit. polisy vild sja fer o me matnsy, bora ve aror lad os mila o to polisy o bokañ had hoasna potil vin foe var alt e omæyg otor. smonæygom bæria ve segol tæbaks mot kronstan. he var stæran storm to ve komd tit. vafte som sto opa pyr skoa om ve skuld segol opa vogbrutan, bora klæft gik_e. man tærf figgo ve ygga fre. tor var æn bekantan som had gift_se e kronstan. han kam nø ner te botn o klæga ve miga som ænt litn vora e freen. smonæygom gik han bekant te goandor o tærbaket figgo ve lite notro. man fram opa moresnote bæria folk lep fram o otor me kram ve vora tæke. ja krama_me op o skoa hola_e skuld vora. sja sq ja æn æn anan bot lo opa uta sja om vora skut o tæ hænta sit gots ve vora tæke. he foft som ve figgo her mæ moren var æn kolera had brute iut tærf har. ve segla iut from kron-

gångar inom ortnamnsforskningen. "Ortnamn och terrängord i Estlands svenskbygd", "Estniska ortnamn i estlandssvensk form" m.fl. studier har gett oss ny insikt om våra gamla ortnamn.

Den fäkunnige bör också upplysas om att Edvin Lagman varit gymnasielektor, förlagsman och i närmare tre decennier lärare vid universiteten i Stockholm och Linköping, att han tillhör vetenskapliga samfund - bl.a. har han kallats till korresponderande ledamot av Kungl. Gustav Adolfs Akademien, att han har många fler strängar på sin lyra än vetenskapsmannens. Han är också poet och konstnär, det senare numera så gott som på heltid.

Edvin Lagman hyllas och tackas för sina ovärderliga insatser för bevaran-

det av det estlandssvenska kulturarvet såväl av Kustbons nuvarande redaktion som dess läsekrets.

En hyllning vill också nedanstående bidrag vara, skrivet av jubilarer själv. Det härstammar från den tid då Edvin Lagman var ung språkstuderande vid universitetet i Tartu/Dorpat för mer än ett halvt sekel sedan. Bland annat presenterade han på professor Per Wieselgrens seminarium samtal som han fört med sin farfar på rickulmålet - den variant som talades i byn Spithamn. (Samtalen publicerades senare i Svio-Estonica, årg.1940-43.)

"Ajn långa siorajs" är en dramatisk skildring av en resa som författarens farfar företog till Helsingfors och Petersburg i slutet av förra århundradet.

stan o tærfrom in unde kotka. hær var e bora æni te lyp te lons. so snat man so æn ve vor from estland læft man ænt op os. ve vist ænt hola ve skuld gæra. hær tost ve ænt opa æn i o gungo ve vstæl ot trød tuln e baldnska æn ve had læ o smugta noætæl. bora ve gov os tærpa ut opa roka ute finsk skærena. ve fræsta koma in te hælsigg bora yggetigg te gærænd. ætoæt kom ve fram te hægge. tærfrom tægt ve æn e var bæst te giva se hær. ve segta sja faf ve vike in unde holmen o tærfrom va te baldnska. bora nã vist ve ænt hola ve skuld sa ot polisn om vor paparer. ve had vare bof tapastor ve æn hærvan moñ o vist ænt hola moð ve skuld fo polisn hær æn ve had læ ute finsk hamoñ baket som ve had klarera ut from petorborg. ute pase stoæ mæft hoti ve kom ut from reslond o tærbaket va dor ygga stæmpær. he var kæt, æn polisn skuld frø æt, hærk ve had vare mæmilatien. bora ve komd opa æn goa ro. to ve læft ut tuln roka en lo mæ stamen mot karuds finstre. tærbaket to ve paparena, spueta opa boðe o torca oo e mæ paparena. sosom polisn kam vist ve paparena fære en. hola æ hit fære sko, sa han. hærkfære hova ne paparena boðdarva? hola kiuna ve hætp e? sa ve. utafære holmen lo stormen finstre sondor o he rærna in opa paparena som lo opa boðe. polisn gruma nã ute skæge bora kiund yggetigg gæra. nã had ve æn æn sak mæ tuln. ve had æn tun hæriggær. ve hæriggær læd ve et lagor kilor o sa æn e var tobe som ve sohvor ot. he ærande gik kæt, bora næsta goyg froða tuln: ho mæ hæriggær hova ne sja hær koda mæær?

EN LÅNG SJÖRESA

Min farfar brukar emellanåt berätta om sina resor till Finland. När han var en ung man, en adertonårs pojke, byggde han tillsammans med Martinsbon en potatisskuta. "Vi tog in last i Korsdan och Neveviken", berättade han, "och seglade därefter till Baltischport för att klarera ut. Därefter styrde vi rakt på Hangö. När vi kom in i den finska skärgården, träffade vi på en annan båt som hade samma väg. Våra män tyckte, att det var bäst att följa efter, men den andra båten seglade mycket fortare och snart var den försvunnen mellan öarna. Vi seglade vidare och trodde, att vi nog skulle finna vägen, men det var inte så lätt som det såg ut. Snart körde vi mot land och sutto fast på en holme. Väl arbetade vi där och klämde men det hjälpte inte alls. Till sist kom en ångare. De kastade oss ett rep (streck) och halade oss loss. Så spände vi ut seglen åt båda sidorna just som sparven och därefter voro vi snart i Helsingfors. Men där fingo vi ej potatisen såld, och fördenskull tänkte vi segla vidare till Petersburg. Men på den tiden hade vi ännu ingen kompass. Natten var mulen och stormig. På morgonen hittade vi oss utanför Narva. Som vi fingo reda

på var vi befunno oss gick det lättare. Snart voro vi framme vid Kronstad och därifrån seglade vi in till Petersburg. Här gick det lätt för oss att sälja potatisen (bort). Men här hade Martinsbon hart när råkat fast för polisen. Jag och Andersbon voro nere i kajutan och höllo på att tvätta oss då Martinsbon kom löpande med de nya kläderna på. Han hade tänkt gå i land till kvällen, men på däck hade han träffat bagaren, som köpt potatisen av oss. Martinsbon hade råkat säga något fult ord åt honom - du durack (fårskalle) eller vad det nu var. Så sprang bagaren efter honom och den andre undan ner i kajutan. Där sade jag och Andersbon åt honom, att man inte får göra så. Bagaren var arg och ropade dit polisen. Polisen ville så föra iväg Martinsbon, men vi andra lade oss emellan, och när polisen och bagaren hade fått var sin butelj brännvin, var allting igen i ordning. Småningom började vi segla tillbaka mot Kronstad. Det var stor storm, när vi kommo dit. Vakten som stod på piren såg (och undrade) om vi skulle segla på vågbrytaren, men klart gick det. Men där fingo vi ingen ro. Det fanns en bekant, som hade gift sig i Kronstad. Han kom nu ner till båten och klagade över hustrun, som inte lät honom vara i fred. Småningom gick

den bekante sin väg och därefter fingo vi litet nattro. Men fram på morgonkvisten började folk släpa fram och åter med saker över vårt däck. Jag begav mig upp för att se efter vad det kunde vara. Så såg jag, att en annan båt låg på yttersidan om vår skuta och dessa hämtade sitt gods över vårt däck. Det första vi fingo höra på morgonen var, att koleran brutit ut där hemma. Vi seglade ut från Kronstad och därifrån in under Kotka. Här var det emellertid inte till att komma i land. Så snart man såg, att vi voro från Estland, släppte man inte upp oss. Vi visste inte, vad vi skulle göra. Hem tordes vi inte för en tid och angjorde vi ingenstans skulle tullen i Baltischport tro, att vi hade legat och smugglat nånstans. Men vi gävo oss likväl ut för att kryssa ("flyta") i de finska skären. Vi sökte komma in till Helsingfors, men ingenting stod att göra. Till sist kommo vi fram till Hangö. Vi tänkte att det var bäst att därifrån bege sig hem. Vi seglade så tvärs över viken in under Odensholm och därifrån vidare till Baltischport. Men nu visste vi inte, vad vi skulle säga till polisen om våra papper. Vi hade varit försvunna i över en halv månad och visste inte, hur vi skulle lura polisen, att vi legat i finsk hamn efter det vi kommit ut från Petersburg. I passet stod det märkt, när vi kommo ut från Ryssland och därefter fanns det inga stämplor. Det var klart, att polisen skulle fråga efter var vi hade varit under mellantiden. Men vi kommo på en god idé. När vi släppte ut jollen, råkade den slå med stäven mot kajutfönstret. Därefter togo vi papperen, spottade på bordet och torkade av det med papperen. När polisen kom, visade vi honom papperen. "Vad är det här för ett skämt?" sade han. "Varför har ni fördärvat papperen?" "Vad kan vi rå för det?" sade vi. "Utanför Odensholm slog stormen sönder fönstret och det regnade in på papperen, som låg på bordet." Polisen mumlade någonting i skägget men kunde ingenting göra. Nu hade vi ännu en sak med tullen. Vi hade en tunna sill. Över sillen lade vi ett lager kilos (ansjovis) och sade, att det var sådant, som vi själva åto. Denna sak gick klar, men nästa gång frågade tullen: "Hur mycket sill har ni sen den här gången med er?"

Per Wieselgren

Minnesord

Per Wieselgren avled i Växjö den 11 februari i år. Han var född den 4 augusti 1900 i Jönköping.

För Kustbons läsekrets är Per Wieselgren ett välkänt namn. Under sin tid som professor i svenska språket och litteraturen vid universitetet i Dorpat (Tartu) 1930 - 1941 och under åren därefter här i Sverige ägnade han estlandssvenskarnas ortnamn och dialekter ett stort intresse, som resulterade i ett par större avhandlingar och ett antal uppsatser, i främsta rummet i Gustav Adolfs Akademiens skriftserie och i den av honom själv 1934 grundade Svio-Estonica, årsbok för Svensk-estniska samfundet i Dorpat. Hans liv och forskargärning tecknades i nummer 1:1988 av Kustbon i samband med att han utsetts till 1988 års estlandssvenska kulturstipendiat. Per Wieselgren var en ivrig och hängiven forskare. Hans intressen spände över vida fält, från författarskapet av den

isländska Eflis saga, estlandssvenska ortnamn i östra Harrien, på Nargö och Ormsö samt annorstädes, estlandssvenska dialekter i Vippal-Korkis, på Runö och andra orter till Georg Stiernhielms liv, författarskap och brevväxling. Han var också en vaken iakttagare av skeendet under de ödesdigra åren 1939 - 1941.

Hans iakttagelser resulterade i boken från Hammaren till hakkorset, tidigare omnämnd i Kustbon. Ett bestående minnesmärke över sin gärning i Estland har han rest med "Svensk-estnisk ordbok", redigerad av honom själv tillsammans med Paul Ariste och Gustav Suits. (3:e upplagan utkom i Sverige, omarbetad av Herbert Lagman.)

Vi var några estlandssvenska studenter som bevistade Per Wieselgrens föreläsningar och seminarier i Dorpat. Denna undervisning lade åtminstone för mig grunden till den utbildning

Estlandssvenskarna ha nu den olyckan att samt och synnerligen vara utfattiga och att för sina kultursträvanden möta ytterst obetydligt aktivt intresse i Sverige. Då många ännu ej ha riktigt klart för sig vad Estland är, så kan man ej förvåna sig över om kännedomen är ännu mindre beträffande den svenska minoriteten på bortåt 8.000 personer som lever där ute. Men även i de kretsar som ha väl reda på sagda befolknings tillvaro står man ofta synnerligen betänksam då man erfar att där lever en bildningssökande ungdom som inte vill nöja sig med att vara en pittoresk relik för etnografer och turister, utan har den ambitionen att hålla sig i nivå med esterna, skaffa sig en egen liten kultiverad samhällsgrupp som kan företräda sin nation inom det flertal olika yrken och befattningar där studentexamen eller rent av universitetsbildning är nödvändig, och samtidigt bevara sambandet med den svenska kulturen och utveckla sina kunskaper i svenska språket. Det där passar inte ihop med de museiartade föreställningarna om våra Estlandssvenskar.

som skulle bli bestämmande för min livsgärning.

I sällskaplivet var Per Wieselgren en glad, humoristisk och livligt uppskattad deltagare, bl a vid Svenska Odlingens Vänners Dorpat-avdelnings sammankomster.

Liksom vi estlandssvenska studenter blev han medlem i den estniska korporationen Sakala, vars möten han gärna bevistade, såväl de inre sammanträdena som familjeaftnar och liknande. Det var självklart att han även - liksom hans rikssvenske kollega professorn i konsthistoria Sten Karling - lärde sig estniska språket.

Under de år då estlandssvenskarnas kulturarbete tog fast form och man kunde börja se frukterna av det gjorde Per Wieselgren en mycket viktig insats inom den högsta utbildningen. Vi minns honom med tacksamhet.

Edvin Lagman

Att se sig själv som i en spegel

Sven Salin samtalar med Elisabeth Hedborg

TV-journalisten Elisabeth Hedborg väckte i höstas stor uppmärksamhet med sina reportage från Estlands svenskbygder. Skildringarna från Ormsö vittnade om en fin lyhördhet för dessa isolerade människors problem och ett stort engagemang för ämnet. Det fanns både förvåning och igenkännande i hennes skildring. Elisabeth Hedborg tycktes känna både en förståelse och en sympati för dessa människor, och detta gjorde ett mycket djupt intryck på mig.

Jag beslöt mig därför att ta reda på varför Elisabeth Hedborg hade bestämt sig för att göra dessa reportage och vad kontakten med Estlands svenskbygder hade betytt för henne. Jag gjorde en intervju med Elisabeth Hedborg för Kustbons räkning.

Första frågan jag ställde var också helt naturligt hur hon hade kommit i kontakt med estlandssvenskarna.

Elisabeth svarade att det var helt och hållet en slump som förde henne till Estland. Per Skans som arbetar på Riksradiotion hade ringt till henne för att tacka för ett program hon hade gjort om avstaliniseringen i Sovjetunionen. I förbigående nämnde han för henne att han under sommaren skulle åka till Estland för att vara med om återinvigningen av Nuckö kyrka. För första gången efter kriget skulle där återigen hållas en predikan på svenska. Helt spontant frågade Elisabeth om han hade någonting emot att hon följde med. Det hade han inte, för de arbetade ju med olika medier, han för radion och hon för TV.

Det var där vid Nuckö kyrka som Elisabeth mötte Maria Murman med sin cittra. Och det var hon som berättade att det fanns en ö som hette Ormsö och att det fanns fem svenskar kvar där på ön. Elisabeth förstod genast att det var ett intressant uppslag för ett reportage och hon blev mycket engagerad. Elisabeth frågade också Maria Murman om hon hade någonting emot att

Elisabeth försökte komma dit för att göra ett reportage. Det hade hon naturligtvis inte, "hon skulle bli så glad".

Så fort Elisabeth med sitt team kom tillbaka till Tallinn satte hon genast igång förberedelserna för att få komma till Ormsö. Hon fick god hjälp av kollegorna på radion med ansökningshandlingar och dylikt. Esterna var mycket engagerade i detta, för det gällde ju också deras frihetskamp.

Nästa fråga jag ställde var: "Vilka problem var det att komma till Ormsö?"

Det stora problemet tycktes enligt Elisabeth vara att få övernatta på Ormsö eller i Hapsal. Om hon skulle bila varje dag från Tallinn till Ormsö blev det bara 3-4 timmar kvar till filmning. Då var det omöjligt att genomföra projektet. Därför var det nödvändigt att få övernatta på Ormsö eller i Hapsal. Elisabeth fick nej till att övernatta i Hapsal, troligen med hänvisning till kustförsvaret. Alltså återstod bara Ormsö. Det finns visserligen inga övernattningsmöjligheter på Ormsö och det anges ibland som det officiella skälet till att man inte beviljar tillstånd. Men Elisabeth fick trots allt ett tillstånd och kunde övernatta privat.

Jag frågade sedan vad Elisabeth kände till om estlandssvenskar tidigare. Hennes svar var kort och klart: "Ingenting. Noll". Hon uttryckte sin förvåning över att hon inte har fått läsa någon roman eller levnadsskildring om de oerhört dramatiska äventyr som många estlandssvenskar upplevde vid överfärden till Sverige. Hon var också besviken över att hon inte i skolan fått läsa någonting om detta. Det hade man väl kunnat behandla, åtminstone i samband med andra världskriget. Samtidigt uttryckte hon sin stora glädje över att komma i kontakt med estlandssvenskarna genom den här resan. Det hade naturligtvis inte varit möjligt tidigare utan den utveckling som sker i Sovjetunionen genom perestrojkan och glasnost.

Kollegorna på Estlands radio uttryckte också sin förvåning över att Elisabeth överhuvudtaget fick tillstånd att åka till Ormsö.

Jag frågade sedan Elisabeth vad hon tyckte var det intressanta med Nucködagarna, vad hon hade velat förmedla med sitt reportage därifrån.

Det var så oerhört fantastiskt detta, svarade Elisabeth, att människor som lämnat en plats, en trakt som barn och lämnat den på detta väldigt dramatiska sätt och plötsligt hade fått återvända till denna plats och återse och återuppleva gamla minnen. Nu stod de plötsligt där i den där kyrkan som de hade gått förbi på vägen till skolan eller där deras pappa var begravd eller där de hade konfirmerats. Och det är ju ett väldigt dramatiskt möte i en människas liv. Det är naturligtvis en väldigt tacksam journalistisk uppgift att skildra ett sådant möte. Det är så omedelbara känslor som alla kan identifiera sig med. Man behöver inte förklara någonting, det framgår av själva bilderna.

Det var dessutom väldigt vackra trakter att skildra. Det såg ju väldigt svenskt ut. Det kunde inte vara svenskt än bilder av Nuckö kyrka inbäddad i grönska och med musiken till den ursvenska psalmen "Härlig är jorden".

Elisabeth Hedborg konstaterade sedan att besöket på Ormsö inte alls var planerat från början. Det var ett spontant beslut som hon tog när hon träffade Maria Murman vid Nuckö kyrka. Det var så fantastiskt att mitt i Sovjetunionen träffa en människa som talar svenska och till och med använder verb med pluraländelser. Det var inte någon gammal relik utan en levande människa som företrädde ett helt annat Sverige än det Elisabeth var van vid. Hon beslöt sig alltså spontant för att åka till Ormsö och göra ett porträtt av Maria Murman.

Hon upptäckte emellertid att det inte bara var Maria Murman som bodde kvar på Ormsö utan det fanns fyra svenskar till där. Därmed kom det att bli mera en skildring av ett kollektivt levnadsöde, en beskrivning av den estlandssvenska kulturen – Ormsö hade ju varit helt svenskt.

Interiör av Ormsö kyrka - sådan vi gärna vill se den igen .

Foto: J.Grünthal

Jag frågade sedan vad som hade intresserat Elisabeth i dessa människors livsöden.

Hon svarade att det var ju oerhört charmerande och livskraftiga människor som fanns där. Men de var naturligtvis oerhört märkta av vad de hade gått igenom. Det var fascinerande att möta dessa människor inneslutna i Sovjetunionen och isolerade från Sverige. Men dessa människor känner sig fortfarande som svenskar och räknar sig som svenskar. Det mest chockerande av allt var att höra dessa svenskar berätta om kollektiveringen. Hur de som fria svenska bönder hade blivit tvungna att lyda Stalins order och ingå i ett kollektiv.

Reportaget handlade om några få estlandssvenskar. Jag ville naturligtvis veta vad som hänt med resten av ön. Elisabeth sa att hon egentligen inte kunde ge en helhetsbild. Hon hade ju bara varit där i fyra dagar. Det hade naturligtvis flyttat in en hel del ester till ön och människorna själva berättade att ön hade växt igen rätt mycket. Ön ser annorlunda ut nu och är inte så välhållen som den var förr. Det fanns tidigare mycket mera av öppna fält och åkrar och hagar. Sedan har ju naturligtvis motoriseringen gjort sitt inträde. Det finns inte nu det sjudande liv som man föreställde sig fanns förr. Det fanns naturligtvis också en hel del rys-

sar bla engagerade i gränspolisens eller kustbevakningen.

De kvarvarande svenskarna på Ormsö tycks inte ha någon gemenskap med varandra. De bor utspridda i flera olika byar och har svårt att hålla kontakten med varandra. Det har därför varit svårt för de kvarvarande estlandssvenskarna att behålla och utveckla sin kultur. Det var egentligen bara Maria Murman som bevarat sin optimism. För de fyra männen hade i stor utsträckning det estniska livet tagit över. Maria Murman var alltså den som bäst bevarat svenskheten. Hon hade ju så sent som till 1984 levt tillsammans med sin man som var svensk och de hade talat svenska hela tiden under det att de andra fyra kvarvarande estlandssvenskarna nu var gifta med estniskor och hade ett estniskt liv. Maria Murman såg också klart att hon tillhörde den sista generationen som talade svenska på Ormsö: "Jag tänker det blir nog hemskt när ingen finns som talar svenska". Det är naturligtvis tragiskt när en månghundraårig kultur dör ut på det här sättet.

Min nästa fråga gällde reportaget med Johan och Sven Nyberg. Hur kom Elisabeth egentligen i kontakt med Johan Nyberg?

Det var mina sagesmän som tyckte att jag skulle göra ett besök hos honom. Jag gjorde det men tyckte att han

verkade väldigt fämäld och trött. Han hade förlorat kontakten med sin son och sina släktingar i Sverige. Han visade sig vara en fascinerande gammal man, som hade kvar mycket av sin livslust och sin livsglädje. Av en ren tillfällighet såg hans son Sven Nyberg det här programmet. Sven Nyberg tog då kontakt med TV och berättade att det var hans pappa som hade förekommit. Sedan gjorde TV en intervju med Sven Nyberg. Likaså gjorde Expressen. Och då beslöt man att försöka se om det inte gick att återförena dessa två. Och det gick faktiskt lättare än man hade trott. Expressen och Magasinet gjorde alltså en gemensam resa över tillsammans med familjen Sven Nyberg för att hälsa på Johan Nyberg. Syftet var alltså att återförena dessa två generationer med sina nya familjer, att slå en jättelik brygga i tid och rum mellan två världar och två generationer. Det var en fascinerande upplevelse. Det var egentligen två tidevarv i svensk historia som möttes, ett möte mellan knapphetens Sverige och välfärdens Sverige. Dottern säger: "ja, och vi har varit på Kanarieöarna" och Johan svarar lite syrligt och med mycken självironi: "och här har vi ju Moskva som vi kan åka till". Det är två tider och två Sverige och två generationer, konstaterar Elisabeth. "Det var så roligt att se att Johan vaknade till något så otroligt av mötet med den yngre generationen. Han började plötsligt tala svenska betydligt mer flytande och lättamt. Han var glad och skämtade även."

Jag frågade sedan vad som för Elisabeth var de viktigaste intrycken från mötet med Ormsö och estlandssvenskarna och vad som skilde dessa från svenskar.

Det viktigaste intrycket för Elisabeth var nog att det var ett 30-tals Sverige hon mötte med alla de begränsningar i privat bekvämlighet – inget rinnande vatten, torrdass på gården och bastu. Det är alltså sommarstugestandard i bästa fall. Samtidigt som det är oerhört pyntat och fint och man ser att det är människor som kan sköta jorden och använda sina händer.

Det Elisabeth försökte skildra i reportaget var just att alla gjorde någonting med sina händer, en slog med lie,

en knöt en ryssja och Maria Murman, hon spelade på sin cittra. Det är alltså människor som lever väldigt fysiskt och kan använda sina händer. Och det andra var att de var oerhört osentimentala dessa människor. Det var människor som hade gått igenom väldigt mycket men ändå förhöll sig på ett väldigt praktiskt sätt till verkligheten. Hon frågade till exempel Johan Nyberg vad han gjorde när han kom tillbaka och fann att alla hade rest därifrån. "Jag måste börja arbeta" sa han. Och Oskar Friberg gick och knöt en ryssja. Det var alltså ingen tid att sitta på sin kammare och gråta utan man tog itu med livet. Det har varit deras stora lycka att de som en bonde- och fiskarbefolkning har kunnat finna sitt uppehälle på något sätt. De är överlevnadsdugliga. Det är alltså ingen idé att gå och fundera på livet utan man skall ta itu med livet istället.

Elisabeths intryck var alltså att människorna hade allt det som bondesamhället kunde ge, mat för dagen och välhållna och pyntade hus men de saknade möjligen de små guldornen i tillvaron såsom kaffe och lyxartiklar osv. Men det är en brist som de delar med stora delar av befolkningen i Sovjet. Men det är också människor med oerhört lågt ställda krav på personlig bekvämlighet.

De hade naturligtvis en hästkondition dessa människor. Tex Johan Nyberg som var i Sibirien och överlevde det, eller Oskar Friberg som gick till fots till Stalingrad fram och tillbaka och var med om en massa strider och förfros både kinder och fingrar men överlevde, han har naturligtvis en så kolossal ådra att han klarar även dessa strapasser.

Jag frågar också om människorna var nöjda med sin tillvaro eller om de var bittra.

Elisabeth berättar att Oskar Friberg verkade mycket bitter över sin tillvaro. Han hade mistat friheten. Han kunde inte åka ut och lägga sina ryssjor som han var van vid. Många kände en besvikelse över att deras livsrum helt enkelt blivit inskränkt.

Maria Murman var inte direkt fallen för bitterhet. Hon hade lyckats inrätta

sitt liv så att hon kunde överleva. Men å andra sidan hade ju hon fått leva tillsammans med sin man så länge. Maria var väl i grund och botten en relativt sorglös person.

Jag frågade hur dessa människor såg på framtiden.

Elisabeth tyckte nog att dessa människor upplevde det som något märkvärdigt att det kom en svensk journalist dit. Elisabeth bodde där i fyra dagar och det såg de nog som en ljusglimt. De tog det som helt naturligt att Elisabeth gjorde ett reportage om dem. De var mera förvånade över att hon hade en rysk fotograf. Men de vände sig så småningom vid honom också.

Elisabeth vill så gärna fortsätta rapporteringen från Estlands svenskbygder. Hon vill gärna vara med om återinvigningen av Ormsö kyrka. "Om jag så skall slå knut på mig själv skall jag försöka vara med om det."

Jag frågade till slut Elisabeth Hedborg hur hon hade upplevt besöket på Ormsö och vilka intryck människorna hade gjort på henne. Vad var det som skilde detta reportage från andra reportage hon har gjort.

Det som gjorde så starkt intryck på henne vid besöket på Ormsö var att uppleva sig själv ungefär som i en spegel. Mötet med dessa människor var på något sätt det oväntade i det vardagliga. De var ju svenskar liksom hon var svensk men ändå så annorlunda. Det vidrörde en nästan arkaisk sträng i henne. Hon kände de här människorna som en del av sig. Människor som hon träffat i Sovjet eller Libanon har ju i och för sig mycket dramatiska levnadsöden bakom sig, men de har inte mycket att göra med henne själv. Men dessa människor representerar en del av hennes lands historia och detta upplevde hon oerhört starkt vid mötet med dessa människor. Detta var alltså en mycket märkvärdig och stark upplevelse för henne. Hon hade fortfarande så väldigt svårt att utreda den intellektuellt för sig själv.

Elisabeth berättade också att hon tillbringat alla sin barndoms somrar vid den småländska Östersjön. Synintrycket, det rent estetiska, knyter

också an till upplevelsen på Ormsö. Upplevelsen av naturen på Ormsö knyter alltså an till barndomsupplevelsorna. Det är säkerligen också en återklang från barndomen hos mormodern vid Östersjön i Småland.

En tredje bidragande orsak till att det slog an så mycket hos Elisabeth var säkert att hon hade upptäckt detta själv. Det var egentligen inga andra journalister som varit där före henne och skrivit om detta.

Elisabeth berättade också till slut att hon rent formmässigt ville bygga upp reportaget så att det stämde med de här människorna. Det fick bli lite långsamt så att det passade med deras levnadsrytm. De har sitt sätt att tala och röra sig. Då måste också programmet bli därefter. Det gick inte att göra små snuttar om de här människorna.

Elisabeth tyckte också att det var märkvärdigt att via ett andra land, Sovjet, komma tillbaka till sig själv, till en del av Sverige. Det bidrog säkerligen till den kuriösa upplevelsen.

Jag frågade också Elisabeth hur reaktionerna på hennes reportage hade blivit. Hon svarade med ett ord: "Enorma". Hon hade fått väldigt mycket brev och påringningar, huvudsakligen från estlandssvenskar som uttryckte sin uppskattning, men också från kollegor. De allra flesta hade uttryckt stor tacksamhet över att man verkligen hade uppmärksammat den här gruppen. Många uttryckte också sin uppskattning över det genuina och folkliga i programmet, över traditionen och kulturen, över miljön och enkelheten. Hon har också i programmet försökt presentera detta som "gammalt och fint". "De har kvar någonting som vi har förlorat. Att kunna göra någonting med sina händer, att bevara integritet". Det måste betraktas som någonting positivt.

Jag uttryckte till slut min tacksamhet till Elisabeth Hedborg för intervjun och för att hon hade velat förmedla sina intryck från reportageresan till Estlands svenskbygder.

Per Skans

Tankar äro tullfria

Det finns ögonblick i livet, då man överväldigas och helst skulle brista ut i gråt vid tanken på de kära människor, som inte fått dela en upplevelse som man själv känt särskilt starkt.

Jag skulle vilja gråta över Kaleb Andersson, den första rektorn vid Birkas folkhögskola, död 1983 vid nära 94 års ålder. Jag skulle vilja gråta över hans hustru Ingeborg, död 1979 vid 97 års ålder. Och jag skulle vilja gråta över min egen mor Alice Skans, född Wender, död 1986 vid nästan 85 års ålder.

Alla tre hade särskilda förbindelser till Svensk-Estland, inte minst då Hapsaltrakten inklusive Nuckö-, alla tre hade vistats där mycket under mellankrigstiden, men ingen av dem blev förunnad att någonsin mera få återvända efter kriget. Därför var det inte underligt att jag tänkte intensivt på dem, när jag i juli 1988 fick uppleva Nucködagarna.

Jag kom ihåg min gudfar Kaleb Anderssons blida stämma, när han berättade hur han 1920 (var det väl?) kom på en första inspektion till Birkas. Han upptäckte att det första nödvändiga inköpet var en potta, "och redan den första natten drucknade en råtta i den". Jag kom ihåg hur Ingeborg Andersson, ständigt stickande, outtröttligt berättade om alla estlandssvenskar som hade varit ungdomar när paret träffade dem, men som nu var vuxna och själva hade bildat familjer, det hände ofta att de stötte på någon av dem i Stockholm. Och jag kom ihåg min mor, som från sin födelsestad Moskva hade kommit till Estland i början av tjugotalet, som hade bott i Tallinn till 1933, som kunde perfekt estniska och arbetade som sekreterare, och som på somrarna oftast vistades i Hapsalbygd.

Själv hade jag som småbarn hunnit komma på besök till Estland ett par gånger innan det andra världskriget bröt ut, nästa gång blev ett storögt besök i Tallinn 1967, och brezjneveran hann jag uppleva ytterligare ett par gånger på estnisk botten under 1970-talet. Den gången var den nästan dyst-

ra stämningen påfallande. Endast få människor visade någon påtaglig lust att konversera, och det verkade nästan som om man i detta gamla lutheranska land hade glömt bort vilket motto mästaren från Wittenberg satte till en av sina skrifter: "Gedanken sind zollfrei" (tankar äro tullfria).

Hur annorlunda var inte dessa dagar i juli 1988. Inte bara tankarna tycktes ha blivit tullfria, utan även rent fysiska hinder, till och med av relativt nytt datum, hade försvunnit. På väg till Nuckö märktes det tydligt att Samfundet för Estlandssvensk Kultur hade lagt ned ett enormt arbete på att förbereda Nucködagarna.

Inte minst frapperande var att Nuckö kyrka var i så fint skick: nyrapad, kyrkogården nyansad. Mindre snygg var den gamla huvudbyggnaden för Birkas folkhögskola, som skulle behöva en rejäl målning och en ordentlig taköversyn, hur den ser ut invändigt är det kanske lika gott att ha sluppit se. Vad kan man å andra sidan begära av en byggnad som har genomgått så skiftande öden, och som till och med har varit förläggning åt sovjetarmén? Desto snyggare var Birkas rätt så nya skola, med en anslående arkitektur. Osökt kom man att tänka på att Sovjetunionens "randrepubliker" i många fall kan uppvisa en intressantare arkitektur än Ryssland, jag har sett exempel på detta både i Baltikum, Kaukasus och Centralasien.

Under de sista krigsåren var det ju ett nära nog femsiffrigt antal estlandssvenskar som transporterades från sina hemtrakter, de flesta i småbåtar över till Sverige. Redan för ett par år sedan hörde jag att det fanns mycket få estlandssvenskar kvar i de gamla svenskbygderna. En uppgift som med tanke på omständigheterna inte förvånade mig ett dugg. Mot denna bakgrund anlände jag till Nucködagarna i tron att jag där skulle träffa något hundratal nuvarande och före dett estlandssvenskar plus maximalt lika många ester, alltså på sin höjd tvåhundra personer.

Intrycket av den enorma besökarskaran som i verkligheten hade sökt sig dit blev närmast förkrossande, och på sätt och vis en ännu större överraskning än det imponerande och professionellt genomförda programarrangemanget. Nödvändigtvis utgjordes mer än 90% av besökarna av ester, och den fråga som omedelbart inställde sig hos en utifrån kommande gäst var naturligtvis, varför ester visar ett sådant intresse för en gammal estlandssvensk kultur. I mitten av 1930-talet var inte ens 1% av Estlands befolkning svenskar (att jämföras med 2,5% tyskar, 8,1% ryssar och 88,2% ester), så redan före den stora estlandssvenska utvandringen rörde det sig om en skäligen obetydlig befolkningsdel.

Att döma av olika kommentarer som jag hörde under mitt besök – eller rättare sagt av summan av dessa kommentarer – beror det nämnda intresset ytterst på Estlands numera helt förändrade befolkningsstruktur, där svenskar och tyskar har försvunnit så gott som helt, medan ryssarnas andel av totalbefolkningen har stigit på ett utomordentligt drastiskt sätt.

Att den forna tyska befolkningen åtminstone hittills inte har ägnats något liknande intresse som den svenska, kan kanske vid första anblicken verka egendomligt. Emellertid yttrade en i Stockholm bosatt est något, som öppnade mina ögon: "Glöm inte att tyskarna av de flesta ester betraktas som ett herrefolk, vilket de ju också var under långa tider. Och esterna har aldrig tyckt om några herrefolk, vilka de än var."

Och det är ju sant: med undantag för några få decennier för flera århundraden sedan har *svenskarna*, till skillnad från tyskarna, aldrig för esterna framtonat som herrefolk, patroner, översittare, överklass eller vad man nu vill.

Svenskarna var till största delen enkla bönder och fiskare, vars villkor var helt jämförbara med den estniska befolkningens, och det är förmodar jag

anledningen till att även etniska ester intresserar sig för Estlands svenska befolkning i dessa dagar, då man med en naturkrafts energi har börjat söka landets identitet även i dess förflutna.

Att Nucködagarna var avsedda som en fest som skulle knyta ihop dagens Nuckö med det forna, svenska, betonades fint i programmet, där estlands-svenskt och estniskt blandades på ett befriande obekymrat sätt. Inte bara att det talades omväxlande på estniska och svenska, utan detsamma gällde sång och folkloristiska inslag. Genom ett tidigare nummer av Ronor har jag erfarit vilken energi som läggs ned inom samfundet på sådana saker som att hålla gamla hantverkstraditioner vid liv, något som är särskilt glädjande inte bara med tanke på deras rent historiska värde, utan även därför att de kan utgöra ett mycket påtagligt band mellan folken. För en svensk är det utan varje inslag av chauvinism ett glädjande bevis på brödrafolksanda att våra förfäders bruk och seder fortsätter att odlas av våra grannar tvärs över Östersjön...

Någonstans i början av sina utomordentliga memoarer skriver Alexander Herzen något i stil med "att läsa historien är som att läsa en vansinnigs memoarer". Med tanke på alla tvära och märkliga kast i Estlands historia är man benägen att hålla med honom nästan ännu mer än när det gäller hans eget ryska hemland. Men samtidigt är det ju så att endast ett äkta och djupt förhållande till det egna landets historia kan hålla ett folks identitet vid liv. Och läser man en text, författad av en vansinnig, tillräckligt ofta, brukar man alltid till slut finna den inre mening som dolt sig någonstans. Jag tror att det är här som Nucködagarnas största betydelse ligger.

Därför hoppas jag att Nucködagarna upprepas, snart och ofta. Jag hoppas att liknande arrangemang kommer till stånd även på andra orter i Estland. Jag hoppas att samfundet och dess medlemmar får lycka, framgång och glädje i sitt vardagsarbete. Och sist, men inte minst, jag hoppas att den dag kommer snart när vi får se våra vänner från Estland på något liknande arrangemang i Sverige...

Ur RONOR nr 4-5, 1988

Tre timmar på Runö

Om återinvigningen av Runö kyrka

Den 3 mars A.D. 1988 invigde Estlands evangelisk lutherska kyrkas (EELK) ärkebiskop Kuno Pajula Runö kyrka och dess medlemmar till en fungerande församling. Han åtföljdes av EELK Ösel prosteris prost E. Reinsoo, viceprost J. Luhamets, kyrkoherde J. Jalakas samt diakonerna J. Tammsalu och M. Salumäe. From den 3 mars 1988 utgör Runö kyrka filial till EELK Kuressaare (Arensburg) Laurentius' församling och i denna församling tjänstgör prästen J. Luhamets.

På detta sätt skulle ett offentligt tillkännagivande ha kunnat utformas om det som hände denna dag på den lilla ön Runö i Rigabukten. Om denna dags händelser skulle jag därför vilja förmedla något av den stämning och atmosfär som omgav oss. Det är omkring 20 minuters flygresa från Kuressaare till Runö. Resan kan tyckas omöjlig om det inte är flygväder, så var det också den 2 mars, då ärkebiskopens besök från början var planerat. Väderleksprognosen lovade heller inte något glädjande för nästa dag. Det uppstod tom en tanke att flytta invigningen till längre fram på våren.

Men när Gud är med oss, vem kan då vara mot oss! Det har hänt tidigare, att flygresor till småöarna på grund av väderleksförhållandena ej kunnat företas. Då har gränsvakten i trängande fall ställt sin stora och kraftiga helikopter till förfogande. Även nu fick vi hjälp och blev lovade att oberoende av väder bli förda fram och tillbaka.

Så blev det kväll och det blev morgon – den 3 mars. Klockan 10 började den efterlängtdade resan över ett isigt hav. Runö hälsade oss med underbart vackert väder och människor med glädjestrålände ögon. Det finns 58 människor på ön och barnantalet i de olika familjerna är tillsammans 15, av vilka 10 går i skolan. Allt som behövs

Sovjetestlands ärkebiskop Kuno Pajula vid återinvigningen av Runö nya kyrka i mars 1988. Foto: Mati Oolup.

för livsuppehållet tillverkas, som i gamla tider, hemma.

Genom den snöiga skogen kom vi snart till det första huset i byn, bakom vilket vi såg en skymt av kyrkans torn. Klockan 11 samlades man utanför kyrkan, nu kunde dagens högtidligaste stund börja. "Höga dörrar, öppna er, för mig till Sion...", klingar sången och kyrkklockan ljuder. Från närmast liggande gård kommer den kyrkliga processionen på väg till Herrens hus, medförande bibel, kalk och patén för nattvardsfirandet.

Framför altaret följer nu kyrkans högtidliga invigning, som förrättas av ärkebiskop Kuno Pajula. Han helgar med korstecknet byggnaden, altaret, predikstolen och välsignar församlingen. Nu kan den första gudstjänsten i den återinvigda kyrkan börja. Vid altaret tjänstgör alla de till Runö anlända prästerna, predikan hålles av viceprost Joel Luhamets och skriftetalet av pastor Jaanus Jalakas, som själv för någon tid sedan under ett par år varit runöbo. För musiken svarar Kihelkonna församlings ungdomsensemble under led-

I Runö nya kyrka den 4 december förra året. Ain Sarv (längst till vänster) överlämnar de från Sverige skänkta nattvardskärnen till kyrkvårdarna Jüri Reintam och Riho Keskaik under överinseende av kyrkoherde Joel Luhamets. Foto: Ants Vares

Sida vid sida står de båda kyrkorna. Ants Vares' foto (den 4.12.1988)

ning av Ulle Reinsoo. Av öns 58 innevånare har 37 kommit till kyrkan och hela altarringen fylles av nattvardsgäster. Gudstjänsten avslutas med en av den lutherska kyrkans hymner.

Efteråt blir det tid att samla gudstjänstbesökarna till en liten glädjefest som de länge väntat på och även vi fick del av deras gästfrihet.

Så blir det dags att påbörja återresan. Bilbussen för oss till flygplatsen, där den tjänstvilliga helikopterpersonalen träget väntar. Än en gång tas farväl med varma handtryckningar och önskan om återseende. När planet lyfter under stort motorbuller och rykande snö, ser vi länge de på fältet kvarvarande människorna. Kvar i marssoolen ligger Runö med sina mörknande skogar, snöiga byvägar, hemtrevligt rykande skorstenar och vänliga människor, en hel värld mitt i havet, en bit av jorden som blivit bestående genom århundraden. Där kan den totala stillheten råda. Människan behöver evigheten, behöver GUD. Ett bevis härför är att en kyrka, som varit stängd i 44 år, ändå har kunnat räddas från totalt förfall. Aposteln Paulus fann under sin flykt ett altare, helgat åt en okänd gud, och Paulus kunde då för människorna uppenbara den ende levande Guden.

För många har också Runö kyrka utgjort ett okänt altare. I dag är den åter invigd att tillhöra den levande Kristus.

Nu har Runö kyrka redan verkat i ungefär 10 månader. Under denna tid har det firats 17 gudstjänster och bönestunder. Under sommaren har man med hjälp från församlingen i Kuresaare kunnat göra en utvändig renovering av kyrkan. Man lagade och målade taket och utvändigt träverk. Runöborna Riho Keskaik svarade för den invändiga renoveringen, lagade trasiga fönster, karmar och bågar. Han fyllde i hål efter nerfallet murbruk och vitmålade kyrkorummet och för arbetet begärde han ingen ersättning. Kyrkvårdens funktioner uppehålls av Jüri Reintam, som denna höst påbörjat studier vid EELK:s teologiska institut. Gudstjänster hålles inte så ofta i Runö kyrka, men när en präst kommer dit blir det bönemöten varje dag.

Den 4 december blev för Runö en stor högtidsdag. Till gudstjänsten, som samlat 36 personer, följde oss Ain Sarv, medförande en gåva, förmedlad av runöborna i Sverige – en nattvardsservis. Gåvan överlämnades vid gudstjänstens början. Samtidigt med över-

lämnandet läste Ain Sarv upp den medföljande hälsningen och namnen på dem som undertecknat densamma. I nattvardskalken är ingraverat "Davids Ps. 139:9-10" som anges här nedan och som kyrkoherde Joel Luhamets läste upp och även använde som tema i sitt skriftetal. Ain Sarv överlämnade så nattvardskärnen till runöborna Jüri Reintam och Riho Keskaik, som höll dem under invigningsritualen och där efter placerade dem på kyrkans altare. Så följde högmässa med HH nattvard.

Runöborna har nu åter ett levande Guds altare och där står kärleksgåvan, de helgade nattvardskärnen. Runöbornas längtan att få möta dem, som tidigare levde på denna ö, blev genom denna vackra gåva mera levande.

"Toge jag morgonrodnadens vingar gjorde jag mig en boning ytterst i havet så skulle också där din hand leda mig och din högra hand fatta mig."

Joel Luhamets

(Sammandrag av viceprosten, kyrkoherde Joel Luhamets' estniskspråkiga berättelse översatt till svenska av Thomas Lorentz).

JORDEN RUNT PÅ 34 DAGAR

Om vi i likhet med mr Philias Fogg ständigt jäktat vidare på vår resa, hade det inte ens tagit så många dagar att genomföra den. Men för att ta det hela från början, vi hade beslutat delta i en gruppresa, arrangerad med anledning av Esto 88 i Melbourne tiden 28 december – 5 januari. Det var vännen och sångarbrodern Max Lääts, tillika ordförande i det estniska körförbundet i den fria världen, som i samarbete med en resebyrå planerat resan, och den 20 december bar det iväg med Singapore som första resmål (mellanlandning i Köpenhamn och Bangkok).

I miljonstaden Singapore fick vi en inblick i livet i den verkliga Orienten. I tre dagar, i tropisk värme, åkte vi dels rundtursbuss, dels djonk från en av världens största hamnar, tog del av gatu- och affärsliv (man fick passa sig för alla påflugna försäljare), besökte ett kinatempel och den botaniska trädgården mm.

Därefter riktade vi blickarna mot nästa resmål, Auckland på Nya Zeelands nordö. När ekvatorn passerades strax söder om Singapore – en av våra ungdomsdrömmar gick då i uppfyllelse – hade vi väntat oss någon ceremoni i stil med gamla tiders kölhalning, men vi bara gled över, endast på flygplanets TV-monitor kunde vi bevittna den för oss så stora händelsen. I Auckland och i full sommar med ett fantastiskt rosenkvarter utanför hotellet firade vi vår julafton. Då resegruppen bestod av såväl enbart svensktalande som både estnisk- och svensktalande deltagare, hade Max arrangerat en fin stund på kvällen. Han talade och läste julevangeliet på båda språken och vi sjöng julsånger, likaså tvåspråkigt. Juldagen ägnades åt att flyga den långa vägen till Sydney, vårt första resmål i Australien.

Denna kontinent är inte alls så platt som vi föreställt oss, höga berg och grönskande kullar avgränsar på ett underbart sätt naturligt de jätteytor, där tusentals djur, hästar och kor och sk hjortar (en variant av våra rådjur) betar. Det mest imponerande var dock

Övre bilden: Bland orkideerna i Singapores botaniska trädgård. Nedre: Utsikt från vårt hotellrum i Queenstown, Nya Zeeland

dessa tätt sammanträngda fårflockar av varierande ras och färg. Många tackor hade dessutom så här års sina lamm med sig, små, ulliga, som i sagoböckerna. Men nu är vi ännu i Sydney, denna faktiskt mycket kuperade stad. Bussrundtur, tunnelbaneresan på egen hand, muséer och det obligatoriska besöket på och rundvandring i det berömda operahuset gjorde dessa dagar mycket roliga och intressanta.

Sedan ägnades ett par dagar åt långresa med buss. Det första uppehållet gjordes i australienesternas stora fina pensionärsby utanför staden Picton, där vi mottogs med öppna armar

utanför Eesti Maja och blev bjudna på hemlagad surkål, korv och estniskt bröd. Man förevisade med stolthet sitt stora vackra område, där var och en som börjar närma sig pensionsåldern själv kunde uppföra sitt hus.

Nästa mål var huvudstaden Canberra, en småstad 60 år gammal, tillkommen på grund av att varken Sydney eller Melbourne ville ge upp striden att själv bli huvudstad. Canberra ligger mycket vackert vid östra sidan av "Blå bergens" långa buktande grönskimrande bergskedja. Efter ytterligare färd över sagda berg närmade vi oss så småningom resans viktigaste etapp-

Övre bilden: På väg till "Estniska byn" utanför staden Picton, Australien.
Nedre: Utsikt från hotellrummet i Nadi, Fidji. (Samtliga bilder tagna av författarna).

mål, Melbourne. Då hade det redan hunnit bli nyårsafton. På kvällen hade vi glädjen att få vara tillsammans med ett stort antal australiensvenskar i svenska kyrkan i stadsdelen Toorak. Vi mottogs med öppna armar av prästparet Göran Modén och hade även beretts möjlighet att föredra ett program "dikt och ton" som hälsning från det gamla landet i Norden. Där träffade vi också sångarbrodern och vännen Harald Luther, bördig från Nargö och bosatt i Alingsås. Midnattsmässan i den vackra lilla kyrkan var mycket stämningsfull och tolvslaget firades med champagne medan den svenska toppflaggan och de fyra nordiska flaggorna sakta vajade i den ljumma midsommarmattan.

Bland nyårsdagens händelser kan

nämnas besök på den stora estniska utställningen, innehållande tavlor, konsthantverk, frimärken mm, allt intressant och vackert ordnat. På kvällen besöktes föreställningen "Oleme Vanemuise lapsed" (Vi är Vanemuises barn), under medverkan av bla de två goda stockholmsartisterna Mart Jürisoo och Toomas Tuulse. En glad överraskning var den oannonserade folkloregruppen "Leegajus" från Reval framträdande. Gruppen består av fem damer och fem herrar – där också vår vän Ain Sarv och hans fru ingår – de förkroppsligar verkligen estnisk folklore, både sångligt, instrumentalt och i sina danser. Den 3 januari fick vi återigen, nu bland alla gästerna i Eesti Maja, stifta bekantskap med "Leegajus", som i två timmars tid framträdde

för och med publiken – tom runsk "poldans" var med. På eftermiddagen kom så själva höjdpunkten, den stora sångfesten "Laulupidu". Festplatsen var en utomhusscen med både sitt- och ståplatser och vid den festliga inmarschen kunde vi räkna till ett 40-tal olika körer eller grupper, säkert 500–600 sångare. Vi blev glatt överraskade och lite rörda av att i täten i Sverige-gruppen se Max, bärande den svenska flaggan. Det nära tre timmar långa programmet upptog över trettioålet körsånger. Många goda dirigenter var i elden, bland dem var det kvinnliga inslaget påfallande stort. Nämnas kan "vår egen", dvs stockholmsmusikläraren Heli Siikanen, som också var deltagande i hela jordenruntresan. Bland körsångerna kan utöver Juhan Aaviks "Hoja Jumal Eestit" (Gud bevara Estland) nämnas Mihkel Lüdigs "Koit" (Gryning) i en sjustämmig sättning. Berättigat uppseende väckte den utom programmet medverkande gosskören från Reval, fullt i nivå med Wiener Sängerknaben. För att sammanfatta "Laulupidu": vi fick intrycket att hela den estniska folksjälen kom emot oss genom alla dessa sånger. Utöver vad här sagts om Esto 88 bör nämnas alla dessa folkfester, teaterföreställningar, vetenskapliga och kyrkliga kongresser, skolträffar och mycket annat.

För vår del var nu australientiden avslutad och rundresan kunde fortsätta med att först "utforska" Nya Zeelands sydö med dess omväxlande slätt- och fjordlandskap, som mycket liknar Norges med sina djupt inskurna havsvikar och höga klippbranter. Alla de underbara blommande träden och regnskogsslutningarna med sin otroliga yppighet var dessutom en rik naturupplevelse.

Därefter tyckte vi det var trevligt att komma till Fidji och "vara lata" en vecka. Vädrets makter var oss nådiga – det blev mest bad i lagunen innanför det stora korallrevet i ett ibland 30-gradigt härligt klart vatten. Kanske var det på Fidji vi mest kom i kontakt med befolkningen, ett högväxt, ståtligt och vänligt folk. Också när bussen for genom de verkligen fattiga och slitna områdena, fick vi varma leenden och vinkningar.

Så var det dags att passera datumgränsen på vår färd österut. Det var då söndag, vilket det också var nästa dag när vi kom till Hawaii! Vistelsen på Hawaii blev bara två dagar, under vilka vi ändå hann med att bada, göra en rundtur och bla se äkta hawaiiisk huldans. Kanske hade vi varit litet skeptiska inför alla "Aloha", men här var vi med om hur en grupp ungt folk verkligen vill ta vara på traditionerna, de framförde gamla rituella danser till ackompanjemang av en kalebassliknande trumma och recitativisk sång, mycket vackert och värdigt. Som introduktion berättade en av dansarna om begreppet hula kontra hula-hula, som är en "avart" skapad för turismen. Tänkvärt!

Resans sista etappmål var Los Angeles, där vi bla fick tillfälle att göra ett besök i Universal Studios stora filmstad i Hollywood. Där vi färdades i öppna vagnar, kunde vi inom detta jätteområde åka förbi brinnande hus, sjunkande båtar, bristande broar, men även små stadsdelar av alla upptänkliga slag och mängder av byggnader som använts vid filminspelningarna. Tom vi, som så sällan går på bio, kände igen ett och annat. En imponerande upplevelse och en inblick i hur seriöst filmskaparen arbetar med sina olika team. Några korta filmer om hur man trickfilmare förekom också.

Den sista kvällen blev det dags att vid en avslutningssupé sammanfatta resans alla upplevelser och tacka våra båda duktiga guider för allt de lärt oss om de olika länder och platser vi besökt. Det blev också mycket sång, mest på estniska men även på svenska, och som avslutning sjöng vi, precis som på sångfestivalen, "Lahkumise laul" (Avskedets sång).

*"Nu har tidens hjul snurrat runt
våra ljuvliga dar är till ända
och vi måste skiljas.*

*Avskedet gör oss sorgsna
hjärtat i bröstet slår tungt
och själen är full av vemod.*

*Vidare bär oss vår väg
och ingen vet vart den för.
Må lyckan följa dig, min vän"*

Brigitta och Thomas Lorentz

Resan till Rickul

Utanför Viktor Borrmans hus hösten 1988. Fr.v. Maido Limbak, Viktor Borrmann, Ervin Johan Sedman, Agnes Callenmark, Leila Ahileid, Inger Nemeth. Foto: Inger Nemeth.

Att få komma till Estland med förhoppningen att få besöka de gamla svenskbygderna hösten 1988 kändes överkligt och mycket spännande.

Efter incheckning på Viru Hotell i Tallinn lördag eftermiddag den 24 september kunde vi, Agnes Callenmark ordförande i SONG och undertecknad, Inger Nemeth sekreterare i SONG, på kvällen se fram emot att få träffa vice ordförande Mats Limbak samt Erwin-Johan Sedman från Samfundet för Estlandssvensk Kultur i Estland. De kom till hotellet direkt från ett möte vid Estländska Nationernas Forum i Tallinn, där Mats Limbak haft ett anförande med flera förslag för att tillvarata det estlandssvenska folkets intressen. Efter en stunds samtal bestämdes att vi skulle bli hämtade på söndag förmiddag med minibuss för vidare färd mot svenskbygderna, tillstånd var ordnat!

De som beledsagade oss på resan var Mats Limbak, Rickul, Arne Tennisberg, Rickul, Erwin-Johan Sedman, Nuckö och Leili Abileid, Nuckö. Avståndet mellan Tallinn och Rickul är ca 10 mil och under färden dit fick vi tillfälle att diskutera våra förenings

olika verksamheter. Intresset för det nystartade Estlandssvenska samfundet i Estland är mycket stort och man har många projekt på gång.

Den första platsen vi stannade på var Rickul Hove, den fd Herrgården i Rickul. Här bodde på sin tid baron Taube. Nu används den som sommarkoloni för ungdomar. Färden gick så vidare och nästa anhalt skulle bli Spithamn. På vägen dit passerade vi Hosgrunne, Haversved, Paj, Menbacks idrottsplats och Bergsby.

Spithamn

Byn som jag hört så mycket talas om. Berättelserna om livet där väckte mycket tidigt mitt intresse för mitt estlandssvenska ursprung. Nu var det exakt 50 år sedan min mor, Inez Österman lämnade byn för att åka till Sverige och 45 år sedan min mormor Lisa och morfar Adam Österman blev evakuerade till Sverige. Aldrig hade jag i min vildaste fantasi kunnat föreställa mig att jag under min livstid skulle kunna besöka denna plats. Så sent som för en månad sedan fanns inte ens tanken att detta skulle vara möjligt. Därför blev känslan av att äntligen befinna

Bergsby relativt välbibehållna bönehus som det såg ut hösten 1988.

Foto: Inger Nemeth

sig på och se denna plats obeskrivlig.

Jag visste att det fortfarande fanns kvar en svensk i Spithamn, Viktor Borrman. Vi beslöt att först stanna vid hans gård, MOA. Viktor blev nog först lite omtumlad av att alla dessa människor kom till hans hus, men till slut förstod han att vi kom från Sverige och jag bad Viktor visa mig byn och var de olika gårdarna hade legat och vilka som ännu fanns kvar. Viktor följde med oss på vandringen genom byn och berättade på svenska, vilket i sig ju är helt fantastiskt att han har kunnat bevara det svenska språket under alla dessa år då han inte haft många tillfällen att tala det. Tidigare fanns ännu en svensk i byn, Alexander Borrman, men han var nu död.

Spithamn ligger mycket vackert med en lång sandstrand mot ett öppet hav. När byn öppnade sig framför oss lyste solen från en tidigare molnig himmel. Det kändes som ett välkomnande från flydda tider. Delar av gårdar som finns kvar i Spithamn är Joansa, Moa, Mats Mathias Lagman, Petosa, Jakasa och Andosa. Tyvärr var min egen modernegård Esmasa borta och nu ersatt med nya hus. I Jakasgården hade vi tillfälle att träffa ytterligare en svenskättling, Valentin Borrman, son till tidigare nämnda Alexander Borrman. Valentin har tagit över sin fars hus och har det som sommarställe, han bor annars i Hapsal. Valentin talar inte svenska, men han bjöd in oss i stugan och vi fick se oss omkring och fotografera. På hans gård finns även den

äldsta byggnaden i Spithamn kvar, en ria byggd 1765.

Efter Spithamn fortsatte vi till Bergsby där både skolan och bönehuset finns kvar.

Därefter skulle vi till Birkas för att äta lunch inbjudna av Ülo Kalm, ordförande för Birkas bysovjet, vilket innefattar gamla Nuckö socken; Nuckö, Rickul, Sutlep, Pasklep och Odensholm. Lunchen intogs i det nya kommunalhuset i Birkas. Efter maten visade oss Ülo Kalm Birkas fd svenska folkhögskola, vilken var mycket förfallen. Vi fick också en visning av Birkas nya skola för barn, den är två år gammal och mycket modern.

Innan vi återvände till Rickul fick vi också se en stor del av Nuckö; Gutånäs, kyrkan som restaurerats till Nucködagarna i juli 1988, Hosby, Post-Hans hus, Österby som är den bäst bevarade byn i svenskbygden, här fick man verkligen en föreställning om hur det sett ut en gång i tiden i svenskbyarna med grå, timrade stugor längs en smal bygata.

Så kom vi då till Österby brygga med utsikt mot Hapsal, Hästholmen och en skynt av Ormsö. Det blåste friskt ute på bryggan och solen lyste fortfarande. Efter att vi tagit farväl och tackat Ülo Kalm för några intressanta timmar skulle vi tillbaka till Rickul för att besöka Rosleps kapell och Agnes hemby Ölbäck.

Att se hur Rosleps kapell var förstört och sönderfallet var ingen rolig

upplevelse. De flesta gravvårdar fanns dock kvar om än med vacklande och delvis övervuxna kors. Merparten av järnkorsen saknade sina namnskyltar, stenkorsen var lättare att identifiera. Även här vill Samfundet göra en insats och röja upp bland gravvårdarna och identifiera de gravar som saknar namn samt på något sätt rusta upp kapellet. Det var spännande att läsa de gamla svenska namnen och årtalen på gravstenarna. Den äldsta graven jag såg var Mats Borrman, född 1795, död 1867.

Ölbäck

Nu återstod att besöka Ölbäck där Agnes var född. Det var inte lätt att hitta var Dansasgården stött, då allt var borta och man alldeles intill byggt en stor semesteranläggning för anställda i en fabrik. Till slut fann vi dock resterna av bastun och Agnes kunde plocka med sig en av de mindre bastustenarna hem till Sverige. Här kunde vi också ta oss ner till stranden och även om det då blåste och regnade så var det en härlig känsla att se den långa fina stranden vid Sipsvike.

Efter en mycket omtumlande dag kunde vi så återvända tillbaka till Tallinn och hotellet. Mats, Erwin-Johan, Arne och Leili skall ha stort tack för all vänlighet de visade oss och för att de ställde upp och visade oss så mycket, vilket gjorde att denna dag för alltid skall bli oförglömlig för oss.

*Inger Nemeth
Spithamn-Esmasa*

Kärslätt byträff

Lärare och elever i Kärslätts folkskola, Ormsö, våren 1931. Lärare fr.v. Johan Kalff, Maria Kivramees, Anders Vesterblom.

Mötet hölls i SL-lokalen den 29 oktober 1988, denna gång tillsammans med inbjudna "gamla" skolkamrater (från Kärslätt folkskola) med anhöriga från grannbyarna, en samling på 144 personer i alla åldrar från 8 till 85 år: Kärslätt 105, Saxby 8, Förby 19, Magnushov 5, Fällarna 6 och Nyby 1.

Den äldste heter Anders Beckman, 85 år, från Salt-Pears gården i Kärslätt, han kom redan 1929 till Stockholm, således långt före oss andra. Den näst äldsta, Maria Svärd, 83 år, från Jonasgården (senare Backes -a) i Kärslätt. Den yngsta, andra generationen född i Sverige, Lisa Lövgren 8 år, dotterdotter till Johannes Häggblom från Kärrs gården i Kärslätt och hans maka Ruth från Tibro i Västergötland.

Efter ett kort hälsningsanförande av undertecknad, sjöng vi allsång: "Var välkommen envar..." till gitarrakompanjemang av Kennet Österberg.

Så var det dags för kvällens festmåltid. Kvällen präglades redan från början av feststämning, och kring de trevligt dukade långborden ökade soral av glada röster när samtalen kommit igång, som sig bör på våra sammankomster. Måltiden avslutades med kaffe och kaka. Därefter allsång: "Slumrande toner...".

Så gav vi oss ut på en halvtimmes filmresa till Ormsö via Reval och Hap-

sal. Systrarna Anna och Ulla Österblom tog filmen, när de på sommaren 1936 besökte Ormsö, i samband med invigningen av den minnessten ormsöborna rest vid prästgården, till minne av deras fader Lars Johan Österbloms missionsgärning på Ormsö 1873–1887. Filmen i all sin enkelhet har för oss sentida ättlingar blivit en dokumentär, som förmedlar kontakt med vår hembygd, då allt ännu var vid det gamla.

Resan börjar i Stockholm, när det för oss äldre så välkända estländska passagerarfartyget Kalevipoeg stävar ut på väg mot Reval/Tallinn. I Reval får vi se en hel del, för nutida ögon, rätt ovanliga inslag, bla hästar och hästdroskor, dåtidens transport- och taxiekipage. Ja, vem minns inte de rätt bekväma droskorna med sufflett. Och så hästdoftan och hästhovarnas klapper mot vägbanan. Det ansågs förnämligt att åka hästdroska, så de nyttjades mest av herrskap. Sådana fanns också på den tiden. Bilarna däremot lyste med sin frånvaro.

Vi förflyttas snart till vår egen fd residensstad Hapsal. Välkända hus, salutorget, slottsruinerna, strandpromenaden och många andra platser väcker gamla minnen till liv igen. En sekvens visar ormsöbåten vid Gamla bryggan, med resenärer i väntan på båtens avgång. Bland resenärerna igenkänns Jo-

han Hallman från Kärslätt och Johan Gärdström från Rälby mfl.

Väl på Ormsö skymtar många kända platser förbi. Många bilder är från Hullo by, där Anna och Ulla bodde hos familjen Lindkvist. Det är högsommar, slätter och höbärgningstid, med slätterfolk i ängarna och hölass på väg hem till vinterförvaring i ladan. Filmen visar att systrarna besökt så gott som alla byar på ön, och lyckades filma ormsöborna i deras vardag, i söndagens frid vid kyrkan, landskap med svajande träd i blåsten, böljande sädesåkrar, stugor, gårdar och gårdarnas folk: I Fällarna, vår kända klockare Johan Lindström i familjekretsen. I Kärslätt Johan Hörnström med familjen samlad framför stugan. Även Johan var en känd person. Han brukade få representera ormsöborna i offentliga sammanhang, när så behövdes. Så ock nu när Österbloms minnessten invigdes, ser vi Johan hålla tal – pekande på monumentet – utan manus, utan mikrofon och högtalare. Dessa nu så vanliga redskap, var okända för honom. Han brukade höras ändå. I Kärslätt ser vi desutom tre generationer Österberg från Smenesgården. Kvällens spelman Kenneth Österbergs far Johan och farbror Axel (då unga pojkar) farfar Anders och farfarsfar Johan.

I ett avsnitt visas delar av kyrkogården och kyrkan med kyrkklockan stadd i ringning. Tyvärr är filmen en sk svart/vit stumfilm utan ljud, så klockklangens kan vi inte höra, men väl föreställa oss den, när vi ser klockans ivriga rörelser, i väggöppningen högt upp i kyrkgaveln. Det har snart förrunnit ett halvsekel, sedan den tystades i en ond tid – männe vi får höra den ringa till högmässa igen?

Härnäst berättade Johan Landman än en gång i tal och bild om sin ormsöresa i augusti 1987. Som nu är tillrättalagt, var Johan inte den första ormsöbon som fått visum till Ormsö sedan uppbrottet 1943/44, men väl den förste att resa omkring på ön, se och fotografera ute i byarna, och han kan berätta för oss om byarnas förfall och om kyrkans bedrövliga tillstånd, sedan all inredning rivits ut.

Så följde allsången "Barndomshemmet".

Sedan kåserade Gunnar Hörnström på ormsödialekt. Ett uppskattat inslag. Själv tycker han att det blir svårare och svårare med åren att få till orden rent. Du har så rätt så, men vi kan väl trösta oss i förvisningen att det är med vår egen stam vi växer samman. Det kunde blivit värre...

Allsång: "Du hemmets jord".

Därefter mannekängade/demonstrerade Elvine Smedberg f. Malvik från Förby sin fina ormsöfolkdräkt, modell äldre, dvs utan den ej så klädsamma långjackan, som lär ha kommit till först under senare hälften av 1800-talet. Svart plisserad yllekjol (särke) med tillhörande svart läderbälte (bält). Vit, kort bomullsjacka (ärmar), röd benklädnad (läggjar) stickade av rött yllegarn. Vita strumpor med halvlånga skaft (sockar) stickade av rött yllegarn. Svarta läderskor (skuar), på översidan veckade, baktill med två läderremmar, förlängda med svarta linneband ca 15 mm breda, knytband runt vristen. Rund, svart/röd mössa (lua) med band. Vitt förkläde (ferkol) av linne.

Elvine fick sällskap på estraden av unga Annika Lillemets i likadan dräkt. Hennes farfar var Kärslattsbo och mormor från Borby.

Hans Selin från Kärslätt bar under kvällen manlig ormsöfolkdräkt. Röd-

Kärslätt-träff
29.10.1988. Elvine
Smedberg (f. Malvik),
Annika Lillemets och
Hans Selin demonstrera
de gamla ormsö-
södräkterna.

Foto:
Anders Westerberg

blå-vit randig väst (väst), vit linneskjorta (skärt), svarta ylleknäbyxor (knäbixar), flätade knäband med tofsar (knäbixbänder), vita långstrumpor (långsockar) och svarta ej reglementsenliga lågskor (skall vara tunna, veckade läderskor, skuar) i likhet med kvinnans skor, dock utan de svarta linnebanden.

Sista timmen ägnades åt sällskaplig samvaro, med möjlighet till samspråk med varandra och till att besöka kvällens utställning av ett 20-tal fotografier, nytagna 1988 och gamla från Kärslätt och Förby. Kvällen avslutades med: "Hur härligt sången klingar på älskat modersmål".

Hans Selin

Kort historik

Lars Johan Österblom var rikssvensk, född den 31 oktober 1837 i Lugnäs socken nära Mariestad. Han kom till Ormsö i augusti 1873 (samtidigt som T.E. Thorén kom till Nuckö) för att verka som lärare och missionär, utsänd av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen i Sverige. Han röntte under 13 år stor framgång i sin verksamhet på Ormsö, vilket dock ledde till vissa motsättningar och stridigheter med ortens ordinarie präster, både inom den lutherska och den ortodoxa kyrkan. Han anklagades bla för att skada den ortodoxa kyrkan.

Den 29 februari 1887 kallades han till guvernören i Reval/Tallinn. Han utvisades ur landet den 14 mars, utan rättgång, dessutom utan möjlighet att få med familjen, som var kvar på Ormsö.

Hustrun Ida född den 8 februari 1852 i Karlskrona, kom till Ormsö 1875. Hon reste därifrån med sina tre små barn hösten 1887, till Sverige. (Anna född 3 april 1882, Ebba född 29 juli 1885 och Ulla född 10 oktober 1886.)

Ormsöborna reste vid Ormsö prästgård en minnessten, som bär följande inskription: "Rest till L.J. Österbloms minne. Andlig och kulturell banbrytare på Ormsö åren 1873-1887. Ordspråksboken 9:10, 1936".

Folkskolan i Kärslätt har direkt bindning till L.J. Österblom och T.E. Thoréns ankomst till Ormsö respektive Nuckö. På Nuckö grundades med anledning av deras ankomst ett treårigt seminarium för utbildning av estlandssvenska folkskollärare. Thorén

valdes till skolans föreståndare.

En av de första eleverna från Ormsö var den då 20-åriga Johan Hammerman, född 1853, från Siffersgården (Sjorsa) i Kärslätt. Han utexaminerades våren 1876. Under tiden byggdes skolhuset med två klassrum och en tvårums lärarbostad med kök. Johan H. blev som väntat skolans första lärare. Till skolan anslöts förutom barnen från Kärslätt grannbyarna Borby, Nyby, Fällarna, Förby och Saxby. Senare under början av 1900-talet anslöts även de nya byarna By-näs och de närmsta gårdarna i Magnushov till skolan. Sista läsåret blev 1943/44. Borbybarnen flyttade på grund av trångboddhet i slutet på 1920-talet till en egen byskola, efter några år till Hullos nya folkskola.

Hans Selin

VI PÅMINNER OM...

• Jubileumshögtiden i Immanuelskyrkan med anledning av SOV:s 80-årsdag **lördagen den 8 april 1989 kl. 16.00.**

Ur programmet:

Inledning av Edvin Lagman

Hälsningsanförande av riksdagsman

Jan-Erik Wikström

Solosång av operasångerskan Marie-

Louise Zeisig-Sommerland

Föredrag om SOV under växlande

tider av Viktor Aman

Sång av estlandssvenska barn och

ungdomar

Rågodanser

Runölåtar

Allsång

Vid den efterföljande supén under-

hållning av olika slag i talad eller

sjungen form. **Glöm inte att anmä-**

lan till supén måste göras senast

den 30 mars. Se annons i föregående

de Kustbon.

• Öppet hus på Vikingagatan 25 *lör-*

dagen den 22 april kl. 14 - 17. Det

efterföljande årsmötet hålles i Eesti

Maja kl. 18.00. Ta med årsberättel-

sen!

SOV:s styrelse

INTRESSEANMÄLAN FÖR ESTLANDS-RESOR

SOV hade, när anmälningstiden gick ut, mottagit intresseanmälan från c.a 1.400 personer. Därefter har c.a 100 anmälningar inkommit. Samtliga anmälningar har vidarebefordrats till Samfundet för Estlandssvensk Kultur i Hapsal.

Hur det går med anordnandet av resorna - det gäller att erhålla visum redan före avresan, att kunna resa relativt billigt och att om möjligt kunna övernatta på den gamla hemorten - är ännu vid denna tidskrifts pressläggning den 13 februari en öppen fråga.

Just nu pågår förhandlingarhär om mellan de kommersiella krafterna och de olika allmänintressena i Estland och Sverige.

Skulle någon lösning skymta före slutet av april, lovar vi att per telefon eller med brev underrätta alla som anmält sitt intresse.

Vi vill ändå uppmana alla dem, som redan nu vill vara säkra på att kunna resa, att ta kontakt med någon resebyrå som anordnar resor efter hittills gällande normer.

SOV:s styrelse

Upprop från fonden för Ormsö kyrka

Ormsö kyrka

Sven Nyberg från Kärrslätt by var nyligen på Ormsö för att besöka sin fader Johan.

Besöket i kyrkan blev upprinnelsen till bildandet av en fond för **upprustning av Ormsö kyrka och kyrkogård**

Flera organisationer och enskilda personer har redan sänt bidrag till fonden, postgiro 409 32 92 - 3. En fondstyrelse, bestående av Ormsöbor, har bildats den 16 december 1988.

Du som önskar bidra till att **Ormsö kyrka** blir upprustad till en fungerande gudstjänstlokal, så som den en gång var, använd bifogat inbetalningskort eller annat sådant. Skriv i så fall på talongen:

Fonden för Ormsö kyrka.

På Ormsö hoppas man på stöd genom denna fond, så att kyrkan kan återinvigas sommaren 1990 i samband med arrangerade resor till ön, s.k. orm-sö-dagar.

Vi räknar med att lämna fortlöpande information om restaureringen i kommande nummer av Kustbon.

Postgironr. är alltså 409 32 92 - 3.

Styrelsen

SONGS JULGRANSPLUNDRING

Söndagen den 15 januari hade SONG julgransplundring i Rågsveds folkets hus.

Alla som kom fick skriva sitt namn på ett papper. Jag och Ulla sålde lotter tillsammans, alla blev sålda.

Det var mammor, pappor, barnbarn.

När alla hade kommit så spelade Magnus (min storebror) saxofon och Bertil spelade elpiano och lilla Ylva sjöng.

Dom som var där drack kaffe eller saft och åt kakor, bullar och rulltårter.

Sedan dansade barnen och dom vuxna runt granen.

Sedan kom julbocken med påsar till alla barnen.

Efteråt drog dom lotterna, det var väldigt fina vinster.

TILL ESTLANDSSVENSKAR OCH DERAS ANHÖRIGA

Kasta inte bort gamla brev och övriga handlingar från tiden i Estlands svenskbygder!

SOV mottar gärna sådant som rensas ut ur byrålådor och inte tillvaratas.

Framtiden och den nya generationen får behållning av dokumenten.

Styrelsen för SOV

Efter en stund gick alla hem.

Vi hade **JÄTTEROLIGT.**

Karin Johansson, 10 år

Agneta Hammerman 100 år

Den 27 januari 1989 fyllde änkefru Agneta Hammerman, f. Hörnström från Ni-Mas gården i Kärrslätt, Ormsö, 100 år. Högtidsdagen firades på Hemmet för gamla i Enskede. Jubilarer omgiven av sonen Johan och dottern Maria.
Foto: Siv Hammerman.

KORKISTRÄFF

lördagen den 3 juni klockan 12.00 hos Lembit på landet (bydegården Lindersborg = samma ställe som förra gången den 4 september 1982).

Ingen Korkisbo får missa denna minnesvärda dag. Vi gör en vandring genom Korkis åren 1562 - 1989 i ord och bild. Vi återvänder till fädernas och förfädernas land - till ett land där Du har Dina rötter. Lär känna Dina rötter, det ger Dig harmoni och trygghet.

Middag och kaffe serveras.

Väl mött (förra gången var vi 85) - det är kanske enda gången Du har möjlighet att vara med på en sådan träff.

PS. Har Du något att fråga om så ring gärna Lembit.

Telefon dagtid 016/15 14 77 och kvällstid 016/35 29 58

Vigda

I Lidingö kyrka den 18 november 1988, Björn Nee och Siv Joelsson

Dödsfall

Maria Blees

Frälsningsofficer Maria Blees, Norrköping, har avlidit.

Hon föddes i Rickul 1898. I Estland genomgick hon officersutbildning inom Frälsningsarmén. 1929 hade hon sin första kårtjänst i Tallinn. Hon kom sedan till FA:s officersskola i Helsingfors och tjänstgjorde huvudsakligen som tolk åt kadetter från Estland.

Frälsningsarmén upphörde där 30 augusti 1940.

Som flyktning kom hon 1943 till Sverige. Hon arbetade först på ett finskt barnhem och sedan med flyktningarbete i Visby. 1945 blev hon kår-officer och var verksam på en rad platser i Sverige innan hon knöts till FA:s hotell i Norrköping. Hon tjänstgjorde även efter pensioneringen.

HM

Information

till dem, som ämnar besöka Svenska Litteratursällskapet/Folkkultursarkivet i Helsingfors. Adressändring från Fabiansgatan 7B till:

Sörnäs Strandväg 25,
SF-00500 Helsingfors

TILL SALU

Ett bokverk - Populär Historisk Skildring i Ord och Bild av svenskarnas liv och underbara öden i Förenta Staterna och Canada. 363 sidor. Välbehållen i pärm. Stockholm, AB Historiska Förlaget 1924.

Boken är inlämnad till försäljning till SOV:s expedition av en estlandssvensk ättling. Priset - kr 300 - kan diskuteras.

"På Åland avled den 12 oktober sjömannen/lantbrukaren Anders Kyrkslätt, som var bosatt i Finnslätt, Bamböle. En emigrant från Ormsö, Estland. År 1926 kom han till Helsingfors och året därpå till Åland. I Helsingfors började ormsöbon som potatishandlare med dåligt resultat. Han hade beslutat att vandra vidare till Roslagen i Sverige. Hamnade på Åland och stannade där. Sin födelseö fick han senare aldrig se. Han startade som skogsarbetare på Åland, i Jomala. Därefter blev han sjöman. Hade anställning på flera båtar, lärde sig att hantera köksbranschen, inom vilken han var verksam till pensioneringen. Vid sidan av sjömansyrket skötte han en bondgård, jämsides med fisket."

Ur: EPL 4.11.88

Livsöden:

Anders Jakobsson Kyrkslätt

I denna Kustbon är Anders Jakobssons dödsannons införd. Jag känner ej till hans livsöden - men läste i Estniska Dagbladet - EPL - Stockholm, den 4 november 1988 ovanstående under rubriken: "Ormsöbo - åländsk sjöman"

Ett av många exempel på estlandssvenska öden.

HM

Alexander Kask

Alexander Kask, Falköping, avled på nyårsaftonen i en ålder av 84 år.

Den bortgångne var född i Sviby på Ormsö i Estland och kom den 2 april 1944 till Sverige.

Han var först bosatt i Vartofta under åtta år och sedan i Falköping. Alexander Kask har varit jordbrukare, fiskare och snickare och har i Falköping arbetat hos Haglunds, Esterstrands och Lenanders fram till pensioneringen.

Alexander Kask har alltid tyckt om att arbeta med sina händer, varför han även efter sin pensionering gärna ägnat sig åt olika hantverkssysslor.

Närmast sörjes han av makan Agneta, född Grundström, som han varit gift med i nästan 60 år, och barn i tre generationer.

HM

Hildegard Feldman-Kask

Den 15 oktober 1988 avled på sjukhuset på Håkabacken, Hullo, Ormsö, Hildegard Feldman-Kask, senast bosatt i Norrby, Ormsö.

Hon var född den 16 april 1905 i Hapsal. Hennes mor, Maria Rank, var född i Sviby, Ormsö.

HM

Anton Barud, född den 5 maj 1900 på Nuckö, avled den 10 november 1988 i Huddinge.

Olga Barud, född den 25 september 1900 i Vaikna/Reval, avled den 2 september 1988 i Huddinge.

Maria Blees, född den 11 februari 1898 i Rickul, avled i december 1988.

Anders Friberg, född den 15 november 1915, på Ormsö, avled den 19 december 1988 i Stockholm.

Johan Häggblom, född den 16 december 1921 på Ormsö, avled den 7 november 1988 i Danderyd.

Anders Jakobsson Kyrkslätt, född den 9 februari 1902 på Ormsö, avled den 12 oktober 1988 i Bamböle, Åland.

Arvid Küün, född den 16 augusti 1907 på Nargö, avled den 29 september 1988 i Virginia Blach, U.S.A.

Maria Melin, född Jons den 6 mars 1897 på Runö, avled den 22 december 1988 på Lidingö.

Richard Johannes Peedu, född den 17 maj 1919 på Nuckö, avled den 9 november 1988 i Stockholm.

Agneta Westerström, född Holm den 23 oktober 1911, avled den 19 januari 1989 i Stockholm.

Döda

Vår käre

Johan Ahlqvist

* 14 april 1902

† 15 januari 1989

har lämnat oss i sorg och saknad.

SYSTRAR

Syskonbarn

Svågrar och Svägerskor

Johannes och Rut

Faster

samt övrig släkt och vänner.

*Jordens oro viker**för den frid som varar*

Vår käre

Johan Ahlström

* 26 maj 1901 Ormsö

har stilla insomnat.

Stockholm 18 januari 1989

KATARINA

SVEN och CHRISTA

ERIK och GUN

BRITTA och ULF

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Släkt och vänner

*Herre, tag i Ditt hägn
den som är svag
och må ett nådens regn
falla i dag.*

*Vänner finns ovan där.**Sånger du älskat här**vaggas dig in i ron**invid Guds tron**Närmare Gud...*

Min käre Make
vår käre Pappa,
Farfar och Morfar

Alexander Kask

* 24/4 1904

har idag lämnat oss,
släkt och vänner
i sorg och saknad.

Falköping den
31 december 1988

AGNETA

Barn

Barnbarn

Barnbarnsbarn

*Sjukdom och oro ej mer gör Dig illa**skön blir vilan som döden ger**Gott är att veta du lider ej mer**Vila i ro*

Vår kära

Sonja Laanemäe

* 15 februari 1914

† 13 december 1988

har stilla insomnat.

Ester med familj

Vänner i Sverige

Vår kära moster

Olga Luks

* 27 mars 1904, Rickul

† 12 november 1988 i Sundbyberg

Sörjd och saknad av oss.

Systerbarnen i Sverige,
Canada, Estland och Sovjet
samt övrig släkt och vänner

Min älskade Make
vår Bror, Svåger

Johan Lilja

* 19 mars 1910
† 5 november 1988

Sörjd och saknad av oss:

MARIA
Maria
Katarina
Lars och Agneta
Gertrud
Syskonbarn
Släkt och vänner

*Du kämpat så tåligt
i dagar och år
mot sjukdom svår.
Nu den gudomliga vilan
Du når, där vi en gång
Dig möta får*

Min älskade Maka
vår kära Mamma

Rosine Nyman

* 3/12 1913

har idag lämnat oss
i djup sorg och saknad.
I tacksamt minne bevarad
av oss, släkt och vänner.

Habo den 3 januari 1989

Herman
Armand och Marianne
Alvar och Annelie
Ingvar och Ingegerd
Ingrid och Åke
Valfrid och Anette
Edvin och Birgit
Albert
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Ditt hem som Du älskat
där blomman har spirat
det lämnar Du nu för en
skönare, himmelsk värld.*

Min älskade make
Vår käre far,
farfar och morfar

August Stenberg

* 5 januari 1898 i Rickul
† 12 januari 1989 i Stockholm

Pauline
Manfred
Hjalmar och Ragnhild
Ethel
Barnbarnen
Släkt och vänner

*Att arbeta hårt har varit din lott
Älskade make och far, sov nu gott!
Din långa arbetsdag nu slutat har,
Ett älskat minne du lämnat kvar.*

Min äskade Make
Vår käre Far, Svärfar
Morfar och Farfar

Anders Liljeros

* 6 april 1911

har idag efter ett tåligt buret lidande fått flytta till sitt himmelska hem. Lämnande oss, övrig släkt och vänner samt Filadelfiaförsamlingen i Stockholm i djup sorg och saknad men i ljust och tacksamt minne bevarad.

Upplands Väsby
den 21 november 1988

Elfrida
Ingvar och Birgitta
Marianne
Fredrik, Martin

*Han har öppnat pärleporten,
så att jag får komma in
genom blodet har han frälst mig
och bevarat mig som sin.*

Vår käre

Emil Rosenblad

* 30 augusti 1925

har idag lämnat oss
släkt och vänner
i stor sorg och saknad
Norrköping 22 september 1988

Inger
Mor och Far
Tommy och Ingegerd
Harriet och Jimmy
Ingvar och Ingegerd
Barnbarn

*Så har vi vandrat Du och
jag
i kärlek hand i hand.
Vår lycka var vår rikedom
nu har Du gått,
min hand är tom.
Jag viskar tyst de orden
Du var mitt allt på jorden.*

Min älskade Make,
vår älskade lilla Pappa,
Svärfar och Morfar

Waldemar Stenberg

* 7 maj 1905

har idag lämnat oss, syskon,
övrig släkt och vänner
samt Filadelfiaförsamlingen
i djup sorg och saknad.

Eskilstuna 1 februari 1989

MARIA
Inga och Stig
Erna
Ivar
Margareta och Ingemar
Barnbarnen

*Herren är min herde,
mig skall intet fattas
han låter mig vila på
gröna ängar,
han för mig till vatten
där jag finner ro*

Vår käre

Johan Storholm

* 12 maj 1901

har idag lämnat oss i stor
sorg och saknad.

Värmdö 27 december 1988

KATARINA och
HENNING
ALINE SIGNE-ELIN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syster
Släkt och vänner

*Aftonklockan länge klämtat
kvällens skymning fallit på
Lågan länge sakta flämtat
nu till vila Du fått gå.*

Vår käre

Far, Svärfar och Farfar

Jakob Strömkvist

* 7 augusti 1904 i Rickul

har idag stilla insomnat
i tron på sin Frälsare.

Djupt sörjd och saknad av oss,
övrig släkt och vänner
samt Filadelfiaförsamlingen.

Torshälla den 27 januari 1989

Lennart och Elin
Anita och Christer
Carina
Gunhild och Sven

*Herren är min herde,
mig skall intet fattas
han låter mig vila på
gröna ängar,
han för mig till vatten
där jag finner ro*

Bemärkelsedagar 2:a kvartalet 1989

100 år

Amanda Augusta Koppelman, född Eng-
blom den 4 juni 1889, Vippal

95 år

Gertrud Vidgren, född den 15 juni 1894,
Ormsö

90 år

Olga Åkerblad, född den 5 juni 1899,
Rickul

85 år

Katarina Alros, född Lindström den 8 april
1904, Ormsö

Alexander Sedman, född den 9 april 1904,
Nuckö

Maria Brunberg, född Söderlund den 10
april 1904, Rickul

Alfred Luks, född den 23 maj 1904, Rickul

80

Elisabeth Passvik, född Blomkvist den 1
april 1909, Runö

Melita Puhang, född Neiman den 30 april
1909, Nuckö

Voldemar Tikerpuu, född 1 maj 1909, Pali-
vere

Irene Elisabeth Söderholm, född Grön-
ström den 7 maj 1909, Nuckö

Helmi Markus, född Kukuk den 11 juni
1909, Riga/Reval

Sofia Brunberg, född Brunberg den 14 juni
1909, Rickul

Oskar Brunberg, född den 27 juni 1909,
Rickul

Voldemar Ojaste, född den 27 juni 1909,
Oru

75 år

Alma Eriksson, född Vikström den 12 ja-
nuari 1914, Ormsö

Elfride Branten, född Tegelberg den 12
april 1914, Rickul

Aino Kabe-Rosen, född den 14 april 1914,
Reval

Pauline Klement, född Grönlund den 15
april 1914, Rågöarna

Heinrich Raimond Pent, född den 20 april
1914, Reval

Johan Engdahl, född den 1 maj 1914, Ormsö

Maria Häggblom, född Massalin den 8 maj
1914, Ormsö

Axel Sedman, född den 17 maj 1914,
Nuckö

Hans Grundsten, född den 20 maj 1914,
Ormsö

Gunhild Michelin, född Karlsson den 22
maj 1914, Åland

Robert Gustaf Vesterberg, född den 30 maj
1914, Rickul

Robert Söderlund, född den 15 juni 1914,
Rickul

Sigrid Elisabeth Eriksson, född Thomsson

den 18 juni 1914, Rickul

70 år

Elmar Granberg, född den 1 april 1919,
Nuckö

Gerda Hallman, född Schultz den 3 april
1919, Fellin

Helga Sallert, född Matsson den 4 april
1919, Reval

Gunnar Johannes Sjöström, född den 16
april 1919, Nuckö

Harald Talback, född den 18 april 1919,
Reval

Rosine Åkerblad, född den 27 april 1919,
Rickul

Endel Balder, född den 28 april 1919, Re-
val

Ilmari Johansson, född den 11 maj 1919,
Nömme

Elfrida Rosalie Pärnaste, född Sekobon
den 13 maj 1919, Nuckö

Agneta Rönkvist, född Öman den 15 maj
1919, Ormsö

Maria Andersin, född den 20 maj 1919,
Ormsö

Ellen Elvira Schönberg, född den 20 maj
1919, Reval/Rickul

Edgar Emil Backman, född den 26 maj
1919, Nuckö

Leontine Heldring, född Stahl den 27 maj
1919, Rickul

Anita Niineraid, född Bombas den 29 maj
1919, Nuckö

Aino Tacking, född Turmela den 3 juni
1919, Dagö

Harald Mickelin, född den 6 juni 1919,
Ormsö

Katarina Hector, född Andersin den 14
juni 1919, Ormsö

Ellen Ingrid Nordström, född Vikman den
19 juni 1919, Rickul

Elmar Gustaf Nyman, född den 22 juni
1919, Nuckö

Mihkel Sihver, född den 26 juni 1919, Re-
val/Dagö

65 år

Einar Arnold Koinberg, född den 1 april
1924, Rickul

Renate Lillepuu, född Niinemets den 1
april 1924, Neve

Evald Öman, född den 1 april 1924, Orm-
sö

Irene Sydman, född den 5 april 1924, Råg-
öarna

Evald Nordström, född den 12 april 1924,
Vippal

Gottfrid Åkerblad, född den 12 april 1924,
Rickul

Ivar Fridolf Brunberg, född den 13 april
1924, Rickul

Lina Märta Holm, född Lundre den 15
april 1924, Ormsö

Maria Karolina Rönberg, född den 16
april 1924, Ormsö

POSTTIDNING

Svenska Odlingens Vänner
Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
ISSN 0345-6706

Manfred Hamberg, född den 21 april 1924, Rickul
Silvia Ellen Klaman, född Freiman den 22 april 1924, Nuckö/Pärnu
Ellen Ingeborg Carlström, född Nyman den 25 april 1924, Nuckö
Elsa Elfrida Gustafsson, född Mickelin den 25 april 1924, Ormsö
Gunnar Alrik Förberg, född den 27 april 1924, Ormsö
Elma Seflin, född Klaman den 1 maj 1924, Korkis
Emil Albert Alros, född den 3 maj 1924, Ormsö
Ingvar Linneberg, född den 10 maj 1924, Rickul
Konrad Stenman, född den 11 maj 1924, Nuckö
Gunnar Fredrik Nyblom, född den 15 maj 1924, Ormsö
Torgny Schönberg, född den 18 maj 1924, Rickul
Alide Katarina Boberg, född Vaksam den 25 maj 1924, Ormsö
Edit Svensson, född Schönberg den 26 maj 1924, Rickul
Edla Gullberg, född Lindquist den 29 maj 1924, Rågöarna
Ingvald Luks, född den 29 maj 1924, Odensholm
Johannes Lilja, född den 30 maj 1924, Ormsö
Hilda Maria Holmström, född Förberg den 2 juni 1924, Ormsö
Lea Gerdehag-Herodes, född Vildt den 4 juni 1924, Reval
Alida Maria Asplund, född den 5 juni 1924, Ormsö
Ethei Malle Sarrap, född den 6 juni 1924, Dorpat/Reval
Herman Treiberg, född den 7 juni 1924, Rickul
Ellen Irene Wirén, född Kopparberg den 10 juni 1924, Rickul
Gunnar Vesterblom, född den 19 juni 1924, Odensholm
Valter Vesterblom, född den 19 juni 1924, Odensholm
Norma Larsson, född Dyrberg den 23 juni 1924, Rickul
Maria Adele Mickelin, född Söderkvist den 28 juni 1924, Ormsö
Hjalmar Valentin Strandberg, född den 28 juni 1924, Runö
Edvin Johannes Sjöman, född den 29 juni 1924, Ormsö

60 år

Ingrid Elisabeth Andersson, född Ekman den 1 april 1929, Rickul
Einar Aulis Brunberg, född den 3 april 1929, Rickul
Emil Robert Alström, född den 4 april 1929, Ormsö
Edgar Faltis, född den 5 april 1929, Neve
Amanda Johanna Linder, född Nee den 8 april 1929, Ormsö
Sigrid Gertrud Friberg, född den 12 april 1929, Ormsö
Emil Julius Rönnerberg, född den 12 april 1929, Ormsö
Gunnar Hammerman, född den 14 april 1929, Ormsö
Silvia Ingrid Grankvist, född Notman den 17 april 1929, Ormsö
Levis Heldring, född den 17 april 1929, Rickul
Liljan Cecilia Sjöström, född Tennisberg den 20 april 1929, Ormsö
Sven Harry Bäckman, född den 22 april 1929, Ormsö
Laine Sandberg, född den 22 april 1929, Rus/Nuckö
Edit Erkas, född den 24 april 1929, Odensholm
Nils Johannes Rosen, född den 25 april 1929, Nargö
Ingeborg Gineman, född Treiberg den 25 april 1929, Rickul
Hilda Karlström, född den 28 april 1929, Ormsö
Sigrid Alice Hellman, född Aspelin den 29 april 1929, Ormsö
Erika Otilia Andersson, född Sekobon den 1 maj 1929, Nuckö
Ester Alida Pettersson, född Pikner den 3 maj 1929, Ormsö
Lieselotte Elvine Mattsson, född den 4 maj 1929, Hapsal/Pärnu
Fernande Teichman, född den 10 maj 1929, Nuckö
Ebba Svea Eliasson, född Nyblom den 12 maj 1929, Ormsö
Helmi Lydia Timmerman, född den 16 maj 1929, Nuckö
Ingvar Sigfrid Klippberg, född den 21 maj 1929, Rickul
Hilma Elvine Moberg, född Lundström den 25 maj 1929, Ormsö
Ellen Ingeborg Vesterberg, född den 27 maj 1929, Rickul
Aino Benita Halldén, född Aman den 30 maj 1929, Hapsal
Liljan Lindström, född den 3 juni 1929,

Reval

Karin Tanseri, född den 4 juni 1929, Nuckö
Flora Adelman, född den 5 juni 1929, Nuckö
Elvine Ingeborg Lindkvist, född Söderkvist den 9 juni 1929, Ormsö
Öie Koidula Kadanik, född den 12 juni 1929, Hapsal
Aina Armilde Böölja, född Ringberg den 18 juni 1929, Rågöarna
Fridolf Evald Engman, född den 22 juni 1929, Odensholm
Olof Lundström, född den 29 juni 1929, Ormsö

50 år

Stig Kaleb Hallberg, född den 13 mars 1939, Reval
Georg Vilhelm Espling, född 1 april 1939, Lilla Rågö
Tiiu Elisabeth Gräslund, född Sergo den 6 april 1939, Runö
Maimu Temberg, född den 11 april 1939, Nuckö
Karin Gunhild Eriksson, född Magnusson den 17 april 1939, Rickul
Enn Söderlund, född den 19 april 1939, Rickul
John Albin Thomsson, född den 24 april 1939, Ormsö
Elmar Ahlberg, född den 25 april 1939, Rickul
Maj-Britt Linnea Söderlund, född den 26 april 1939, Rickul
Einar Sigfrid Lilja, född den 29 april 1939, Ormsö
Olev Evert Mathiesen, född den 30 april 1939, Nuckö
Ivar Ingvald Luks, född den 7 maj 1939, Rickul
Arne Johannes Ahlkvist, född den 15 maj 1939, Ormsö
Lilian Elfrida Treiberg, född den 18 maj 1939, Rickul
Nils Luks, född den 27 maj 1939, Rickul
Ivar Sven Dyrberg, född den 1 juni 1939, Rickul
Peter Adams, född den 6 juni 1939, Reval
Bengt Paul Mihlberg, född den 10 juni 1939, Rickul
Jack Nygårdh, född den 12 juni 1939, Rickul
Sven Engman, född den 22 juni 1939, Rickul
Enn Pajumaa, född den 29 juni 1939, Padi-se